پر معیاري ژبه
د معیار په ژبه یوه څېړنه
لیکوال:
محمد معصوم هوتک
Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمعیاري ژبه

دمعیارپه ژبه

یوه څېړنه

لیکوال:
محمد معصوم هوتک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پېژندنه

دکتاب نوم:	پر معیاري ژبه د معیار په ژبه یوه څېړنه
لیکوال:	محمد معصوم هوتک
دلیکلو نېټه:	ډسمبر ۲۰۰۶ ع
دلیکلو ځای:	اوکویل ـ کاناډا
کمپوز:	محمد معصوم هوتک
ډیزاین:	م - روهیال
خپروونکی:	علامه رشاد خپرندویه ټولنه - کندهار
دچاپ نېټه:	جنوري ۲۰۰۷ ع
دچاپ شمېر:	زر ټوکه
انلاین چاري:	ګل اغا احسان - لراوبر ډاټ کام

www.Larawbar.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب لړلیک

سرلیک

- دلوی خدای په نامه
- ژبه
- مفاهمه
- دژبي مبداء
- دژبو تاریخي څېړنه
- دخیل لغتونه
- ژبه او دملتو په جوړښت کي دهغې رول
- لهجه څه ته وایي ؟
- دژبو کورنۍ
- لیکدود
- دپښتو لیکدود دپرون اونن
- معیار ـ دژبي دمعیاري کولو اړتـ..
- معیاري ژبه څه ته وایي ؟
- دپښتو ژبي دمعیاري کولو هڅي څه...
- د معیاري لیکني پر هڅو باندي د ...
- دنوو جوړو سوو لغتو دتلفظ ستونزه
- دژبي دسوچه توب دوه اړخه
- پښتو دسوچه توب پر پیچومو
- په خوله کړلي تصفیه په زړه منلی...
- پښتو نیولوګیزم ژبنۍ اړتیا که..
- نظري معیار عملي ګډوډي
- د(په) او(پر) ګډوډي
- دمجهولي (ي) لانجه
- چي ـ مي ـ کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ښځينه جمعي
- التباس ته نه پاملرنه
- دايي لابله
- مونږ - موږ - موږه
- آيا د معياريت هڅه بري ته رسي..
- د معياري ژبي عاميانه درک
- د کره ليکنې پښتو داوسنې هڅي....
- څه بايد وسي ؟
- په پښتو يې وکاږم که پرپښتو ؟
- تکي په تکي ژباړي ـ تلفظي...
- پر پښتو کره ليکنه باندي د نيول...
- د متروکو او ارکاييکو لغتونو
- دا يوه مي لا واورئ نور نو ستاسي..
- سپلمې و هڅولم
- ماخذونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوی خدای(ج) په نامه

غالبأبه د ۱۳۲۷ش کال شاوخوا وه، چي د علامه رشاد مرحوم په کورکي مي ددوی عالمانه خبروته غوږنیولی و. د خبرو په ترځ کي مي د پښتو د هغه وخت په نشراتوکي د مسلطي ژبي او د هغې په برخه کي د خپلو ستونزو په باب ځیني پوښتني ځني وکړې. په دغه وخت کي ما د باختر آژانس په پښتو څانګه کي دغړي په توګه کارکاوه. استاد د ژبي او د هغې د تحولاتو او تطوراتو په باب او د غه راز د هغه وخت د دولتي پښتو ضد پالیسیو په باره کي اوږدې څرګندوني وکړې. د خبرو په پای کي ما ځني و پوښتل چي ولي په دې برخه کي څه لیکئ نه ؟ په جواب کې راته وویل: "د اکارستاسي ځوانانو رسالت دئ. ژبه ملي امانت دئ. موږ دادئ تر تاسي پوري را ورسوله. ښه موراو رسوله که بده ، سمه مو را ورسوله که ناسمه ، دا به وروستي نسلونه قضاوت کوي. خواوس وار ستاسي دئ چي له دغه امانت سره بې پروایي ونه سي. اصالت ته یې صدمه ونه رسیږي. لوبي ورسره ونه سي." ماورته د فارسي دابیت وو ایه:

آسمان بارامانت نتوانست کشید
قــــرعهٔ فال بنام من دیوانه زدند

استاد و مسل اوزیاته یې کړه."په دې پلمونسې خلاصېدلای. دا امانت تاسي ته درپاته دئ." له هغي ورځي څخه بیاترننه پوري چي زه د " امانت" کلمه واورم ، اوږې مي راته درنې سي . داسي راته وایسي لکه ددغه امانت وړلوتوان چي نه لرم . خوداستاد(رح) آهنګ لړونکې خبره مي ترغوږو هیسته ازانګې وکړي."د اکارستاسي ځوانانو رسالت دئ." د همدغه ملکوتي ږغ اغیزه وه ، چي نن یې په ماکي پردغه رازجنجالي موضوع(اوسنی پښتو یا کره پښتو؟) باندي دلیکلو جرأت پیدا کړ .
ددې لیکني په شروع کي زه په دووزړوکي وم چي آیا پردغه مشخصه موضوع (دپښتو دمعیاري کولوپرهڅو) باندي دڅه لیکلواجازه لرم که یا؟ ډاکټرپالوال وایي : هو ، لرې یې (۱) .ډاکټرزیار وایي دژبي مسایل ژبپوهانوته پرېږدئ څکه داد هغوی مسلکي دنده ده . نو ګویا دده جواب منفي دئ . زه له ډاکټرپالوال څخه تشکرکوم چي دده دفتواله اسیته مي پدل مات سو اوپردغه موضوع باندي مي دلیکني جواز تر لاسه کړ اوپر څنګ یې له ډاکټرزیارڅخه بخښنه غواړم چي بې لایسنسه مي قلم چلولی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه وکړم هغه دچاخبره ٌ کې خورمه کافرکېږم ، کې نه خورم وږی کېږم ٌ ددغه راز پانړ وپړانګ ترمنځ به سترګي پټي کړم ، دخدای توکل به واخلم اودهغه حق مجراينه به وکړم چي دپښتانه خواراونتلی قوم يې راباندي لري اوپرځنګ به مي داستادعليه الرحمه هغي توصيې ته هم يوه داوړوپزه جوړه کړې وي ، چي په ډېره جدي لهجه يې راته کړې وه اوتاسي ته مي ځوکرښي وړاندي يادونه وکړه . واهمه مي ځکه ډېره ده ، چي لوړګړنګ دئ . ببربېږم چي ځان ژوبل نه کړم . يوشی چي دليکني جرئت راکوي هغه دمشرانو پوهانو بزرګواري اودکشرانواخلاص دئ اوپرځنګ يې هررازانتقاداوکره کتني ته زماخلاصه غېږده . که زماله دې ټولي ليکني اواستدلال سره سره بياهم يوچاپه دغه خبره سررا خلاص کړ، چي اندېيواله ! کره دي اخيستې ده . بيابه زه هم له خپل نيلي ځخه راکښته سم اوپرخپله تړه به ځم . معناداچي خپلي خبري نعوذبالله من ذلک ، قرآني احکام نه ګڼم .

په دې اثرکي ماله ځينوکتابوځخه اوږده اوږده اقتباسونه کړي دي . دا کار دي لوستونکي دليکني دپندواله په انګېزه نه ګڼي . زمارساله بې هغه هم خواره بوښکي ده . زماهدف دمعياريت اوسني جريان ته کره کتنه غوندې ده . ددې له پاره زه دنظرياتواونقل قولونوبيارانقلولوته اړ کېدم ځکه له رانقلېدوپرته يې لوستونکي په تاريکه کي پاتېدل . خو له دې سره دي هم مالوستونکي وبخښي .

په کتاب کي يوشمېرمکررو خبروزماپه خيال څه بېخوندي پېښه کړې ده.مادموضوع دلازيات وضاحت په نيامت دمکرراتوبېخوندي پرځان منلي ده . هيله ده ښاغلي لوستونکي يې په بزرګوارۍ سره په ٌ تکرارحسن ٌ کي وشمېري .ددې ليکني ځيني برخي ترجمې دي ، چي په متن کي مي يې ماخذ ښوولی دئ اونوره زماخپله څېړنه ده .

په پښتنوکي له بده مرغه پرعلمي مسئلوباندي دنظرځرګندولو پای ناندرواوشخړوته دريږي . په دغه حقيقت باندي له پوهېدوسره سره ، بياهم زه خپل تاريخي مسئوليت دي ته اړکړی يم چي دهغوزرونو پښتنو اندېښني منعکسي کړم ،چي دپښتودننۍ په اصطلاح کره ليکني له بابته ورته پيښي سوي دي .

اګرببينی	که	نابيناوچـــاه	است
اګرخاموش	بنشستی	ګناه	است

+++++

محمدمعصوم هوتک

اوکويل – کاناډا

۲۰ نومبر۲۰۰۶ع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱) (ډاکټرصاحب پالوال داخبره دلغاتو جوړولو په برخه کي کړې ده اوو ایي چي دلغاتو جوړول دژبي دهر مستعدو یونکي حق دئ .خوزه به ددوی له دغي اجازې څخه لږڅه پراخه استفاده وکړم.
)وګ: معیاري پښتو ـ ۲۴۰مخ. (

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه

په انسا سیکلو پیډیا بریټانیکا کې یې د ژبې په تعریف کې کښلي دي چې ژبه د ږغیزو سیمبولونو د خپلي خوښي سیستم دئ چې دهغه په واسطه انسانان دیوې ټولنیزي ډلي او دیوه کلتور د برخه والو په توګه متقابله پوهونه او راپوهونه (مفاهمه) سرته رسوي. په دې تعریف کې ځای سوي مفاهیم که جلا جلا وشنل سي ، نو به :

ږغیز (vocal) معنادا چې د ژبې په تعریف کې مورډ مفاهمې په برخه کې یوازي د (وینا) پر اړخ زوراچوو. دمفاهمې نور سیستمونه هم سته لکه دیوه ټاکلي مفهوم د افادې له پاره د سرا ولاس ښورول ، داوږو پورته کول ، دسترګو کښول ، پزه بوچه نیول او نور، چې داهریویې دیوه مشخص مفهوم په ښوونه کې مرسته کوي خو موږ په ژبه کې یوازي ږغیز سیستم په پام کې نیولی دئ (۱ .)

له خپلي خوښي مطلق (arbitrary) سیستم څخه مو مراد دادئ چې د ژبني سمبول او دهغه داصلي مادي ترمنځ هیڅ رازلازمي اړیکي نه وي. دمثال په توګه په پښتوکې یو حیوان ته آس وایي. ددغه نامه له پاره په پاړسي کې اسپ ، په عربي کې فرس ، په هندي کې ګهوړا ، په انګریزي کې هورس ، په فرانسوي کې شاوال او په روسي کې لوښاد ؟ ټاکل سوی دئ. له دغو لغتونو څخه هیڅ یو یې دنوموړي حیوان له واقعي حالت سره مناسبت نه لري ، بلکي صرف یوه نومونه ده چې د (ولي ؟) له پاره یې نه جواب سته او نه ژبپوهان له دې بابته پرځان باندي دڅېړني تکلیف ایږدي. داخبره حتی په تقلیدي لغتونو (imitative words) کې ، چې دیوه ږغ دتمثیلولو له پاره وضع سوي وي ،لاهم تریوې اندازې صدق کوي. په انګریزي کې دپیشو خرهاري ته (purr) وایي او په فرانسوي کې ورته (ronronner) وایي. دواړه لغتونه دپیشي (پیشو) دخرکي ږغونه تمثیلوي خو تاسي وینئ چې دهغو په شکل او جوړښت کې څومره توپیر سته .

سیمبولونه دشیانو څرګندوونکي دي خو پخپله شیان نه دي. د کتاب لغت پخپله کتاب نه دئ بلکي دهغه څرګندوی دئ.

کله چې مورډ ژبې لغت پرخوله راوړو ، ترزیاتي اندازې پوري مو مراد دویلو ژبه (spoken language) ده . لیکلي ژبه بیا یو بل سیستم دئ چې له وینا سره سیده اړیکي لري.

اروا ښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام لیکي:"ژبه دانساني ږغونو یو رمزی سیستم دی چی دیوې ژبنۍ ټولنی غړی یی دمفاهمی له پاره په کاروی. مورډ ژبی دغه ږغیز سیستم ته وینا وایو. انسانانو د خپلو وینایی ژبو دثبتولو او ساتلو له پاره ګرافیک سیستمونه اختراع کړي دي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مورېبي لیک بولو . وینا اولیک په ماهیت کې دوه بیل سیستمونه دي. دوینا اساسي جوړونکي عناصر ږغونه دی اودلیک اساسی جوړوونکی عناصرتوري دي. ږغونه داسې فزیکی پدیدې دي چې احساس یې دغوږونو په واسطه کیږي اوتوري بیاداسي بل ډول فزیکي پدیدې دي چې احساس یې دسترګو په واسطه کیږي....." (۲)

ډاکټرعبدالرازق پالوال دژبي یوډېرخوندورتعریف کړئ دئ اوهغه داچي" ژبه د پوهوني اوپوهېدني هغه صوتي سیمبولیک وسیله ده چي ودي او تکامل یې بشردانسانیت وتکاملي پړاوته،اودلیک ایجاد یې انسان د مدنیت وتکاملي پړاوته رسولئ دئ." (۳)

)۱(ځیني پوهان دمرغانو ربز ، دانسانانوله خواد" هو" پرځای سربښورول ، یادبې علاقه ګۍ ښوولو پر ځای داوږوپورته کول هم په ژبه کي راوړي خوپه دې شرط چي دغه حرکات اونخښې تل همدا یوه معنا ورکړي .
)وګ: السټریټیډ ورلډ انسایکلوپیډیا ـ ۳۰۳۲ مخ ـ نیویارک (
۲(دخان شهیدیاد ـ دمقالومجموعه ـ ۷۳ مخ ـ دسرحدونوچاروو زارت ـ کابل ـ ۱۳۷۰ ش
۳(پالوال ، ډاکټرعبدالرازق ـ معیاري پښتو ـ دپشتې لومړی مخ ـ ۱۳۸۴ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفاهمه

انسانان ټولنیزژوند کوي. دهغوی په سلوک کي یوله بل سره متقابل عملونه اودغه رازله چاپیریال سره متقابل عملونه دواړه شامل دي. دغه متقابل عملونه اوفعالیتونه دمفاهمې له لاري ، یوبل ته د پیغامو او اطلاعاتودرسولوله لاري سرته رسېږي. دغه رازمنظم اوپر یوه ټاکلي سیستم باندي ولاړمتقابل عملونه یوازي دانسانانو ځانګړتیاده. نور حیوانان (ژوي) هم دټاکلوږغونواوحرکتونوپه واسطه یوبل ته پیغا مو نه رسوي ، خودهغوی مفاهمه دانسانانود منظم ژبني سیستم په توګه نه وي. ژوي یوازي دږغونو جوړولوغریزوي وړتیا لري خوانسانان دخپلي ټولنیزي ډلي دژبي دزده کولواونوروته دورلېږدولوتوان هم لري. دپوهني دلېږدوني همداتوان دبشري مدنیت دمنځ ته راتګ تاداوګڼل کېدلای سي. که دژبي تعریف په پام کي ونیول سي نوانسانانوهروخت د خبروکولوتوان درلود ، خوددې معنادانه ده چي ژبه دي نودکلمې په واقعي معنادانسان د پیدا ایښت همزولې وي .

په مفاهمه کي درې ډوله سیستمونه شامل دي چي یویې ږغونه دي ، بل یې دبدن حرکتونه دي اودریم یې ، چي ترنورودوو ډولونو ډېرزیات بنسټیزاهمیت لري ، ژبه ده. په ژبه کي بېلا بېل ږغونه تریوه ځانګړي انتظام لاندي اوډل سوي وي.

ټولوانسانانو دځان له پاره دویلویوه ژبه جوړه کړې ده اوهرچیري چي بیا مدنیتونه منځ ته راغلي دي ، هورې بیا ورسره سم لیکلې ژبه ایجادسوې ده. له لرغونوژبوڅخه بېلابېلي نوري ژبي رازبرېدلي دي اواوس په نړۍ کي تریوزرزیاتي ژبي سته چي ځیني یې په میلیونونو ویونکي لري اوځیني یې بیایوازي په یوه محدوده قبیله کي د یو لږ شمېرویونکوله خوا ویل کېږي. ژبه دانسانانواوانساني مدنیت یوه ډېره ستره بریا (لاس ته راوړنه) ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي مبداء

دبشریت په تاریخ کي دداسي یوه وخت اټکل کېدلای سي چي دنړیوانسانانو نیکه ګانو دي دمفاهمي له پاره دژبي په نامه یوه منظمه وسیله نه درلوده. تاریخي څېړني دنړۍ دموجودو ژبو نېټه فقط یو څو زره کاله وړاندي بیولای سي. دداسي یوې ژبي یا ژبو په باب زموږ سره معلومات نسته، چي موږ یې دانسانانو لومړنۍ (primitive) ژبه وبولو. دومره قدر پوهېږو چي په انساني تاریخ کي نه بې ژبو انسانانو وجود درلوداو نه بل حیوان دخبرو کولو استعداد لري. دانسانانو د فوسیلونو څېړنه(١) موږ ته دیو ملیون کالو یا تر هغه وړاندي زمانه کي دژبي دسته والي څرک راکوي .

١) فوسیل fossil دلرغونو ژوندیو موجوداتو(حیواني یا نباتي)آثارو یا بقایاوو ته ویل کیږي لکه هډوکي او غابښونه چي دمځکي په طبقاتو کي پاته سوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبو تاريخي څېړنه

نني حالت ته دژبو دتكاملي سير څېړنه ځكه سخته ده ، چي په دې برخه كي زيات مواد او ارقام (data)نسته. خوله نېكه مرغه ننۍ ژبي سره پرتله كېدلاى سي او كه دهغو ترمنځ منظم ورته والى وموندل سي ، ددغه ورته والي له مخي ځوك كولاى سي دنو مو ړو ژبو يوه مخكېنۍ او زړه مرحله پيدا كاندي. هغه پوهنه چي دغه راز مسايل څېړي ، د تاريخي ژبپوهني (historical languistics)په نامه يادېږي او مقايسوي ژبپوهنه (comparative languistics) دهمدې علم يوه څانگه ده .

ژبي دژوندېو موجوداتو دنورو فعاليتو په شان دچاپيريال له بدلو نو څخه اغېزمني كيږي. دوگړو دكلتوري سيستمونو په هره برخه كي چي كوم بدلون راسي ، اړونده ژبه يې هم تريوې اندازې پوري هرومرو بدلېږي. له دې سره سم دژبي زاړه لغتونه او اصطلاحات له استعماله لوېږي يا يې معناوي بدلون مومي ، نوي لغاتونه منځ ته راځي. سربېره پردې دژبي ويونكي هم تل تغيرمومي. لوېيږي ، زړېږي ، مري او نوي ويونكي منځ ته راځي. ديوې ژبي هرويونكى فردهم دخپل عمرپه اوږدو كي دژبي دويلو ځيني لاري چاري بدلوي. له دغه فرد سره نبايي نورهم دده دلاري تقليد وكړي. په دې ډول دوخت په تېريدو سره په ژبه كي ډېر بدلون راځي. دابهېرو رو ورو پرمخ ځي. كه څوك ديوې ژبي د ډېرو سپين ږيرو او زلميو ويونكو ويناوي واوري ، په هغو كي به د يادوني وړتوپيروويني. دلغتونو داستعمال په برخه كي هم ورو ورو او ناڅاپي بدلونونه پېښېږي. كه چيري ديوې ژبي ليكلي ثبتونه موجود وي ، نوڅېړونكي په اسانۍ سره كولاى سي چي دغه راز بدلونونه پيدا كړي .

په لغتونو كي بدلونونه په څو ډوله منځ ته راځي:

ـ معناوي يې بدلون ومومي(١ .)

ـ يو لغت له استعماله لوېږي .

ـ نوي لغتونه او اصطلاحات جوړېږي.

ـ له نورو ژبو څخه لغتونه اخيستل كېږي .

١) (دمثال په توگه په انگرېزي كي د (deer)لغت چي نن دهوسۍ په معنا رواج لري ، په زړه انگليسي كي په عمومي توگه د(حيوان) په معنا كارېدئ. په پښتو كي دسيال كلمه دپښتانه له پاره يوه درنه او دوياړ وړ كلمه وه، نن يې دمعيار كاروباريان ددښمن له پاره كاروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخیل لغتونه

له نورو ژبو څخه دلغتونو اخیستلو بهېرته (لغت پورول) وایي اوکوم لغتونه چي په دې ډول ژبې ته ننوزي د(دخیلولغتونو) په نامه یادېږي. هره ژبه خوراډېردخیل لغتونه لري او مجرده ژبه په نړۍ کي اصلاً وجودنه لري. اروانښاد علامه رشاد(رح) وایي: "په دنیاکي مجرده ژبه نه سته او مجرد قوم هم نه سته. تاسي وګورئ عربي داسي یوه ژبه ده چي قرآن پکښې نازل سوی دی اودعربو قدامت هم واضح دی. مګرپه قرآن کي اتلس توري غیرعربي راغلي دي. هغه دعربونه دي اودعربي دخیلولغاتوله پاره خفاجي یولوی کتاب لیکلی ، شفاءالعلیل یاځیني کسان یې شفاءالغلیل لاوایي... سید سلیمان ندوی دلغات جدیده په نامه باندي یوبل کتاب لیکلی ، چي په هغه کي یې په عربي کي نوي ورداخل سوي لغات څېړلي دي..."(۱)
انګرېزي ژبې ته تر۱۰۶۶م کال وروسته خوراډېرفرانسوي لغتونه ننوتل(۲) . دمثال په توګه د (chair) لغت په همدې وخت کي انګرېزی ته ننوتئ چي نن ورځ څوک ددخیل لغت خیال لانه ورباندي کوي. په زړه انګرېزي کي پرځای (stol) یا (stool)رواج درلود.

ددخیلولغتونوله مخي دیوې ژبې دویونکواړیکي له بلي ژبې اوبل قوم سره څرګند بدلای سي. کله چي یوې ژبې ته کوم لغت له بلي ژبې څخه ورننوت اوهورې یې په ژبه کي وا خښتل سو ، نوربې نودژبې ویونکی خپل لغت اودژبې خپل مال بولي .
لکه وړاندي چي موو ویل ،ژبې تل دپېړیو په اوږدو کي بدلون مومي .
که دانسانانو دوه داسي ګروپونه په پام کي ونیسو ،چي په پیل کي یې یوه ژبه ویله خود ځینو عواملوله امله یوله بله سره ببل ژوند کولو ته اړسول ، څو سوه کاله وروسته به یې ژبې یوله بله سره ډېرتوپیرولري اوکه داحالت همداسي روان وي نو څوزره کاله وروسته به یې ژبې دومره سره لیري سوي وي ، چي یوازي به دژبې ماهران په پوهېږي چي ددې دووژبو مورګنۍ یوه وه .

دهرقوم ژبه دهغه قوم له ټولنیز، اقتصادي اوکلتوري حالته سره تړلې ده. که یې قوم دسیالانو سیال و، ژبه یې هم ترسیالانونه پاتېږي. پښتو دپښتانه ژبه ده. دپښتنو تاریخ دپښتنوله تاریخ سره تړلی دئ. ترقي اوپرمختګ یې هم دپښتنوله ترقۍ اوپرمختګ سره سیده اړیکی لري. پښتانه چي دخپل ټولنیزانکشاف په داسي پړاوکي وي ، چي په بېسوادۍ کي پاچهۍ کولای سي،خانۍ کولای سي، سوداګرۍ کولای سي،پیرۍ اومریدۍ کولای سي،نوژبه به یې څرنګه اوولي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر مختللې وي ؟

هره ژبه که د هغې له ویونکو څخه مجرده وڅېړل سي ، ګویا نه ده څېړل سوې. ژبه پر ویونکو اغېزه کوي او ویونکي بیا ژبه سره سمبالوي او سموي یې .

۱) ګوربت مجله ـ لومړی کال ، شپږمه ګڼه ـ ۲۳ مخ

۲) په دغه کال انګلستان د Normans له خوا فتح سو . د نورمن نوم پخوا په عمومي توګه د سکاندنیویایي خلکو له پاره کارېدئ خو وروسته یوازي د ناروې خلک په دغه وبلل سول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه او د ملتو په جوړښت کي د هغې رول

دیوه ملت د جوړېدو اساسي عناصر لکه جغرافیایي سیمه ، ګډ تاریخ او ګډ کلتور(دین ، ژبه ، ....) دي خو ددې عناصرو د اغېزې درجې یو رازنه دي. زیاتره پوهان په دې عقیده دي چي ژبه دیوه ملت د جوړېدو ډېر مهم عنصر دئ. د مانچسټر په پوهنتون کي د انګرېزي ژبې استاد ټوني کراولي Tony Crowley) ۱(د ژبې د هغې اغېزې په باب چي په نونسمه پېړۍ کي یې په اروپا کي د نوو منځ ته راغلو ملتو په ژوند کي درلوده ، داسي لیکي :
په۱۹ پېړۍ کي په اروپا کي یو شمېر مهمي سیاسي پر مختیاوي منځ ته راغلې او د هغو په ترڅ کي ځیني نوي ملتونه را څرګند سول چي خپل ځانونه یې دلو مړي وار له پاره وپېژندل او له نورو څخه یې هم د پېژندني غوښتنه وکړه. په دغه کلتوري او سیاسي بدلون کي ژبې مهم رول ولوباوه. ځکه لکه څرنګه چي ژبه په یوه ملت کي د شاملېدلو او له هغه څخه د وتلو له پاره یوه په زړه پوري اساسي وسیله وه ، دغه راز د یوه ملت د منځ ته راتګ لو مړنۍ وسیله هم وه .
Pedersen څرګنده کړې ده ، په نونسمه پېړۍ کي د اروپاد ملي ویښتیا او د ژبپوهني پیلتیا له یوه لاسه بل لاس ته کېدله او د زیاترو نوو را پیدا سوو ملتو له پاره د ګرامر کتاب لیکنه یا دیوې ډیکشنرۍ ترتیبول د سیاسي ارمان اعلامیې او څرګندوني وې .

لکه میولر Muller چي ویلي دي ژبه د بشریت د ټول تاریخ یو ژوندی او ګویا شاهد دئ. دی زیاتوي چي په دې ډول به ژبه د بشریت دیوه یو موټي او ډله ییز ګروپ یا په بل عبارت یوه ملت ژوندی او ګویا شاهد هم وي. کله چي میولر وایي، په معاصرو وخت کي د ځینو ډېرو سرسامونکو ټولنیزو او سیاسي لانجو د حل له پاره ژبپوهني ته مراجعه سوې ده ، په حقیقت کي یې د ژبې د مطالعې پر سیاسي رول باندي تبصره کړې ده. دغه رول دو اکمنو کورنیو او د هغوی د ټرونونو په ګټه لو بېدلی نه دئ بلکي د هغوی پر ضد یې د ملتونو او ژبو په ګټه عمل کړی دئ. د نونسمي پېړۍ په دغه عصر کي دغي مفکورې ډېره وده وکړه چي " ژبه ملي هویت او تشخص منعکسوي". د مثال په توګه G.F.Graham د ژبې د رول او اهمیت په باب داسي څرګندوني لري :
ژبه دیوه ملت د تمایلاتو او عادتونو څرګنده څېره ده او ددوی د پوهي او احساساتو ډېر غوره محک دئ. که دا تشریح ومنله سي نو طبیعي نتیجه یې دا راوزي چي د اولسو او د هغو د ژبې تر منځ اړیکی دو مره سره نژدې دئ چي یو یې باید د بل له مخي وپېژندل سي.ژبه د اولس د خوی او خصلت وروستی یادګار دئ. دی ور پسي زیاتوي چي ژبه د یوه ملت له یو والي سره په غوڅه توګه تړلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

G.P.Marsh لیکلي دي: څرګنده ده چې دیوه اولس دیووالي له پاره د ژبي یووالی اساسي توکی دئ. د ملت په جوړښت کي د ژبي اشتراک د دین او حکومت تر اشتراک زیات غښتلی عنصر دئ. دیوې ژبي همزمانه ملتونه که هرڅو د عقایدو او سیاسي تشکیلاتو د توپیرونو له امله د شکل له مخي سره بېل سوي وي ، خو په اصل کي یو کلتور، یو ارمان او د حوادثو په مقابل کي یو راز عکس العمل لري.

۱) (ټوني کراولي په لیورپول کي زېږېدلی او لوی سوی دئ. د اکسفورډ ، سوت ټامپټن ، رتجرز، بارسیلونا او سانډیاګو په پوهنتونو کي درس لوستی دئ. اوس (۲۰۰۵م کال) د مانچسټر پوهنتون د انګلیسي ژبي پروفیسر دئ. د ده په لیکلو آثارو کي ?Proper English ، Language in History ، and The Politics of Language in Northern Ireland او Standard English and The Politics of Language) یادوني وړ دي.
د همدې عنوان مطالب د ټوني کراولي د Standard English & the Politics of Language د کتاب له دوهم چاپ د ۵۲ ــ ۵۷ مخونو څخه اخیستل سوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهجه dialect څه ته وایي؟

لهجه د خبرو اترو طرز یا د خبرو د ادا دي یو ډول دئ. لهجې ته په انګرېزي کي dialect وايي چي د یوناني لغت dialectos څخه مشتقه کلمه ده او ډیالکټوس د خبرو کولو طریقې ته ویل کیږي. لهجه د یوې ژبي محلي نوعه هم بللای سو. لهجې ته فرېزیو لوجي phraseology هم ویله سوې ده (۱) او هغه هم د افادې د ځرګندولو لارې ته ویل کېږي.

لهجې پر جغرافیایي ماحول سربېره په ټولنه کي د یوې ژبې د ویونکو له ټولنیز او اقتصادي دریځ سره هم بدلون مومي. د کلیوالو لهجه، د بزګرو لهجه، د مامورینو لهجه، د اشرافو لهجه، او نوري ډېري لهجې یې په مثالو کي راتللای سي.

د ژبي پوهان په دې عقیده دي، چي د ژبي لهجه هغه وخت منځ ته راځي چي ویونکي یې له خپل اصلي او طبیعي ټاټوبي څخه د بېلابېلو ټولنیزو، اقتصادي، سیاسي او نظامي عواملو له امله نورو سیموته ولېږدېږي او هوري د نورو ژبو په ګاونډ کي واقع سي او د نورو ژبو او ثقافت تر اغېزې لاندي راسي. د ځینو لهجو د انکشاف لړۍ دومره پسې اوږده سي، چي یوه بله ژبه منځ ته راوړي.

۱)(ټوني کاولي ۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبوکورنۍ

ژبپوهانو د انسانانو د بېلابېلو نژادونو ، قومونو او ملتونو ژبي سره مقايسه کړي دي او هغه يې پر کورنيو باندي سره وېشلي دي. دژبودې راز مقايسې ته comparative method وايي. ددې مقايسې په نتيجه کي دوی ته څرګنده سوې ده چي په ځينو ژبو کي لغتونه يو له بل سره ورته ښکاري او له دې څخه داسي نتيجه راباسي چي دا ژبي په يوه واحده ژبنۍ کورنۍ پوري اړه لري. دوی هڅه کوي چي ددې ژبنۍ کورنۍ مبداء ژبه پيدا کړي. دغه مبداء ژبه زياتره فرضي hypothetical ژبه وي ځکه دهغې دسته والي د ثبوت له پاره پوره اندازه ليکلي مواد په لاس کي نه وي(۱.)
په ژبنيو کورنيو کي يوه دهندو اروپايي Indo-European ژبو کورنۍ ده. دهندو اروپايي ژبو مفهوم وارد واره دووتنوورونو جرمن ژبپوهانو ويليام ګريم او جيکب ګريم نړۍ ته اعلان کړ. په دې ورونو کي جيکب ګريم ديو قانون پر کشف باندي بريالی سو ، چي وروسته دګريم د قانون په نامه مشهور سو(۲) .ګريم پخپل قانون کي وښودله چي انګليسي ، جرمني ،لاتيني او داروپا ډېري نوري ژبي په يوه کورنۍ پوري اړه لري او دا کورنۍ وروسته دهندو اروپايي کورنۍ په نامه ياده سوه. پوهانو ته لا دا خبره ښه پوره معلومه نه ده چي دهندو اروپايي ژبو مبداء چيري ده (۳).
پښتو دهمدې کورنۍ د آريانۍ څانګي په ختيځ ښاخ اړه لري.

۱) (الستريتيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ ديارلسم ټوک ـ ۳۰۳۱ ، ۳۰۳۳ مخونه ـ نيويارک
۲)(جيکب لـــــــــودويګ ګريم (1785-1863) Jakob Ludwig Grimm او ويليام کارل ګـــــــــريم
Wilhelm Karl Grimm(1786-1859) دوه ورونه وه چي څه دپاسه دوه سوه کاله وړاندي په جرمني کي اوسېدله. دوی پر جرمني فولکلور باندي ډېر کار وکړ او د فولکلوريکو کيسو يوه مجموعه يې راغونډه کړه چي نن Grimm?s Fairy Tales نومېږي. دا کيسې په ټوله نړۍ کي شهرت لري خو په وروستيو کلونو کي دکيسو دکرکټرونو دخشن توب له امله تر انتقاد لاندي راغلي دي. (وګ: الستريټيډ ورلډ انسايکلوپيډيا ـ لسم ټوک ـ ۲۴۲۷ مخ)
۳) (هماغه اثر ـ ۲۷۴۲ مخ
۴) (ويکيپيډيا Wikipedia دايره المعارف ـ دانترنيټ په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليكدود

دليكلو (writing) عمليه پريوه وسيله باندي د كركټرونو (تورو) كيندل يا كښل دي. له دې فعاليت څخه مراد دلغاتو او نورو هغو جوړښتو سره اوډل يا ثبتول دي ، چي ديوې ژبې نمايندګي كوي. داوډلو او ثبتولو له پاره له ټايپ څخه هم كار اخيستل كېږي خودليک دقيق ماهران ټايپ كولو ته دليكلو عمليه نه وايي. ددوى په نزد ليكل (writing) او ټايپ كول (typing) دوې سره بېلي عمليې دي. په نړۍ كي دليكلو اساسي سيستمونه پر څلورو برخوو ېشل سوي دي: لوګو ګرافي ، سيلابي، الفبايي او شكلي. په دې ټولو كي يې زموږد بحث وړ برخه الفبايي سيستم دئ. الفبې د سمبولونو يو مجموعه ده چي هر سمبول يې دژبې ديوه فونيم (ږغ) نمايندګي كوي. بشپړي الفباوي هغه الفباوو ته ويل كېږي چي داړوندي ژبې ټول اوازونه او حركتونه په پشپړه توګه سره تمثيل كړلاى سي. يعني كه يوه ليكونكي ته ديوه لغت تلفظ وركړه سي ، دى يې دليكلو ترعهده ووتلاى سي او كه يوه لوستونكي ته يو ليكل سوى لغت وړاندي سي ، دى يې دتلفظ كولو تر عهده ووتلاى سي.(١) دسيمبولونو يا الفباوو په واسطه ديوې ژبې تمثيل ته د هغې ژبې ليكدود وايي. څرنګه چي ديوې ژبې اوبلي ژبې ترمنځ او دغه راز په يوه ژبه كي دننه دبېلابېلو لهجوترمنځ دږغونو توپير سته ، ځكه نو ليكدودونه هم توپيرسره لري. هرڅومره چي ديوې مشخصي ژبې دلهجودويونكوترمنځ راشه درشه اونور ټولنيز او كلتوري اړيكي سره نزدې كېږي،هغومره يې دواحدي ژبې اوواحد ليكدودله پاره زمينه برابرېږي .

ديوې ژبې دليكني سيستم (ليكدود) تل دهغې ژبې دويونكود اړتياوو پربنسټ بدلون او انكشاف مومي. كله كله دوخت په تېرېدو سره دسمبولونو په شكل كي هم بدلون راځي. له همدې امله دئ چي ديوې ليكلي نسخې د انكشاف دڅېړني له لاري هم داړوندوويونكو د اړتياوو په باب معلومات ترلاسه كولاى سو اوهم يې دوخت په اوږدو كي دبدلونونو په څرنګوالي پوهېدلاى سو. دهمدې حقيقت له امله بايد دمتونو په ثبت اوخپرولو كي دخطاط دسليقې يالهجې په خاطر بدلون رانه وستل سي ځكه كه داكاروسي ، متون مسخه كېږي اودژبې د تاريخي مطالعې په څېړنه كي څېړونكى بې لاري كېږي او پرخپله څېړنه باندي غلطي نتيجې بناكوي .

دالفبې تاريخي سابقه لرغوني مصرته رسېږي اوپيل يې د٢٧٠٠ ق م څخه رانښول كېږي. لرغونو مصريانو دهيروغليف ددوه ويشتو سمبولو په ايجاداوانكشاف سره دخپلي ژبې كانسونينټونه را پېژندلي دي. د ليكدودتاريخچې اودليک دډولونو څېړنه زموږتربحث وتلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

.

)۱ (اروانښاد پوهاند ډاکټر الهام لیکلي دي: د پښتو په اوسني لیکدودي سیستم کې
د هر کانسونانتي ږغیز واحد (فونیم) له پاره یو خاص لیکدودي واحد (ګرافیم) شته او کومه ستونزه
په کې نه احساسیږي. مګر د پښتو د ږغیز سیستم جوړښت داولي ږغیز واحدونه لري خو د لیکدود په
سیستم کې یې یوازې پنځه ګرافیمونه موندلای شو. له بلې خوا پښتو ځینې داسې ږغونه هم لري
چې له دوو واولونو څخه ترکیبیږي او په لیکدود کې ګرافیمونه ورته نشته
او د پښتو د لیکدود ستونزې له همدې کمبوتیو څخه راولاړیږي .
)وګ: د خان شهید یاد ـ ۷۴ مخ(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوليکدودپرون اونن

دپښتو الفبې دمنځ ته راتګ پرخبره باندي کورني اوبهرني پوهان په يوه خوله نه دي. اوددې لانجې تاداوپردغه حقيقت باندي ولاړدئ چي دليک مرحلې ته د پښتوژبې درسېدلو دوخت په باب موړپوره مدارک په لاس کي نه لرو. دليکدودپرسرباندي په اوسنۍ زمانه کي لانه توافق او يو لړ نورعيني واقعيتونه ددې خبري ښکارندويي کوي چي پښتنو دي ترنورو ګاونډيوورو سته ليک ته اړتيامونډلې وي. ددې موضوع تفصيلي څېړنه موږله خپل هدف څخه ليري کوي. د پخوانيو روايتو او اوسنيو څېړنوله مخي دپښتو الفبې ايجاد ، ياپه يوه روايت سمول دغزنوي سلطان محمود(۳۸۷ ـ ۴۲۱ هـ ق)زمانې ته رسېږي. داروايت د خيراللغات دمولف قاضي خيرالله نوښاري له خوا دنوموړي کتاب په
مقدمه کي (د۱۹۰۳ع چاپ) بيان سوی اووروسته عام سوی دئ. قاضي خيرالله ددغه روايت نه راوي ښوولی دئ اونه يې هم ماخذ ، چي څېړونکي دي دنوروڅېړنوله پاره ورته مراجعه وکړي. علامه رشاد (۱۳۰۰ ـ ۱۳۸۳هـ ش) ددغو روايتوترياددوني وروسته د پير روښان بايزيد(۹۳۱ ـ ۹۸۰ هـ ق) هغه ادعارانقلوي چي وايي پر عربي تورو باندي د پښتوتوروورزياتول دده(بايزيد) کارنامه ده. (۱) د پښتوتوروپه جوړولو کي دروښان پير دغه ادعادده يو پياوړي مريد او پيرو دولت لواني په دغه بيت سره تاييدکړې ده:

افغاني لفظ مشکل و ، لوست کوېښ نه شه
ورته وشــــــوه، کننده ديارلس حرفــــونه

دپښتوداتوري دروښان پيردلوی عقيدوي اوسياسي مخالف اخوند درويزه ننګرهاري (۹۳۹- ۱۰۴۸هـ ق)له خوا هم کارسوي دي اوله همدې استعمال څخه ګيورګ مارګنسترنې (۱۸۹۲ـ ۱۹۷۸ع) داسي نتيجه اخيستې ده چي ګويادروښان پيرپورتنۍ ادعا حقيقت نه لري(۲).
که دغزنوي سلطان محمود په وخت کي د پښتو الفبې په باب غښتلي اسنادترلاسه هم سي ، له دې حقيقت څخه سترګي نسي پټېدلای چي دغي الفبې دايجادله زمانې (پنځمي هجري پېړۍ) څخه بيادروښان پيرتروخته (لسمي هجري پېړۍ) پوري منظم اوپرله پسې تداوم نه دئ مونډلی اوکه يې مونډلی هم وي ، زموږپه واک کي داسي اسناد نسته چي له هغو څخه دي ددغه تداوم دسته والي په باب داستدلال له پاره کاروا خلو. دموجودو اسنادوله مخي دپښتو الفبې مستندليکلی ثبت چي وروسته يې زموږترزمانې پوري له ډېروبدلونونوسره پرله پسې تداوم مونډلئ دئ ، دخيرالبيان ليکدوددئ چي زموږپه څېړنو کي ورته روښاني ليکدودويل سوئ دئ. روښاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکدود د دغه غورځنګ په نشراتو او شعري دیوانونو کي پالل سوئ دئ او په دغه لیکدود باندي لیکلي سوي نسخې د پښتو نسخو په زیرموکي موندل کېږي. ترروښاني ادبیاتو ، چي مرادمي دروښاني غورځنګ د پیروانو دیوانونه دي ،په هاخوا زموږ په لاس کي اوس داسي کومه خطي نسخه نسته چي د غه لیکدود دي یې پاللی وي.
دروښان پیرلوی مخالف اخونددرویزه او دهغه پیروان ځان ته خپل پښتو لیکدود لرلي چي په خپله نوعه کي خو یو جلا لیکدود ورته ویلای سو ، مګرله روښاني لیکدود سره یې په ځینو برخو کي ورته والی لیدل کېدای سي .
تر دغه لیکدود وروسته نو زموږ مخي ته د خوشحال خان ختک لیکدود (ځنځیري لیکدود) راځي .دا لیکدود د خوشحال خان خپل ایجاد دئ. دده خپل آثار او دده د زامنو او لمسیو آثار په دغه لیکدود لیکل سوي دي او خپربښت یې تررو ښاني لیکدود څکه زیات دئ ، چي د خوشحال خاني غورځنګ ادبي ایجادات تررو ښاني غورځنګ زیات او پراخ دي. د خوشحال خاني لیکدود یوه وروستنۍ بېلګه ، چي دده تر عصره ډېر وروسته دده د کورنۍ د یوه پردېس غړي دوست محمد ختک په قلم را پاته ده ، د بحرالعلوم (۳) خطي نسخه (د ۱۲۹۰هـ ق کال خطاطي) ده. په دې نسخه کي دوست محمد ختک خپل قبیلوي نوم (تخلص)په خوشحال خاني لیکدود لیکي او د ختک کلمې د(ټ) پرځای (ط) کارېږي او تر لاندي (ء) ورته ږدي .
د پښتو لیکدود د تاریخي سیر څېړونکي د پټې خزانې او د دغه عصر د لیکدود په باب هم رغېږي. خو ځرنګه چي د پټې خزانې دغه اوسنۍ نسخه په دیارلسمه هجري پېړۍ کي خطاطي سوې ده ، ځکه نو دهغې له رویه د اصلي نسخې د لیکدود په باب تبصره کول ما ته مشکله ښکاري.
خود هغو نسخو له مطالعې څخه چي د غه عصر ته نژدې یا تر هغه وروسته لیکل سوي دي ، داسي ښکاري چي د خوشحال خاني لیکدود ترا غېزې لاندي چي لیکلي سوي نه وي.
خودا خبره موباید په ټینګه په پام کي نیولې وي چي له خطي نسخو څخه په یوه عصر کي د مروج لیکدود یا پخپله د لیکوال یا شاعر لخوا کارسوی لیکدود معلومول ډېره ګرانه خبره ده. ځکه خطاطان د نسخو په کاپي کولو کي خپله ځاني سلیقه او خپله لهجه هرومرو داخلوي (۴.)
په افغانستان کي د امیرشیرعلیخان ترزماني پوري چي د پښتو کوم لیکدو په لږو ډېر بدلون سره رواج درلود ،هغه لیکدود دئ چي په مشخصه توګه له احمد شاهي عصره راهیسي په پښتو لیکنو کي پالل کېدئ. دې لیکدود کومه معیاري بڼه نه درلوده او ترزیاتي اندازې پوري د هر لیکوال او شاعر په سلیقه او برداشت پوري تړلی و .
په شلمه پېړۍ کي چي افغانستان ته دتجدد او مدنیت پالني اغېزې د امیرحبیب الله خان (سراج

(c) ketabton.com: The Digital Library

الملت والدين) په پاچهۍ کې د سراج الاخبار د خپروونو له لاري ورسېدلې ، نو پر ځنګ يې د پښتو نشراتو له پاره عيني زمينه برابره سوه .سراج الاخبار په لومړي سرکي په سنګي چاپ خپرېدئ او وروسته چې د عنايت مطبعه په کابل کې تاسيس سوه (۱۹۱۱ع) ، سراج الاخبار هم په حروفي تورو خپل نشرات پيل کړل. دا توري پارسي توري وه او پښتو مضامين او اشعار يې هم په همدې تورو خپرول.ځکه نو موږ د دغي دوري پر پښتو ليکدود باندي د سراج الاخبار د نشراتو پر بنسټ نه سو ږغېدلای. موږ ته معلومه ده چې په سراجي عصر کې د حبيبيې مدرسې له پاره د پښتو دري کتابونه د مولوي صالح محمد په قلم ليکل سوي دي. دا کتابونه اوس زما سره نسته خو پخوا مي ترنظر تېر کړي وه .په هغو کې لومړی پښتو کتاب ښاغلي عبد الکريم بريالي (د پښتو ليکدود) په نامه پخپل نوي چاپ سوي اثر ۱۰۵ مخ کې په لنډه توګه معرفي کړی دئ. ما ته د دغه کتاب په باب د ښاغلي بريالي له بيان او خپلو مشاهداتو څخه ځرګنده سوه چې د کتاب ليکدود له هغه رسم الخط سره ورته دئ، چې وروسته د اماني عصر په (مرکه د پښتو) کي هم منل سوی و او تاسي به يې په راتلونکو کرښو کي تفصيل ولولئ.

د امير امان الله خان په روښانه دوره کي د پښتو ليکدود له پاره منظمه رسمي هڅه د هغي ټولني له خوا له سره را پيل سوه ، چي ٌمرکه د پښتوٌ نومېده (۵ .)

مرکه د پښتو تر ۱۳۰۲ هـ ش کال د مخه منځ ته راغلې وه او لومړی رئيس يې مولوي عبد الواسع خان کاکړ او تر هغه وروسته يې دوهم رئيس عبد الرحمن خان لودين و. دې مرکې دوولس تنه غړي درلودل او د وخت په اساسي قانون (نظامنامه د تشکيلات اساسی افغانستان) کې يې په درجېدلو سره رسمي او قانوني بڼه موندلې وه . ددې مرکې وظايف د پښتو ژبې د قاعدو جوړول او د درسي کتابو ترجمه کول او نقلول وو(۲). د ښاغلي رفيع صاحب د څېړني له مخي ، دې مرکې چي د پښتو الفبې له پاره کوم ليکدود ټاکلی و ، له اوسني مروج ليکدوسره يې زيات توپير نه درلود .يوازنی توپيريې داو ، چي د(ځ) ږغ له پاره يې د(ح) ګرافيم ته يوټکی پرسربل په غبرګ کي ورکاوه . له هغو بېلګو څخه چي ښاغلي رفيع صاحب د(يوازينۍ پښتو) له کتابه را اخيستي دي ، ښکاري چي مرکې د کندهارۍ لهجې ځانګړتياوي منلي وې.چي تفصيل به يې تاسي په راتلونکو پاڼو کي ولولئ.

دليکدود کوم اصول چي (مرکه د پښتو) ټاکلي وه ، په طلوع افغان اخبار کي هم په لږ ونډ بر توپير سره تعقيبېدل. خو بل چاپي د پاللو هڅه نه کوله او تر ډېري اندازې د کاغذ پر مخ پاته سوي دي.(۷)

مرکه د پښتو د اماني دورې له ختمېدو سره پای ته ورسېده . کله چي په هېواد کي ترسقوي انارشۍ وروسته دولتي نظم د اعليحضرت محمد نادر خان او د هغه د غښتلو ورونو په موټه ټينګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو ،ورسره سم يې په کابل کې د (انجمن ادبی) ترجوړېدو(۱۳۱۰ش)یو کال وروسته په کندهارکې د پښتو انجمن خښته کښېښوول سوه.

د پښتو ادبي انجمن د۱۳۱۱ش کال دلیندۍ په نهمه نېټه د کندهار ولایت په عامه سلامخانه کې دوزیرمحمدګل خان مومند په وینا پرانیستل سو. نوموړي په خپله پرانیستونکې ویناکې دانجمن دندې داسې بیان کړې:

۱ـ انتشار د یوه مجله علمی او ادبی او اجتماعی او تاریخي چی د پښتانه د شانه سره ښایی او مناسب د دغه کام اوژبی یی .

۲ـ جمع او تدوین دلغات متفرقه د پښتو په هر کام او هرکلی کی د پښتنو چی هرچیری وی او دفع اوورکول د مفهوم د اختلاف دلغات چی بلااندیشه دکوم مصیبت څه په میانځ کی وی یا پیداشی.

۳ـ جمع کول او ټولول د ادبی کتابونو د پښتو ،چی مطبوع یا غیر مطبوع وی او تشویق د تصنیف او تالیف دداسی آثار ادبیه.

۴ـ ترجمه د درسی کتابونو چی په موجب د پروګرام رسمی دوزارت معارف د افغانستان په مدرسو او مکتبو کی ویل کیږی.

۵ـ ترجمه او تالیف د نورمفید علمی او فنی او تاریخی او غیره کتابونه عصری دهری ژبی چی وی په شرط ددی چی خلاف دعقاید اسلامی د مسلمان ملت د پښتون او مخالف د سیاست د حکومت مستقله د افغانستان نه وی.

۶ـ تاسیس دیو (ملی کتب خانه د پښتو) او هم ضمناً د هغه کتابو نو چی د پاسنی مطالبو دپاره مفید وی.

۷ـ په ذریعه د نشرد ((مجله ادبی)) جلب توجه د تمام ملت و دی خواته او حاصلول د نیک بینی په نسبت د ((پښتو))"(۸).

دانجمن په دندوکې دلیکدود په باب مشخصه یادونه نه ده سوې خو دانجمن له نشراتو څخه څوک معلومولای سي چي دلیکدود یوه ټاکلې لارې تعقیبوله او ښاغلی بریالی وایي چي"... دلیک په اندازکښی لږبدلون راوستلئ ...."(۹). ښاغلي رفیع په ژبپالنه کې دانجمن د تشکیلاتو او نشراتو په باب ښه پوره څېړنه کړې ده خود لیکدود په باب يې څه نه دي ویلي .

دکندهار د پښتو ادبي انجمن په ۱۳۱۲ ش کال د کابل له ادبي انجمن سره یوځای سو او دداوړو ترکیبه څخه پښتو ټولنه منځ ته راغله.

پښتو ټولنه د ۱۳۱۶ ش کال د ثورپه لومړۍ نېټه تاسیس سوه. دې ټولني خپل کاراووظایف ترخپلو مخکنیو انجمنونو منظم او پراخ کړل او هغه په دې ډول وه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د افغانستان د تاریخ تدوین او د افغانستان په تاریخي څرنګوالي له هره پلوه پوره ، پوره رڼا اچول .
۲ـ ژبي او ادب ته تحول او ترقي ورکول ، ملي آثار (فولکلور) د وطن له هره ګوټه راټولول او نشرول.
۳ـ د یوې عصري او علمي ژبي په حیث د پښتو ژبې دراژوندی کولو او تدوینولو کار.
۴ـ د کابل مجلې او کالنۍ او نورو وطني جرائدو په واسطه ادب او ژبې ته ترقي ورکول او جهان ته په یو ابرومند صورت د افغانستان معرفي کول. (۱۰ (
په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولني په اهدافو او وظایفو کي یو ژور بدلون راغی او د نویو وظایفو په لړ کي یې د پښتو ژبي دلغاتو او قواعدو تدوین ، د ضرورت له مخي د نویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علومو پوری مربوط آثار لیکل او خپرول شامل سول.(۱۱ (
پښتو ټولنه د هماغه پیل څخه دلیکدود د یوکولو په لټه کي وه خو د دغه هدف د ترسره کېدو له پاره یې لومړنۍ منظمه هڅه تر خپل تاسیس پنځه کاله وروسته د ۱۳۲۱ ش د جوزا په میاشت (
۲۱ می۱۹۴۲ع) د یوې غونډي په ترڅ کي چي د هیواد ۲۵ تنه پوهان او لیکوال پکښې راغونډ سوي وه ، پریوویشتو اختلافي موادو باندي تربحث وروسته فیصله وکړه . تردې فیصلي شپږ کاله وروسته یې بیا د ۱۳۲۷ ش کال د سنبلې په اتمه (۳۰ اګست ۱۹۴۸ع) د افغانستان اولرو پښتنو یوې ۱۹کسیزې ډلي غونډه وکړه او په هغه کي یې پریو لړ اختلافي موادو فیصله وکړه .دریمه فیصله د ۱۳۳۷ ش کال د سنبلې په ۲۵ مه (۲۷ اګست ۱۹۵۸ع) د افغانستان ، پښتونو
او پښتنو لیکوالو او پوهانو په ګډون غونډه وکړه او دلومړی فیصلې پرڅلورو موادو یې له سره بیا غور وکړ او د نورو ۷۳ موادو پرسربېې موافقه سره وکړه .
په دې فیصلو کي د پښتو الفبې پرسرله (ڼ ـ نړ) پر ته نور اختلاف نسته او هغه هم په ټولو فیصلو کي (ڼ) ټاکل سوی دئ. په لومړی فیصله کي په (لاړ ـ ولاړ) کي د (ولاړ) شکل فیصله سوی دئ او په دوهمه کي دواړه صورتونه منل سوي دي. په لومړی فیصله کي په (لځ ـ لوخ) کي (لځ) فیصله سوی دئ خو په دریمه فیصله کي بیرته په (لوخ) باندي تعدیل سوی دئ. په لومړی کي په (مونږ ـ موږ) کي (مونږ) فیصله سوی و ، خو په دریمه کي دواړه منل سوي دي. د غه راز په ټولو فیصلو کي (ږغ ـ غږ) دواړه شکله منل سوي دي. په لومړی فیصله کي د ارو اښاد الفت د کتاب په حواله د (شو ، شي ، شته ، ...) اشکال منل سوي دي خو د ښاغلي بریالي د کتاب په ۱۱۲ مخ کي ورته کښل سوي دي (دواړه صحیح دي) خو د دوهمي فیصلې په برخه کي یې د غه اختلاف ته (دواړه) قیدنه دئ وراچولئ (۱۱۵ مخ) . زما لاس اوس اصلي فیصلې ته نه رسېږي چي د دغه اختلافي روایت حقیقت ځان ته معلوم کړم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې فیصلو ټول اختلافي مواد را وړل دلته لازم نه دي او لوستونکي یې د اروانښاد ګل پاچا الفت په (لیکوالی ، املاء او انشاء) نومي اثر کي او د غه راز د ښاغلي عبدالکریم بریالي (د پښتو لیکدود) په نامه کتاب کي لوستلای سي. لکه وړاندي چي مي مثالونه را وړل ،په دغو دوو کتابو کي راغلي فیصلې یو له بله توپیر سره لري .

دلیکدود په برخه کي ددې فیصلو تطبیقي اړخ په افغانستان کي تر یوې اندازې عملي سو ځکه چي یو راز مرکزي دولتي ملاتړ ورسره موجود و. خو ترکومه ځایه چي ما ته معلومات سته په لرو پښتنو کي د آزادو مطبوعو سته والي د دغو فیصلو په تطبیق کي خنډونه اچول او عملي اړخ یې نن لاهم کمزوری ښکاره سوی دئ .

زموږ معاصر ژبپوه دوکتور زیار صاحب د غو فیصلو ته د اهمیت په سترګه نه ګوري او وایي چي" پخوا به په پښتو ټولنه یا پښتو مرکه کي د اسي کار کېده چي لاس به پورته کېده ، که به د کندهاریانو لاسونه زیات شوه د کندهاریانو پښتو به شوه ، که به د ننګرهاریانو د ازیات وو ، د هغو به شوه . خو موږ د اکار پرېښود ه ... زموږله پښتو ټولني او بیا ستر انسان محمد ګل خان سره د اتو پیرو چي هغوی لومړی غوښتل چي د لاس په پورته کولو او ریفرنډم له لاري یو ستندرډ لیکنی فورم پیدا کړي او په تېره بیا وزیر محمد ګل خان د خلکو په خولو کي ژبه ورسموله ، دا امکان نه لري ...."(۱۲)

په افغانستان کي د کره پښتو ژبي د غورځنګ تر منځ ته راتګ وروسته د پښتو ټولني په فیصلو کي لاسونه وهل سول او د(شو ، سو ، ...) فیصلې خوبې د پښتو ستورو له خوا لاهم ماتي سوې.
او دا کار ددې حقیقت ښکارندویي کوي چي د فیصلو پروخت د رایو اتفاق نه و او د
پوهاند زیار صاحب خبره پر ځای ده.

د پښتو لیکدود په باب وروستۍ فیصله دباړه ګلۍ د سیمینار فیصله ده. دا سیمینار په ۱۹۹۲ع کال په باړه ګلۍ کي د پښتونخوا او افغانستان د مهاجرو لیکوالو په ګډون جوړ سو. د سیمینار د منځ ته راتګ زمینه د هغو ټولنیزو او کلتوري اړیکو له امله برابره سوه چي په افغانستان کي د شورد بخولې(فاجعې) له خاطره پاکستان ته د افغانانو د ډله ییز مهاجرت وروسته دلرو او برو پښتنو تر منځ ټینګي سوې وې. په دې سیمینار کي د تېرو فیصلو ځیني مواد تعدیل سول او د ښاغلي رفیع صاحب د خولې خبره ده چي په مجموع کي هغه لیکدود تر ډېري اندازې ومنل سو چي په افغانستان کي پالل کېدئ. دا سي ښکاري چي د سیمینار له نتایجو سره ځینو پوهانو ،چي په سیمینار کي یې برخه نه وه اخیستې، په ځینو برخو کي موافقه نه درلوده. د پېښور نامتو لیکوال اروا ښاد قلندر مومند خوله لومړي سره د سیمینار پرضد و. ځکه ده خپل ځان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوی لیکدود را ایستلی و او کتابونه یې (پټه خزانه فی المیزان او خیرالبیان او نور) هم په خپاره کړي وه. پوهاند دوکتور زیار صاحب دباړه ګلۍ فیصلوته انتقادي نظرلري اولیکي چي په دې سیمینارکي ځیني منلي اوعامي سوي سموني بیرته باطلي سوي دي. لکهٌ عربي ټول پوروییونه په اره بڼه لیکل لکه قمیص، طمع، شمط..نیم کانسونینټي (معدوله) و اونه لیکل لکه په خله(خوله) ، ګټ(ګوټ) ... کې ، همدارنګه دپښتواوږده یامجهول(و) پرځای له پېښ (ضمې) او اوږدې یامجهولې (ې) پرځای له زېر(کسرې) کاراخیستل لکه په ګمان (ګومان) ،رمان(رومان) اوګله(ګېله یاګیله) ،ډموکراسي (ډېموکراسي) اوله دې ټولوسره تر (ک) ، (ګ) غوره ګڼل چي یوبې سر وبوله کاردی ، ځکه داخوکوم غبرګژبیزسېمبول نه دی چي کړۍ ور واچول شي او خوشې یوتوری پرپښتوابېځي(الفباء) ورسرباری شي چي هم تخنیکي ستونزه(ټایپ، کمپوزاوپرینټ په اړه) رامنځته کوي اوهم اقتصادي اومهالي هغه.ٌ (۱۳) دې سیمینارته دزیارصاحبٌ ۱۲۲ معیاري آرونهٌ وړاندي سوي وه خوونه منل سول چي دوکتورزیارله دې بابته خپل ناراضیتوب ښوولی دئ. (۱۴) ډاکټرپالوال دباړه ګلۍ له دې فیصلې سره موافقه نه لري چي وایي په پښتوکي (مد) نسته. دپالوال صاحب په عقیده پښتومدلري اوده دهمدې موضوع اویولړنورو خبروپه باب خپل دلایل په تفصیل سره پخپل نوي کتاب (معیاري پښتو-۹۷ مخ)کي راوړي دي.

ښاغلی سرمحقق زلمی هیوادمل په دې برخه کي مصلحت آمېزه نظر ورکوي اولیکي:ٌ... کومې فیصلې چي ددې سیمینارپه نتایجومرتبې شوې دتطبیق ساحه یې دپخوانیوفیصلوپه پرتله ژوره او پراخه وه ، خو زه ورسره داخبره زیاتول غواړم،چي دافیصلې ځیني تخنیکي مشکلات لري ، ددې لپاره چي دتطبیق ساحه نوره هم پراخه شي د افغان،پښتونخوا(سرحد)اوجنوبي پښتونخوا(بلوچستان)د متخصصو ژبپوهانویوه ډله بیاپرې غوروکړي ، هغه مشکلات او تخنیکي ګرانۍ چي پکي شته ، هغه پکې رفع کړي اوبیایې دتطبیق ساحې ته وړاندي کړي وروسته تردې بایددپښتنود بېلوبېلو سیمو او ثقافتي حوزورسم الخطونه سره یووي.ٌ (۱۵) ښاغلي هیوادمل داتخنیکي ګرانۍ ښوولي نه دي چي کومې دي خود بیان له سیاقه یې ښکاري چي له فیصلوسره یې بشپړتوافق نسته.

دپښتولیکدودپه باب ځیني شخصي اوانفرادي هڅي هم سوي دي لکه دشهید خان عبدالصمدخان لیکدو ، دوزیرمحمدګل خان لیکدود ، دقلندرمومندلیکدود اونور. خوددې ټولولیکدودوزني دهغوی د مخترعینوتروفات وروسته ورتړلي سوي دي.

دلیکدودپه ټاکلوکي زه داسي نظرلرم چي موږباید دپښتو ږغونو (فونیمونو) له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیمبولونو پر ټاکلو فیصلې وکړو ، نه د تلفظونو په باب. د مثال په توګه پردې خبره باید توافق وسي چي اوږده یا مجهوله (ې) څه رازولیکل سي. په دې برخه فیصله سوې ده چي دوه ټکي دي سرپرسرورکړه سي. بس همدا فیصله ده. اوس که د ژبې ویونکي په هرلغت کي د اوږدې (ې) اړتیا احساس کړي ، همدغه شکل به ورته راوړي. موږ که په لیکدوکي دا خبره فیصله کووچي اوږده(ې) دي په پلانۍ کلمه کي استعمال سي ، دا دلیکدو د سمونه نه ده ، بلکي د تلفظ اصلاح کول دي. د تلفظ اصلاح کول په فیصله نسي ترسره کېدلای بلکي د هغه له پاره یواوږد تدریجي بهېر او مشخص ژبني او تاریخي شرایط برابرېدل لازم دئ. دلیکدو د پرسرد اختلاف اساسي ستونزه همدغه مسئله ده اوزموږد ژبې متخصصین ورته ډېره پاملرنه نه کوي. د پښتوټولني په فیصله کي ویل سوي وه چي شو ، شم ، شي به لیکو ـ بخښل ، کښېنستل به لیکو ـ چې ، کې ، مې به لیکو ـږغ ، غږ به لیکو ، نورنو د هرچا خوښه چي هررازیې تلفظ کوي. سو ، سم ، سي یې تلفظ کوي او که بخل او کېنستل او که چي ، کي ، مي. د دې عجیبې فیصلې له مخي نوګویا د(ش) ګرافیم د(س) او ازهم ورکولای سي،(ښ) چي په کوموتوروکي راغلی دئ ، د انګرېزي په شان ګونګ (silent) کېدلای هم سي او مجهوله (ې) د معروفي(ي) کارهم ورکولای سي. د (ښ) او (ږ) په برخه کي دا خبره پرځای ده چي لیکلی ګرافیم باید په همدې شکل وي خو په وینګ کي دي هره لهجه خپل دا په پام ونیسي ، ځکه دا د عین ګرافیم او فونیم بېلابېل تلفظونه دي. مګر د(سو) او(شو) په باب دا حکم چي (شو) به یې لیکو ، نور د هرچا خوښه چي څه رازیې تلفظ کوي ، یوه بې بنیاده خبره ده. ځکه (س) او(ش) دوه جلا ږغونه او دوه سره بېل ګرافیمونه دي او پښتانه د دواړو په لیکنه اولوستنه کي هیڅ راز مشکل نه لري. دا به یوه ژبنۍ مضحکه وي چي (ش) به لیکو ، که یې څوک (س) تلفظ کوي ، پروانه لري. که دا دیوې قاعدې په توګه ومنل سي نو آیا په نوروشینلرونکولغاتوکي به هم دا جراوړوي که یا ؟له بلي خوا چي لهجوته د تلفظ حق ورکول کېږي او د(س) او(ش) په تلفظ کي دوی خپل اختیارلري ، نو په لیکلوکي ولي دا حق نه ورکول کېږي. که د تلفظ له پاره د دغه شان حکم په برخه کي ژبنی جواز موجود وي ، نوولي یې په لیکلوکي د غه رازجوازنسته. دا کارکه څوک د نه پوهېدني له مخي کوي یا یې یو دبل له مراعته کوي ،په دواړوصورتوکي زما په نظر د ژبپوهني په اصولوکي یوناوړه بدعت دئ. د دې پرځای یې معقوله فیصله دا ده چي د کښېنستل او کښېناستل دواړه شکله دي ومنل سي ، چې ـ مې ـ کې که چا په مجهوله (ې) تلفظ کول ،همدا سي دي ولیکل سي او که یې په معروفه تلفظ کاوه د(چي ، مي ، کي) په شکل دي ولیکل سي. په دې صورت کي به نو د الفبې یوه ګرافیم ته د تلفظ دوه بارونه وربه شاسوي نه وي. په انګرېزي ژبه کي د همدې ضرورت له خاطره دئ چي colourاو color ـ labour او laborدواړه شکلونه هم په ورځنیولیکنوکي کارېږي او هم یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډيكشنريو كي ثبت كړي دي. ما له همدي اسيته دانګرېزي ژبي داكسفورډ كوچنى ډيكشنرى (۱۹۹۸ع كال چاپ) لومړي څلوررديفونه سرسري وكتل اويوزيات شمېرتوپيري ثبتونه مي پكښي وموندل. كه مي ټول رديفونه كتلي واى ، دتوپيري لغاتو شمېر ترسووهرومروا وښتئ. داتوپيري لغتونه مي داسي سره طبقه بندي كړل:

هغه لغتونه چي بريتانوى اوامريكايي ليكنه يې توپيرسره لري:

Arbour	Arbor (US)
Ardour	Ardor (US)
Armour	Armor (US)
Axe	Ax (US)
Behaviour	Behavior (US)
Cesarean	Caesarean(US)
Caesium	Cesium (US)
Calk	Caulk (US)
Cancell	Cancel (US)
Catalogue	Catalog (US)
Caecum	Cecum (US)
Coenobite	Cenobite (US)
Centre	Center (US)
Centreboard	Centerboard (US)
Centrefold	Centerfold (US)
Clamour	Clamor (US)
Colour	Color (US)
Coulter	Colter (US)
Cosy	Cozy (US)
Defence	Defense (US)
Disfavour	Disfavor (US)
Dishonour	Dishonor (US)
Distil	Distill (US)
Dolour	Dolor (US)
Draughty	Drafty (US)

هغه لغاتونه چي (Z) يې په (S) باندي اوښتى وي.

Apologize	Apologise
Atomize	Atomise
Authorize	Authorise
Baptize	Baptise
Bastradize	Bastradise

(c) ketabton.com: The Digital Library

Canalise	Canalize
Capsulise	Capsulize
Centralise	Centralize
Characterise	Characterize
Civilise	Civilize
Collectivise	Collectivize
Commercialise	Commercialize
Computerise	Computerize
Criticise	Criticize
Customise	Customize

د همدې څلورو ردیفونو رېلا بېل توپیري لغاتونه

Artefact	Artifact
Bale	Bail
Barracuda	Barracouta
Blather	Blether
Bogyman	Bogeyman
Bogy	Bogey
Band	Bond
Bodge	Botch
Bolt	Boult
Bragg	Brag
Berk	Burk
Caddie	Caddy
Calyk	Calix
Caravel	Carvel
Caster	Castor
Comb	Combe
Cony	Coney
Dene	Dean
Dyke	Dike
Despatch	Dispatch
Doily	Doyley
Drier	Dryer
Drily	Dryly

هیڅ انګرېزي ژبې له دې توپیري لغاتو څخه هیڅ یوه ته غلط یا معیاري نه وایي. د دواړو ډولو نوثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کارول یې په ټوله معنا اختیاري دي .
موږ که د دوکتور زیار صاحب خبره" ژبه د خلکو په خولو کي وراصلاح کوو"، نو په دې هم باید سرخلاص کړو ، چي دا بار مزله ته نه رسېږي. عملي او معقول حل یې هغسي دئ ، لکه ما چي بیان کړ. په دې صورت کي به له لهجوي اصطلاګا کو نو څخه هم خلاص سوي یو او په بېځایه ناندرو به مو وخت هم نه وي ضایع سوی .
لهجوي تلفظونه د هغو خپلو ویونکو ته پرېږدئ. که یې د تغیر اړتیا او شرایط برابر سول ،هرو مرو بدلون پکښې راځي. زما د خپلي مشاهدې له مخي د برش کاله وړاندي ماله خپلو پکتیاوالو ټولګیوالو څخه د پوهنتون په لیلیه کي دخور، مور کلمات دخبر، مبر په شکل اورېدل. اوس یې هغوی پخپلو منځو کي لا هم نه سره وایي. د تلفظ دا سمېده د پښتو ټولني د فیصلو معجزه نه ده بلکي د هغو اجتماعي اغېزو نتیجه ده چي زما پر دغو ټولګیوالو باندي د نورو لهجو له پښتنو سره د ګډ ژوند له لاري پرېوتلي وې.
د کندهار په پارسیبانانو کي زما دوړکتوب پروخت په (غ) باندي د(ق) بدلېدل په ټوله معنا عامه خبره وه. خو اوس دا تلفظ ترزیاتي اندازې پوري په تېره بیا په نوي تعلیم یافته نسل کي له منځه تللی دئ. نه کومه فیصله ترمنځ سوې ده او نه تلفظ په فیصلو باندي بدلون مومي.

)۱ (خیر البیان د کابل چاپ ـ سریزه ـ ۲۲ مخ
)۲ (هماغه اثر ، هماغه مخ
)۳ (بحر العلوم د دیني عقایدو ، فرایضو ،نصیحتونو ، حکمتونو او اخلاقي ، تاریخي او عرفاني کیسو یوه منظومه مجموعه ده چي زیات وکم شل زره بیته کېږي. د دې کتاب یوازنۍ نسخه د مولف پخپل لیک د کابل په ملي آرشیف کي خوندي ده. لومړی برخه ،لس زره بیته یې د دې قلم چلوونکي له سریزي او حاشیو سره په ۱۳۷۳ هـ ش کي برابره کړې او په ۱۳۸۳هـ ش(۲۰۰۴ع) کي چاپ سوې ده. په دغه کتاب کي دوست محمد خټک د خان د پېژندلو په باب وایي چي د محمد اکرم زوی ، د کرم خان لمسی او د زمان خان کړوسی دئ. په پښتانه شعراء دوهم ټوک کي یې زمان خان د زرنام خان زوی د پاینده محمد خان لمسی د عبد القادر خان خټک کړوسی او د خوشحال خان کوسی بللی دئ. دوکتور عارف عثمانوف په خپل کتاب" خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب ـ ۱۸۱ مخ" کي د مرحوم بېنوا د پښتونستان نومي کتاب د ۴۱۵ مخ په حواله ، زرنام خان د عبد القادر خان زوی بللی دئ .
)۴ (د دې کار مثالونه دان د پا سه دي او حتی نن ورځ چي د متن برابرولو اصول ټاکل سوي او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولوژبو کي خپاره سوي هم دي ، د متونو برابرونکي د شاعر په لهجه کي لاس وهي او په اصطلاح معیاري کوي يې. د(په) پرځای (پر) په تنباسي او برعکس يې لاهم. د عبدالقادرخان ختک د یوان په کندهاري لهجه او د احمد شاه بابا ، میرزا حنان بارکزي ، شمس الدین کاکړ او... د یوانونه په یو سفزی لهجه خپروي .

۵) (زموږ لیکوال دا نوم د پښتو مرکه کاږي چي سمه بڼه يې هم داده. خو موږ ته په کار ده چي د ځایو ، تولنو او مرکزو په نومو کي لاس ونه وهو او د چا خبره معیاري يې نه کړو. دا کار مو بیا بل وخت د نوموړي عصر د پښتو ژبي په ګرامري څېړنه کي خطاباسي. ډاکټرپالوال په (خوشال خان) باندي د خوشحال خان ختک د نامه بدلول هم د شاعر په نامه کي لاسوهنه بولي او کږي يې.(وګ: معیاري پښتو ـ ۴۳۲ مخ(

۶) (رفیع ، حبیب الله ، ژبپالنه ـ ۸۴ مخ ، ۱۳۲۱ش ، کابل

۷) (په" رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ۱۳۰۳" چي د پښتو ویناوو کومه برخه خپره سوې ده ، په هغې کي د مرکې لیکدود کورټ په پام کي نه دئ نیول سوی.

۸) (ژبپالنه ـ ۹۳ مخ د پښتو مجلې لومړي کال د ۱۸، ۱۹ مخونو په حواله

۹) (د پښتو لیکدود ۱۰۴ مخ

۱۰) (ویښ ـ رازمحمد ـ پښتو کتابونه ـ ۴ مخ ـ پښتو تولنه ـ ۱۳۳۷ ش

۱۱) (پښتو کتابونه ۱۲ مخ

۱۲) (ښکلا مجله ـ خلورم کال ، دریمه ګڼه ، ۵۰ مخ .

۱۳) (د پښتو ژبي دودي اړتیا او لاري چاري ـ ۸۴ مخ

۱۴) (ده د سیمینار افغان برخه وال وته په انک (طعنه) سره د (لاسکتوي) لقبونه ورکړي دي او ځیني نور پیبنوري برخه وال يې د(شیخ العلماء) په لقب تکولي دي (وګ: پښتو ـ پښتانه .... ، ۳۱۰ ـ ۳۱۱ مخونه)

۱۵) (تیر ماخذ ۲۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

معیار ــ دژبي دمعیاري کولواړتیااواړتیا

څرنګه چي موږپخپله ژبه کي د معیارتیاکلوله پاره په لیري زمانوکي کومه تاریخي او مسلسله عنعنه نه لرونومجبوریوچي دنوروژبود معیار تیاکلو جریان دخپلي ژبي دمعیاري کولوله پاره دلارښود په توګه لومړی زده کړو اوبیایې کوزده کړو.

ماته اوس سمدلاسه ددې امکانات سته چي دانګرېزي ژبي د معیاریت پرهڅوباندي څېړنه وکړم اوبیاددغوهڅوپه روښاکي د پښتو ژبي دمعیاري کولو پرمسئله باندي وږغېږم. ددې څېړني په ترڅ کي به پخپله د معیار(Standard)مقوله هم لږوډېرتشریح سي.

په اروپایي ژبوکي دمعیار (standard)مفهوم په بېلابېلو معناووسره ثبت سوئ دئ چي په هغوکي یې لږترلږه دوې اساسي معناوي تر نورو ډېري څرګندي دي. لومړی یې دنظامي سمبول مفهوم دئ چي په هغه کي بیرغ، مجسمه ډوله تصویرونه اونورراتلای سي. دغه سمبولونه د جګولکړوپرسردوډانیویانوروځایوپرسرځوړندوي اودیوه معتبر مرکزي ځای دښوولووظیفه سرته رسوي.دغه ځایونه دفوجیانود غونډ ډومرکزونه څرګندوي.لکه دپاچادودانۍ،دغټواشرافویا آمرینو د ودانۍ ښنانونه.دمعیاریاسټنډرډ په دغه رازاستعمال کي د عمومیت، یووالي اولږترلږه دیورازمتحدالشکل والي ژورمفهوم نغښتی دئ.

دمعیاردوهمه معنااله لومړی څخه بېله ده. په دې معناکي معیاردیوې اندازې یاوزن یوه نمونه راښیي. دمثال په توګه داوږدوالي داندازه کولوفلزي میله(نیم ګزی)، دظرفیت دمعلومولولښي،دوزن دښوولو اوسپنیزه کتله(کاڼی) اونور.

یوبل معیارهم سته چي داصل(original)په معنادنقل (copy) په مقابل کي کارېږي. کاپي په ورځنیوچاروکي دیوه واحدقانوني څرګندوني په توګه کارورکولای سي خواصل ته بایدوروستۍ اونهایي مراجعه وسي.په مثال کي یې دلیک اصل، دکتاب اصل،دفرمان اصل اونورراوړلای سو.

په دې ټولو معیاروکي داعتبارauthoritative، عمومیتcommonality ، یووالي unityاومتحدالشکل والي uniformity مهم مفاهیم په ګډه پراته دي.

په راتلونکوپاڼوکي به ولولوچي دغه مفاهیم څرنګه د" معیاري ژبي" په اصطلاح کي په کاراچول سوي دي اوپه دې ترڅ کي به ووینوچي انګرېزي لیکوالو څرنګه د" معیار" اصطلاح له اوولسمي اواتلسمي پېړۍ څخه کارکړې ده اوهم به دغه رازهغه هڅي وڅېړوچي په دې اړه دنونسمي اوشلمي پېړۍ په ژبنیوانکشافاتوکي سرته رسېدلي دي. خبره به واردواره پخپله له" معیاري ژبي" راونښلووچي څه ته وایي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

معياري ژبه څه ته وايي ؟

معياري ژبه هغه منلې سوې ژبه ده چي د يوه ژبني قلمرو په هره جغرافيايي سيمه کي د پوهېدلو وړ وي. معياري ژبه د ادبياتو او ميډيا ژبه وي او دا ديوې ژبي هغه ځانګړې نوعه (variety) ده چي قانوني يا يو څه قانوني دريځ ورکړه سوى وي. ويل کېږي چي دا ديوې ژبي صحيح ترينه لهجه (dialect) ده. معياري ژبه زياتره (هروخت نه) ديوه هيواد د پايتخت پر ژبه تکيه لري. د ژبي د غه شکل په ځانګړې توګه هغو زده کوونکو ته ورزده کېږي چي غواړي د غه ژبه زده کړي او د همدې ژبي ټول ليکلي متون هماغه د معيار په نامه منل سوې املا او ګرامري نورمونه پالي .

ځيني په نړيواله سويه منلي سوي ځانګړتياوي چي يوه معياري ژبه په تشخيص کېږي ، دا دي:

ـ يو منل سوى قاموس يا قاموسونه چي ټول معياري سوي لغاتونه او د هغو املاء پکښې درج وي ؛

ـ يو منل سوى ګرامرچي د ژبي ټول شکلونه ، قاعدې او جوړښتونه پکښې ثبت سوي وي او هم دا خبره پکښي څرګنده سوې وي ، چي کوم شکلونه بايد استعمال سي او کوم بايد نه سي ؛

ـ د تلفظ يو معياري او منل سوى سيستم چي ويونکي ورته د يوه علمي او مناسب تلفظ په ستر ګه وګوري او د غه رازله سيمه ييزو اغېزو څخه پاک وي ؛

ـ يوه موسسه(institution) چي د دغي ژبي د استعمال چاري پرمخ بيايي او د هغې د استعمال د نورمونو په ټاکلو کي واک (authority) ورکړه سوى وي. لکه د فرانسې اکيډيمي Academie francaise يا رويال سپېنيش اکيډيمي Royal Spanish Academy چي صلاحيت لرونکي موسسې دي ؛

ـ ديوه داسي منشور يا قانون سته والى چي دغي ژبي ته د هيواد په قانوني سيستم کي رسمي قانوني ځاى ورکړي ؛

ـ په عامه ژوندکي (په محاکمو او مقننه موسسوکي) د دغي ژبي کارول ؛

ـ د ادبياتو يو مرکزدرلودل ؛

ـ په همدې ژبه باندي د مهمو مقدسو کتابو ژباړل چي د ويونکو له نظره سپېڅلي او معتبروي ؛

ـ په ښوونځيوکي د ژبي د معياري ګرامر او املاء تدريسول ؛

ـ بهرنيو زده کوونکو ته د تدريس له پاره د ژبي د غه ځانګړې بڼه يا لهجه ټاکل .(١)

د معياري ژبي منځ ته راتلل د بېلابېلو ژبنيو تجويزونو د برياليتوب نمايندګي کوي. د هغې ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا لري، چې د هغو سیمو ژبه نورله ارزښته لوېدلې یا غورځول سوې ده، چې له دغه معیار سره تو پیر لري. د دې خبرې بیا معنا دا ده چې په ځینو هیوادو کې د معیاري ژبې ټاکنه یوه ټولنیزه او سیاسي مسئله ده .

د مثال په توګه په ناروې کې دوې موازي معیاري ژبې سته. یوه یې Bokmal نومېږي چې تر یوې اندازې پوري د ډنمارکۍ سابقې پر هغه سیمه ییز تلفظ باندي ولاړه ده چې پر ناروې باندي د ډنمارک دواکمنۍ پر وخت رواج و ، او بله یې Nynrosk نومیږي چې دا بیا دلویدیځې ناروې دلهجو له ترکیبه جوړه سوې ده. خو ایټالویان چې حتی تر ناروېژیانو زیاتي یو له بله مختلفي لهجې لري ، بیا هم یوه معیاري ایټالوي لري. عجیبه لا دا ده چې د ایټالویانو معیاري ژبه د روم پر لهجه باندي تکیه نه لري ، بلکي د فلورانس پر لهجه ولاړه ده. په اسپانیا کې هم معیاري اسپانوي د ماډرېډ پر ګړدود باندي نه، بلکي د ډېر لیري شمالي ولایت Valladolid پروینا ولاړه ده. په ارجنټاین او یوروګوای کې بیا معیاري اسپانوي د دغو هیوادو د پایتختو یعني د بو نیس آیریس او مونتیویدو د لهجو پر بنسټ تدوین سوې ده.

معیاري جرمني بیا د یوه ټاکلي ښار یا سیمي پر اساس منځ ته نه ده راغلې بلکي د خوسوو کلونو په اوږدو کې یې انکشاف کړی دئ. د دغو خوسوو کلونو په اوږدو کې لیکوالو هڅه کوله ، د اسي راز لیکنه وکړي چې په یوه پراخه ساحه کې د پوهېدلو وړ وي. د۱۸۰۰ ع کال تر شاوخوا پوري معیاري جرمني یوازي په لیک کې موجوده وه. په دغه وخت کې د شمالي جرمني اوسېدونکوته، چې د معیاري جرمني ژبې پر خلاف یې د ټیټې جرمنۍ ژبې لهجې ویلې ، معیاري ژبه لکه یوه بهرنۍ ژبه داسي ایسېدله او د خارجي ژبې په شان یې زده کوله. وروسته شمالي تلفظ د معیار په توګه ومنل سو او په جنوب کې یې هم خپور و کیښ. ورپسې د Hanover ۲(په شان سیمو کې سیمه ییزه لهجه یو مخیزه مړه سوه .

په معیاري فینلینډي ژبه کې دلغاتو اساسي جوړښتونه زیاتره د لویدیځې فینلینډۍ لهجې پر بنسټ جوړ سوي دي.

په یوناني ټولنه کې تر اوسه لا هم دویلو یوه معیاري ژبه نه ده رامنځ ته سوې ځکه په یونان کې هره کمیونیټي خپل ځان پر نورو ګاونډیو ټولنو باندي دلرغونتوب ، وقار ، ذکاوت او نورو ورتیاوو له مخې لوړه ګڼي. دوی تل د قدرت ، ثروت او نفوذ پر ګډې یو له بله سیالۍ کوي او دې ته حاضر سوي نه دي چې د حکومت تر قانون په ها خوا دې د ژبې قوانین هم ولري. (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جنوبي اسیا کي د هندوستانۍ ژبي دوو معیاري لهجوته رسمي بڼه ورکړه سوې ده چي هغه دوې لهجې هندي ، د هندوستان رسمي ملي ژبه ، او اردو ، د پاکستان رسمي ملي ژبه او د هندوستان رسمي محلي ژبه ده. په نتیجه کي له هندوستاني ژبي څخه زیاتره هندي ـ اردو مراد وي.
نوري معیاري ژبي د پرپرله پېچلي اړخونه لري. د پاریس د فرانسوي ژبي تفوق د معاصر فرانسوي ادب تاریخ په اوږدو کي په پراخه اندازه منل سوی دئ او چاڅه پکښې ویلي نه دي .
د بریتانیا په انګرېزۍ کي معیاري تلفظ د لندن ښار د ممتازو طبقو پر ژبه باندي ولاړ دئ او دغه راز د انګلستان د ښوونځیو د خصوصي بورډ پر sociolect باندي تکیه لري.

د امریکا په متحده ایالاتو کي د امریکایي انګرېزۍ بېلابېل ډولونه سته خو عمومي امریکایي لهجه رسمي نه ده ځکه په هغې باندي زیاتره امریکایان په روانه توګه پوهېږي. په داسي حال کي چي د امریکا د متحده ایالاتو فیډرال حکومت رسمي ژبه نه لري ، زیاترو امریکایي ایالتونو انګرېزي ژبه د رسمي دولتي ژبي په توګه ټاکلې ده او په هغو کي لوزییانا ، نیومکسیکو ،هاوایي ،پیرتوریکو ،ګوام ، او امریکایي ساموواانګرېزي او یوه بله ژبه د رسمي دولتي ژبو په توګه غوره کړې دي. د شمالي ماریاناټاپوګان درې رسمي ژبي لري.
عربي ژبه چي د پنځه ویشتو هیوادو رسمي ژبه ده او تقریباً دوه سوه او یا میلیونه تنه ویونکي لري ، د معیاري (ادبي) ژبي پر څنګ یې خورا ډېري سیمه ییزي لهجې، چي عامیانه عربي (Colloquial Arabic) ورته وایي ،هم سته. د عربو په نزد ادبي عربي ،معیاري عربي (اللغه العربیه الفصحی) ده .له ادبي عربي څخه یې مراد د قرآن ژبه او په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ډله ییزو رسنیو (میډیا) ژبه ده. په میډیا کي ټول لیکلي آثار، کتابونه، ورځپاڼي ، مجلې او رازراز اسناد راځي. عامیانه یا لهجوي عربي له کلاسیکي عربۍ څخه ټولي راپیدا سوي ملي او سیمه ییزي عربۍ دي چي په شمالي افریقا او منځني ختیځ کي د ویلو ورځنۍ ژبي دي. په دغو لهجوي ژبو کي ښه پوره اندازه ادبي آثار، په تېره بیا ډراماتیک ادبیات او شعرونه سته.خو کلاسیکه عربي د ټولو عربي هیوادو رسمي ژبه ده او په ښوونځیو کي هم دا ژبه تدریس کیږي .

د هرهیواد تعلیم یافته عرب هم خپله سیمه ییزه لهجه او هم په ښوونځیو کي زده کړې ادبي عربي لږوډېره وایي. د عربي ژبي مصري ، مغربي ، شامي، عراقي، خلیجي، اندولسي، سوداني ، حجازي، نجدي او یمني لهجې د یادوني وړدي .
تردې لنډو یادونو وروسته به هغه بهیر لږڅه په تفصیل سره بیان کړم چي د معیاري انګرېزۍ د منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راتګ تروخته په انګلستان کي تېر سوی دئ.
په اتلسمه پېړۍ کي د معیار اصطلاح د انګلستان په هغو ساحو کي ډېره کارېدله چي د ژبي په باب څېړني او بیانونه پکښې کېدل. دې خلکو معیارته د یوه ژبني ارزښت په توګه کتل او زیاریې ایست چي دغه ارزښت تر لاسه کړي او په ټولنیزه توګه په رسمیت وپېژندل سي.

معیاریت دغه وخت ترزیاتي اندازي پوري د تصفیې او سوچه توب په مفهوم پېژندل کېدئ. سویفټ (Swift)، چي د اوولسمي پېړۍ د فیلسوف جان لاک John Locke نژدې معاصرو ، پخپل یوه وړاندیز کي د انګرېزي ژبي د تصفیه کولو غوښتنه وکړه او څرګنده یې کړه چي دا تصفیه به همېشنۍ وي. ده پردې خبره ټینګار کاوه چي ژبه دې تریوه ټاکلي حالته پوري تصفیه سي او بیا دې نو دغه حالت پخپله د یوه اعتباري معیار په توګه ومنل سي چي د هغه له مخي د ژبي ویونکو ته لارښوونه وسي. د ده دغه ټینګار د اتلسمي پېړۍ په زیاتروژبنیو نظریاتو کي یوه مسلطه موضوع سوه.
د سویفټ په تعقیب لارډ چسټرفیلډ Lord Chesterfield د انګرېزي ژبي د سوچه کولو او وروستي څل سمولو ړغ وکړ. دغه رازیې څرګنده کړه چي ژبه باید د یوه معیار له مخي تصفیه سي چي بیانو دیوې نمونې په توګه کار وکړي. چسټرفیلډ له دې امله ډېر خواشینی و، چي تر هغه ګړیه پوري ولي انګرېزي ژبي کومه ټاکلې معیاري بڼه نه درلوده. خو په دې یې بیا زړه ښه و، چي د معیار له نه سته والي سره سره په انګرېزي ژبه کي د مقدس کتاب هغه ژباړه پرته وه چي King James سر ته رسولې وه. د اتلسمي پېړۍ ګرامریان زیاتره په دې عقیده وه، چي د انجیل همدغه ژباړه ډېره ښه معیاري انګرېزي ده. په دغه مقدس کتاب کي کارسوي ژبي دوه رازه اعتبار درلود، چي یو یې ژبنی او بل یې دیني و. پردې نظرباندي تر نونسمي پېړۍ پوري لا ترزیاتي اندازي پوري توافق موجودو .

هیجنسن Higgenson په دې باب لیکلي وه چي د انجیل انګرېزي په عملي توګه زموږ د ژبي معیار دئ په هغه کي د نورو زیاتو تاثیراتو تر څنګ د انګرېزي ژبي د ښوونې وسایل سته چي په پرتلېزه توګه یې د ده نیموسوو کالو په اوږدو کي بدلون نه دئ موندلئ. هیڅ یوې اکاډیمۍ یا معتبرې ډیکشنرۍ د دې توان نه دئ موندلئ چي دغه راز عام ستهنډرډ دې منځ ته راوړي ، یا دې ملت ته دغه شان متحد الشکله لارښووني وړاندې کړي.
د هیجنسن په استدلال کي دوه ډېر مهم ټکي دادي چي د معیار دواړي معناوې پکښې په پام کي نیولې سوې دي. دی وایي چي د انجیل دغه ژباړه د انګرېزي ژبي معیار دئ او د دې معنا داده چي دغه معیار ته باید په اعظمي توګه مراجعه وسي. دی انجیل ته په دې خاطر هم د معیار په توګه قایل دئ چي هغه دیوې راغونډونکي او یو موټي کوونکي قوې په توګه کار ورکوي، د داسي قوې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

توګه چي خلک دیولړ ځانګړو ارزښتو پر شا و خوا باندي راغونډ پدلوته رابولي.(۴)
هغه څه چي موږته په دې نظریاتوکي په زړه پوري دي ،دادي ،چي په هغه کي د معیاردواړه معناوي په ګډه سره کارسویدي. معیارله یوې خوا د داسي یوه ارزښت په توګه راڅرګندسوی دئ چي باید ترلاسه سي اوبل وار بیادیوه متحدالشکل عمل په توګه رامنځ ته سوی دئ چي باید ترسره سي . اوددې پرځنګ دا خبره هم له دلچسپۍ خالي نه ده ، چي دلیکلو او ویلو ژبه باید سره پېتلېس سي.
اساسي پوښتنه داده چي آیا له ژبني معیارڅخه مرادیوه ځانګړې سطحه ده چي په لیکلې ژبه کي ځان باید وروړسول سي اوکه یوه ځانګړې سطحه ده چي دویلوپه ژبه کي باید ځان وروړسول سي ؟
ددغي سخرغوتې خلاصول په حقیقت کي یوه ډېره سخته ستونزه ده اوددې ستونزې دا وارولوله پاره دهغو هڅو مطالعه ضروري ده چي د معیاري ژبي د اصطلاح دکارولوپه برخه کي یې د نونسمي او شلمي پېړۍ له ژبنیو څېړنو څخه خرک ایستلای سو. زه به په دې برخه کي هغه ستونزي و سپړم چي په نونسمه پېړۍ کي انګلیسي ژبپوهان ورسره مخامخ سوي وه. په دې ستونزو کي یوه د لهجې اوژبي دتشخیصولو ستونزه وه اودا داسي یو مشکل و، چي حلېده یې اسانه کارنه و .

په انګلستان کي دانګرېزي ژبي د معیاري کولو دهلوځلوپه وخت کي دلهجې مسئله یوه جدي موضوع وه. دهغي داهمیت اوپه معیار ټاکنه کي وهغې ته پاملرنه دمعیاریت دخوځښت دبرخه والوپه لیکنو او ویناووکي ډېره توده مسئله وه. مایکل جان (Meiklejohn) خو حتیٰ "ژبه یوه لویه لهجه ګڼله اولهجه یې یوه کوچنۍ ژبه بلله."(۵).

امریکایي ژبپوه ډوایټ ویټني (W.Dwight Whitney) خو لا دلهجوپه برخه کي نورهم پر مخ تللی دئ اووایي "په ربښتیني معنا سره هرفرددبل فرد په نسبت بیله ژبه وایي. دژبي هرویونکی په تلفظ او دلغاتوپه درک او استعمال اودغه رازدژبي په ګرامریت grammaticality کي فردي پېچلتیاوي او ځانګړتیاوي individual quirks & peculiarities ، لري... د هر یوه مفکوره ،چي دلغاتوداستعمال له مخي یې وړاندي کوي ، له بل یوه سره توپیرلري. په دغه توپیرکي دده دکرکتر، پوهني او احساساتو ټول فردیت شامل دئ."(۶) خودویټني نظریاتو هم جدي تناقضات درلودل. که دده له دې نظرسره ، چي ویل یې هرفرد د بل فرد په نسبت بېله ژبه وایي ، موافقه سوې وای نودیوه هیواد د واحدي ژبي درلودل خو بیخي له امکانه وتل. دیوې واحدي او متحد الشکله ژبي دپلویانو سر هم په دغوتوپیرونوباندي ښه خلاص و. دوی هڅه کوله چي ددغي ستونزي له پاره یومنلی حل پیدا کړي. دلهجوله پامه ایستل اونفی کول د مسئلې حل ورته نه ښکارېدئ. ددې معضلې لومړی حل دا و، چي دژبي یوبشپړقاموس تدوین سي چي په هغه کي د ژبي ټوله موجوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېرمه دهغې له تلفظ سره یوځای خپره سي. دمخه تر دې چې دغه رازیو قاموس برابرسي ، دانګرېزي لهجویوه ټولنه جوړه سوه (۱۸۷۳ع) چې English Dialect Society نومېده او پـــه لنډ ډول یې (EDS) بلله. ددې ټولني هدف دهغو لغاتو راغونډول وه چې نور ورته په معیاریت باندي قایل نه وه. ددې پرڅنګ یې دغه لاندي اهداف هم ځان ته ټاکلي وه:

ـ دټولو هغو کسانو چې دانګلستان په محلي لهجو کي مطالعه کړې وه او هغو کسانو چې دمحلي انګرېزی له مضمون سره دلچسپي درلوده، سره راغونډول ؛

ـ دیوه عمومي مرکزدجوړېدوله لاري دمحلي لغاتو دراغونډونکو د کارونوخوندي کول څوترهغه وروسته دټولو دغو لغاتو دثبتولوله پاره مواد برابرسي ؛

ـ دېېلابېلو هغو ډیکشنریو (collections of Provincial English Words)بیا چاپول ، چې نادري موندل کېدلې یا په لږتېراژ چاپ سوي وې ؛

ـ دهغو سیمه ییزو لغاتو دمجموعو چاپول چې په هغه وخت کي یې خطي نسخې موجودي وې ؛

ـ دلغاتو دغونډونکو ،زده کونکو او ټولو هغو کسانوله پاره د اطلاعاتي منابعو ماخذونه برابرول چي په دې برخه کي عمومي یا ځانګړې دلچسپي ولري. (۷)

له دې کارسره دېوهانو عمومي دلچسپي پیدا سوه. ماکس میولر (Max Muller) ترادبي ژبي پرلهجو باندي کارته دلومړیتوب حق ورکړ او وې لیکل:

"... ادبي اصطلاحات مصنوعي دي... دژبي واقعي او طبیعي ژوندله هغه استبداد سره سره، چي دکلاسیکو او ادبي اصطلاحانوله خوا سوی دئ ،دهغې په لهجو کي دئ...". (۸). دماکس میولر نظریه که څه هم ډېره استقبال نه سوه خو دهغه د نظریاتو یوه برخه د ستېنډرډ ژبي دپلویانود کارپه بهیر کي دمنلو موقع وموندله .

چي خپلي خبري سره رالنډي کړم دستنډرډ ژبي دمنځ راتګ جریان په پای کي بري ته ورسېدئ او دWest Saxon لهجه دمعیاري ژبي له پاره اساس وګرځېد او داکسفورډ ډیکشنری په برابرولو سره دبري لوړ پړاو ته ورسېد .دا ډیکشنري دمعیاري ادبي انګرېزی له پاره یوه تیوریکي منبع سوه. موریس R.Morris ولیکل: "زموږ او سنی معیاري انګرېزي په لومړي سرکي یوه سیمه ییزه لهجه وه ،چي ترټاکلو شرایطو لاندي د یوې ادبي ژبي پوړته ورلوړه سوه. دا شرایط نورولهجو ته میسرنه ول."

ددې بحث په پای کي بده نه وي چي وو ایم په دغه وخت کي د انګلستان خلګ ، نارینه په سلو کي ۲۲ او ښځي په سلو کي ۵۰ دلیک لوست په نعمت نازول سوي وه (د۱۸۴۰ احصائیه). دا سلنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(فیصدي) دهماغي پېړۍ په پای کي په سلوکي ۹۷ ته لوړه سوه(۹). دا احصائیه موږ ښتنوته بایدراوښیي چي ژبني معیارته رسېدل دلیک لوست دسطحي څومره لوړېدل غواړي .

۱) (له Wikipedia دایره المعارف څخه دانټرنیټ په مرسته.

۲)(دهانووراوسېدونکي دلومړي جورج له وخته بیا د ویکټوریا تر زماني پوري دانګلستان په پاچاهي قلمروکي شامل وه .

۳) (حاشیه:ټوني کراولي ـ ۱۰۷ مخ

۴)(دانجیل دغي ترجمې ته ژبپوهانو په هغه نظرکتل چي دعربي ژبي پوهان دقرآن عربي ته دادبي او معیاري ژبي په سترګه ګوري. په دغودواړو نظروکي ترژبني اصل مذهبي تقدس ترډېري اندازې پوري طرحه دئ او دې نظرد ژبي دمعیارتیاکلوپه ستونزمنه لارکي دیوه توافق له پاره ډېره ښه زمینه برابره کړې وه .

۵) (ټوني کراولي ـ ۸۱ مخ

۶) (ټوني کراولي۸۱مخ

۷)(ټوني کراولي ــ ۸۹، ۸۸ مخونه

۸) (هماغه اثر ــ ۹۰مخ

۹) (وګ: ټوني کراولي ۸۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپښتوژبې دمعیاري کولوهڅې څه وخت پیل سوې؟

ددې هڅوهدف دژبې معیاري کول و، که د لیکدود؟(۱)
زموږڅېړونکي چې کله د پښتوژبې دکلتوري کېدلولوړه و ژوره مطالعه کوي، نو په عمومي توګه یې له بایزید روښان څخه رانښلوي. ورپسې د خوشحال خان او عبدالقادرخان نومونه اخیستل کېږي او د هغوی له خوا دلغت جوړوني هلې ځلې د پښتو د معیاریت د تاریخي ځنځیریوه کړۍ ګرزول کېږي. بیا نو د پیر محمد کاکړ معرفت الافغاني او ورپسې بیا د امیرشیرعلیخان پښتوبولۍ او عسکري او دولتي نومونه او د هغه په تعقیب مرکه د پښتو، پښتوادبي انجمن او په پای کې پښتوټولنې ته وار رسېږي. څرنګه چې زموږ په څېړنو کې د پښتوژبې د صیقل کولو او سمولو هڅه ترډېرې اندازې دلغت جوړونې پرعملیه باندې حواله سوې ده، ځکه نو په دغه ټول تاریخي او ادبي جریان کې په جوړو سوو لغاتو پسې ځراغ وپلټه را اخیستل کیږي او که هورې پر ځینو داسې کلماتو باندې سترګې ولګېدلې، چې په لومړي وار لیدلو سره ځوک د جوړو سوو و لغاتو خیال پرکولای سي، نو همدا کار د ژبې د توحید ولوله پاره یو تلاښ بلل کیږي. دا چې دا لغتونه به په رشتیا سره د یوه تاریخي او ژبني ضرورت له مخې جوړ سوي وي او کنه تر دغه وخت پخوا به هم په ژبه کې موجود وه، یوه مسلکي څېړنه ده، چې زه به یې دخپل صلاحیت په حدودو کې وروسته یو څه وشنم. دلته دومره وایم چې که د دغولغاتو نوې جوړونه ثابته هم سي، هغه باید د پښتو پالنې او پښتوروزنې په حساب کې درج سي، نه د پښتو معیاریت په جمع و خرځ کې.
د امیر شیرعلیخان د وخت پښتو نومونې د هغه امیر له خوا په هیواد کې د نوې مدنیت او یوه منظم دولت د جوړېدو له پاره د عمومي پلان یوه کوچنوټې کړۍ ده او په رشتیا سره هم باید د نوموړي امیرپه محاسنو او هیواد پالو هلو ځلو کې وشمېرل سي. دده دا کار د پښتو پالنې یوه ستره نمونه ګڼل کېدلای سي.
مرکه د پښتو د امیر امان الله خان د وخت یوه وطنپاله او پښتوپاله هڅه ده. ددې مرکې یو ازنې چاپي آثار (یوازینۍ پښتو) او (پښتو پښویه) ده. یوازینۍ پښتو د سوچه توب له هغه نړیوال تمایل سره په تړاو کې منځ ته راغلې ده، چې د اماني عصر د ملي او مشروطه غوښتونکو مبارزو مخکښ ارواښاد علامه محمود طرزي په عثماني ترکیه کې د تورکي نیشنلیستانو له مبارزو څخه اخیستی او افغانستان ته یې راوړی و. په هغه وخت کې تورکي ملتپالو له عربي او فارسي ژبې څخه د خپلې ژبې د پاکولو خوراغښتلی خوځښت راپیل کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوازینې پښتو په سرکي د مرکې د مشر" خادم العلماء عبدالواسع قندهاری" په قلم داسي لولو :"
داخبره وهریوه ته ښکاره ده چي د هر تېر ژبه خوخپلنی نسی اولیک او لیکی په خپله ژبه نسی
لوړتوب او پوره والی نسی درلودلی او دپردی له اړی نسی وتلای ... دادی نن ورځ چی لومړی پک
دپښتانه دټولواکی بلل کیږی مشرباداردپښتانه (الغازی امیر امان الله خان) چی په کلو زوی او په
پوهانده پلار د تیرسوو او اوسنیو پښتنو دی په دی راز د لوړتابه دخپل تېراو د ودانی دخپلی مینی
پوه سو چی دتوری مېږد کنبی بی متېه نه ځلیږی او پردی کټ تر ننګړی شپی دی نه خپلیږی اود هیځ
اولس میړانه دبل په ژبه پرتوله مځکه نه خپریږی نو یه وتېری ژبه خپلی ته مخه سوه چی هرومرودی
خپله ژبه بشپړه سی او په ټولواکی او ټولواکي کی دی بله ژبه نه ښوری ...." (۲)
داهځي د کاغذ پرمخ پاته سوي او په هماغه کابل کي لا هم د پښتنو لیکوالو (برهان الدین
کشککی) له خوا ونه پالل سوي چي تفصیل به یې تا سي د پښتو د سوچه توب په برخه کي ولولئ.
د پښتو مرکې پښتو پښویه او یوازنی پښتو د پښتو پالني یوه مخلصانه هڅه وه او د اماني
عصر د پښتو پالني یو ثبوت دئ. دهغه وخت پښتنو د راوېښولو او خپلي ژبي ته د پام اړولو له پاره
یو تلاښ وخو د پښتو له معیاریت سره یې تړل داوسني نسل له ذهن څخه راوتلی قضاوت دئ ځکه
ددغي مرکې نوم (مرکه د پښتو) پخپله لا هم غیر معیاري او د پښتو ګرامر له اصولو سره مخالف دئ
.

تردې وروسته چي د پښتو ادبي انجمن د کندهار د منورینو او د تنظیمه رئیس محمد ګل خان مومند په
اراده منځ ته راغئ او دده په حضور کي یې د پښتو لیکني کومه لارتعقیبوله ، هغه لار پخپله
دوزیر صاحب مرحوم له خوا ونه پالل سوه او په (پښتو سیند) او (د پښتو ژبې لیار) کي یې خپله
راایستلې لار تعقیب کړه. د پښتو ادبي انجمن د پښتو د عامېدلو او رسمي کېدلو پرلوریوه هڅه وه
نه د معیاري کولو. د ژبپالني ښاغلي مولف د پښتو ادبي انجمن د نشراتي اورګان (پښتو) مجلې له
یوه پاراګراف څخه داسي نتیجه اخیستې ده چي ګویا ادبي انجمن غوښته پښتو یې معیاري وي
(۳) . په هغه پاراګراف کي داسي راغلي دي:" ... د محترم کتونکو د لوړ نظر څخه پټه نه ده چي په
نوروژبو کی معارف په کافی اندازه سره لیکلی شوی دی ، چی دعوامو ضرورت او غوښت یې په
پوره دی ... بالعکس په پښتو د بده مرغه دونه علمی کوټه او ذخیره موجوده نه ده چی دعوامو
ضرورت دی پوره کی نو به ضروری وی چی انجمن دی په خپله مجله کی زیات مخ د عمومو ورونو
داذهان او علمیت وګوری چی د (کلم الناس علی قدر عقولهم) پرمعیار برابره وی چی شکوه د ګران
والی او نه پوهني ځنی پیدا نشی ...." (۴)
په پورتني پاراګراف کي د (معیار) کلمه د (کلم الناس علی قدر عقولهم) له پاره استعمال سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

او معنایې دا چې د مجلې نشرات دي د دغي مقولې پر معیار برابروي یعني ساده دي وي. دلته یې د ژبې د معیاري توب مسئله په پام کي نه ده نیولې .

د پښتو ژبې له پاره دیوه واحد لیکني معیار منظمه هڅه د کابل د پښتو ټولني له جوړېدو سره رامنځ ته سوې ده. په تېره بیا کله چې په ۱۳۳۳ ش کال د پښتو ټولني په اهدافو او وظایفو کي یو ژور بدلون راغی او دنویو وظایفو په لړکي یې دٌ پښتو ژبې دلغاتو او قواعدو تدوین ، دضرورت له مخي دنویو اصلاحاتو او لغاتو وضع کول ، ادبي او لغوي څېړني او د پښتو په لساني علوموپوری مربوط آثار لیکل او خپرول ٌ شامل سول.(۵). د پښتو ټولني دا هڅه د لیکنۍ ژبې د معیاري کولو لومړنۍ هڅه ګڼل کېدلای سي. تردې وړاندي چې د پښتو مرکې ، پښتو ادبي انجمن څه کارونه کړي وه ، هغه ټول د پښتو پالني او پښتو روزني او د لیکدود دیووالي له پاره هڅي ګڼل کېدلای سي. خوله بده مرغه پښتو ټولني ونه سوای کولای چې د لیکني معیار مسئله تر (سو) او (شو) په هیسته پرمخ بوزي. د پښتو ټولني په پیشنهاد سوو مادوکي د لیکدود دیووالي پر سر فیصلې سوي دي نه د ژبې د معیاریت پر موضوع ، وروسته له لیکوالو څخه د لیکدود یووالی او د تلفظ یووالی ګډ سوی دئ .

د پښتو ټولني د کاو اکو هڅو پرڅنګ له نن څخه زیات وکم پنځه ویشت کاله وړاندي دیو ازنۍ کره لیکنۍ پښتو په نامه یو بهیر راوان دئ چې پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار یې د تاداو اینبوو لو ادعا کوي او وایي چې دغه بهیر د نوموړي په اراده ، نوښت او فعال ګډون سره راپیل سوی او تر اوسه پر مخ وهل کېږي. د څوکلونو راهیسي چې پر افغانانو باندي د نورو بد مرغیو پرڅنګ د پوهانو او عالمانو د نه جبېره کېدونکي مرګو څپې راماتي دي ،او د افغانانو په تېره بیا د پښتنو ډېري ستري هستۍ د مرګي غېږته تللي دي ، اوس دیوې پښتو له بهیر سره د نورو پوهانو او د پوهنتون د استادانو او داکاډیمۍ د غړو نو مونه هم تړل کېږي ؟ ! دا حرکت لړموافقین او خورازیات مخالفین لري چې زما د همدې کتابګوټي په ترخ کي به تاسي د دغه په باب بېلابېل نظرونه ولولئ .

۱) (د مخه تردې چې د پښتو ژبې د معیاریت په برخه کي وږغېږم ، دیوه ټکي یادونه ضروري ګڼم او هغه دا چې زموږ پښتنو څېړونکو دوې خبري سره ګډې کړي دي او هغه د پښتو ژبې پالنه او د معیاري پښتو ټاکنه ده. زموږ څخه د ژبني فعالیت دغه دوې برخي ګډې سوي دي او زه به په دې بحث کي د نورو موضوع ګانو پرڅنګ پر همدې برخه هم رڼا واچوم .

۲) (بینوا ـ عبدالروف ـ پښتو روزنه ـ ۱۴۶ ، ۱۴۷ مخونه ـ د پښتو څېړنو بین المللی مرکز ـ کابل ـ ۱۳۵۷ ش .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه رازوګ: ژبپالنه ـ ۸۷ مخ دیوازنۍ پښتود۲ ـ ۷ مخو په حواله
)۳ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۴ (ژبپالنه ـ ۹۵ مخ
)۵ (پښتو کتابونه۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري لیکني پرهڅوباندي دنیولوګیزم هبنمه

په ژبه کي دنوولغتونوجوړول له باباادمه تردي دمه پوري یومعمول دوددئ.
دنووا ختراعاتو او کشفیاتووا ونوومفاهیموله پاره هرقوم اود هري ژبي ویونکو نوي لغتونه جوړکړي دي. زماپه نظرد" وعلم ادم الاسماء کلها" (البقره سوره ۲آیت)څخه به هم مراد همدغه لغتونه جوړول اوورښوول وي. دلغت جوړولوله پاره په ننۍ ژبپوهنه کي دنیولوګیزم یانیولوجیزم neologismاصطلاح کاریږي.نیولوګیزم هغه لغت، اصطلاح یا عبارت ته ویل کېږي چي نوی جوړسوی وي اوزیاتره پریوه نوي مفهوم باندي دلالت کوي یایوې زړې اصطلاح ته نوی ژبنی رنګ ورکوي.نیولوګیزم داختراعاتو ،نوو پدیدو یاهغوزړومفاهیمود پېژند لوله پاره ګټوردئ چي په یوه نوي کلتوري قرینه کي واقع سوي وي. د نیولوګیزم یومثال e-mail دئ چي موږیې په مدني ټولنوکي د انټرنیټ په برکت له نامه سره ډېراشنایو. دتعریف له مخي هر نیو لو ګیزم باید نوې بڼه ولري خو کله کله په مستقیمه توګه ځانګړو اشخاصو ، نشراتو اویا یوې حادثې ته منسوب وي. د نیولوګیزم اصطلاح د اتلسمي میلادي پېړۍ په شا و خواکي رامنځ ته سوه خود نونسمي پېړۍ دپیل تریو څه وخته پوري لا د" نیولوګیزم"لغت پخپله نیولو ګیزم و .
دطب دعقلي وعصبي ناروغیوپه څانګه(سایکیاټري (psychiatry کي دنیولوګیزم اصطلاح بل رازمعنالري اوهغه وخت کاریږي چي یو ناروغ داسي کلمات ترخولې راباسي چي له ده پرته یې بل څوک په معنانه پوهېږي.(۱) په کوچنیانوکي دغه رازپېښه غیرعادي نه ده خوپه لویانوکي دغه رازکلمات ترخولې راایستل دافکارودبې نظمۍ یوه نخښه ده چي دشیزوفریني schizophreniaپه شان دعقلي اودماغي ناروغۍ نمایندګي کوي.
دنیولوګیزم کلمات ترخولې راایستل کله کله دماغزودسټروک stroke یادانسان سرته دصدمې رسېدلو له اسیته هم پېښېږي. په دغه وخت کي دناروغ ژبه ګنګوره سي اونامفهومه کلمات ترخولې راباسي چي په سایکیاټري کي ورته نیولوګیزمونه وایي.

په الهیاتوکي هري نوي نظریې ته په نسبي توګه د نیولوګیزم په سترګه کتل کیږي اونیولوګیسټ دعقایدودسیستم په برخه کي نوښتګرسړی وي چي دمذهبي موسساتواودودیزو روحانیونوپه نظر بیازیاتره مرتداوورانکارګڼل کېږي(۲ .)
که دژبودجوړښت جریان ته په ځیروکتل سي نوهرلغت به یووخت نیولوګیزم و. هغه لغات چي دټولني له خوامنل سوي دي ، نور نود نیولوګیزم له حالته وتلي اودژبي زېرمه ګرزېدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نیولوګیزمونو روا جېدل زیاتره د خبري او اطلاعاتي رسنیو (media) پر لاس سرته رسیږي .
د ژبو ماهران کله کله له نیولوګیزمونو سره له دې اسیته مخالفت کوي چي د نو موړي مفهوم له پاره په ژبه کي پخوا لغت موجود وي. د غه راز مخالفت د غیر ماهرو اشخاصو له خوا هم سرته رسیږي او هغوی نیو لو ګیزم وژبي ته سپکاوی ګڼي .
نیولوګیزمونه عموماً د ساینس ، سیاست ، تجارت او اعلاناتو په برخه کي ډېر رواج لري. په انګریزي ژبه کي د ځینو ادبي کتابو او د هغوی د لیکوالونو مونه د نیولوګیزم په توګه کاریږي او کله چي د د غه کتاب یاد هغه د لیکوال نوم په ورځنیو محاوروکي استعمال سي ،لوستونکي او اورېدونکي یې په یوه خاصه معنا باندي تعبیروي .
د نیولوګیزمونو په روا جولوکي که له سمتي دلچسپیو ، لهجوي لوړتیا غوښتنو او سیاسي تمایلاتو څخه کار وا خیستل سي ، پخپل مقابل کي یې مخالفتونه رازیږي .مګر که د یوه سالم جریان په توګه تطبیق سي ، په ژبه کي یې د پاته کېدلو او منلو چانس ډېر سته. خو دا حقیقت مو باید تل په پام کي نیولی وي چي له نیولوګیزمونو سره موافقت او مخالفت دواړه له ژبي سره د خوا خوږی په انګېزه کیږي. که له هغه څخه یوه سیاسي او سمتي موضوع جوړه سوه ، ترګټه یې تاوان سل واره زیاتېږي .
په افغانستان کي د پښتوژبي د رواجولو او کره کېدلو جریان له هماغه پیل څخه په نوو جوړوونو راشروع سو ،ځکه نوزموږ د زماني لیکوالو چي کله د پښتوژبي د معیاریت پر تاریخي سیر باندي څه کښلي دي ، نو د معیاریت له پاره هڅي یې له هغو تلاښونو سره تړلي دي ، چي په پخوا کي د پښتنو له خوا د معیاریت له پاره نه ، بلکي د یوه یا بل مقصد په خاطر ترسره سوي دي. دې ذهنیت د ومره ریښه ځغلولې ده چي د کره لیکنی پښتو بنسټګرېې لا هم دې ته اړ ایستلی دئ چي پخپل نوبت را پیل سوي خوځښت له هغو شعوري او غیرشعوري ژبنیو بدلونو سره وښلوي چي ترده وړاندي په بېلا بېلو انګېزو منځ ته راغلي دي. د دې نښلوني تیوریکي تادا و له د غه تصور سره تړلی دئ ، چي د معاصر معیاریت هڅه پخپل ذات کي هم پرلغت جوړونه ولاړه ده او د کره ژبي له پاره ترټولو کارو مهم تره کار د نیولوګیزم پالنه ګڼل کېږي. د د غه ذهنیت د توجیه کولو په خاطر هڅه سوې ده چي د پښتو ادبیاتو او پښتو ژبي په پخواني بهیرکي هم د نیو لوګیزم څرکونه وموندل سي څوله دې لاري د لغت جوړوني نني جریان ته تاریخي تاداو جوړ کاندي. دوخت په نرخ باندي د پخواني ادب او ادیبانو د ذهنیت او افکارو د تعبیرولو نور مثالونه هم سته(۳ . .)

په دې لړکي ویل کېږي چي امیر کروړ جهان پهلوان هم نوي لغاتونه جوړول. خو دې نظر ته چي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري خوشبینۍ سره هم وکتل سي نو به یې نتیجه دا راووزي چي دا نظر پرا ټکلو نو باندي ولاړ یو نظر دئ. البته له دې څخه انکار نه سي کېدلای چي دا میر کروړ په ویاړنه کي دا سي لغات سته چي د جوړو سوو لغاتو نوم پر اینښوول کېدلای سي او که جوړوني هم وي ، ډېري طبیعي جوړوني دي . خوو دې طبیعي پېښي ته دیوه شعوري حرکت رنګ ورکول یوه داسي خبره ده چي اثبات به یې یو ازي له دغي ویاړني څخه مشکل وي او نورو اسنادو ته به اړتیا ولري. ځکه دا معلومه نه ده چي آیا دغه ترکیبونه چي د امیر کروړ په ویاړنه کي راغلي دي،دده تر ویاړني دمخه هم په ژبه کي موجود وه او که دده خپلي جوړوني دي. تر څو چي دا میر کروړ د عصر یا تر هغه دمخه او وروسته مواد موندل سوي نه وي ، پر دغو لغاتو باندي د نیو لو جیزم د توجیه له پاره استدلال کول ، علمي ارزښت نه لري. د امیر کروړ ویاړنه بې له شکه د پښتو ادبیاتو ډېر لیري څرک راکوي. خو په هغه وخت کي پښتو ژبه خولاځه ، چي نوري نژدې ګاونډۍ ژبې لا هم په دې موقعیت کي نه وې چي د معیار ټاکلو اړتیا دي ورته مطرح سي .

پوهاند زیار صاحب یو ځای دا میر کروړ په ویاړنه کي د ستایوال، دریځ ،هریوال، مخسور، پیژندوی، پلن، زړن... لغتونه" یوه ادبي بشپړه تړوني (مصنوعي) ویي جوړونه یا نیولو جیزم" بللی دئ (۴) خو بل ځای یې په شک سره څرګنده کړې ده چي "ګمان نه کوم چي امیر کروړ به (اتل) له ځانه جوړ کړی وي ، امکان لري (دریځ) یې جوړ کړی وي." (۵)له دغه شان تذبذب سره به مو ډېر څرنګه وکولای سو امیر کروړ د نیولو ګیزم په لارویانو کي ودروو.
ددې جریان دلیکني په لړکي د روښان پیر په لاس دلغت جوړوني کار ته هم اشاره سوې ده. په خیر البیان کي رشتیا هم بایزید روښان دعربي اصطلاحاتو او لغاتو له پاره پښتو معادلونه راوړي دي . د روښان پیر دا کار که د پښتو د سوچتابه او پښتو پالني له پاره دهڅو په مطالعه کي راوړه سي ، لا یوه خبره ده ، خو دنوو لغاتو په جوړونه کي یې ځکه نه سو راوړلای، چي دا لغات خو ټول د پښتو خپله زېرمه او تر روښان پیر وړاندي هم زما یقین دئ چي موجوده وه او روښان پیر له خپل ټولنیز پښتني ماحول څخه راغونډ کړي او استعمال کړي دي. علامه رشاد(رح) د خیر البیان لغتنامې ته پخپله سریزه کي وایي چي" ددې کتاب له لیکني څخه څلور سوه کاله تېر سوي دي. ځیني لفظونه یې زماني غرابت لري او اوس یې د معناوو موندل لو ستونکي هرومرو ښتني او ګرو بېرني ته اړباسي.

له بلي خوا د مولف کورنۍ د وزیرستان په "کاڼي ګرام" کي اوسېدله او دی په دغه غرنۍ سیمه کي ځوانۍ ته رسېدلی دی. دده لهجه دهغه وختني مسیدو (مسعودو) او وزیرو لهجه ده. په دغه لهجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي اوس هم ځیني داسي لغتونه او محاورې سته چي ترهغې سیمي د باندي پښتنو ته یې پوهه آسان کارنه دی.ٌ (۲(

علامه استاد که دروښان پیرپه فرهنګي هڅوکي دلغت جوړولو څرک موندلای وای ، هرومرو یې بیاناوه .

ښاغلي رفیع صاحب په خپل خوندورکتاب ژبپالنه ـ کي چي د روښاني ادب له ځینو قلمي نسخوڅخه یولړ کلمې (تهت سر، خسلتونه ،زرور، هرس ، بسات، غلت، الفاز...) راا خیستي دي اوپرهغوې د مفغنوکلموخیال کړی دئ،ماته دروښاني ادب دلارویانوله خوا یوه ارادي هڅه نه ښکاري،بلکي دخطاطانو د بېسوادۍ نخښه یې بولم. دغه رازبېسوادانه کاپۍ نوري هم ډېري سته .

ددغه شان ارادي اودقافیوي ضرورت له مخي تصرف یومثال د میرزا حنان بارکزي او حمید مومند په دېوانوکي مالوستی دئ ، ښایي نورهم وي.حنان وایي:

په لویي دزماني خوشي غلط سوم
لکه دود پر سر د اور درومي عبس
)دېوان ۴۲ مخ دمحمد معصوم هوتک په زیار(

حمید وایي:

دمظلـــــوم د آزارغشی رسالګی
هیڅ ګوزاریی خطانه درومی عبس
)دېوان ۱۲۵مخ(

خوشحال خان خټک چي پخپل یوشعرکي دکال دمیاشتومخي ته پښتوترجمې راوړي دي ، هم دده خپلي جوړوني نه دي (۷) بلکې دحمل ، ثور ، جوزا ، .... پښتو نومونه دي چي په خلکوکي یې له پخوا څخه دود درلود . دی پخپله هم وایي چي دی ددې نومونوپښتومعادل راښیي:

چې ٌدلوٌ ، ٌحوتٌ وایی یوٌبهمنٌ بلٌ اسفندارٌ کړه
پښتوله مـــــــانه واوره یوٌبوکهٌ ، دوهمٌ ماهیٌ

که دانومونه دخوشحال خان خپلي جوړوني وبولونومعنابه یې داوي چي په پښتوژبه کي دخوشحال باباتروخته پوري (وري ، غوایي ، زمري ، تله ، لړم ، لینده ، مرغومي ، سلواغې ، ماهي) ته نومونه موجودنه وه. داخبره خوبه هیڅوک ونه مني چي داحیوانان او خزندې اونورشیان په محیط کي هم نه وه. هرومروه. نوڅه به یې بلل ؟. آیادې موجوداتوپه محیط کي خارجي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجود درلود خو نوم یې نه درلود چې خوشحال خان مجبور سو ، نو مونه یې ورته جوړ کړل ؟ ! دا خبري
ټولي د منلو نه دي .
دا میر شیرعلیخان دوخت پښتو بولی او یو لړ پښتو نوموني موږ د دغه وطنپال امیر په پښتو پالنه کي
شمېرلای سو نه د پښتو د معیاري کولو له پاره یو تلاښ . دغه وخت امیر د یوه منظم لښکر د جوړولو په
فکر کي دئ او د لښکر جوړول د هغو اصلاحاتو په سر کي راتلل چې ویل کېږي امیر شیرعلي خان
د سید جمال الدین افغاني په مشوره رانښلولي ول (۸ .)
ددې لښکر د جوړولو له پاره مقرري او کتابونه له انګرېزی څخه په فارسي ترجمه سول چې (شرح
قواعد پیاده ګان پلتن) ، (کتاب قواعد رساله) او (کتاب قواعد پلتن) نومېږي . ددې کتابو ژبه
فارسي ده خو بولی او عسکري اصطلاحات یې پښتو دي.

دوکتور حسن کاکړ لیکي چي دا میر شیرعلیخان دوخت پښتو نوموني دا میر عبد الرحمان خان په
وخت کي نه دي پالل سوي او " امیر عبد الر حمن په دغه اهمال سره په دولتي چارو کي د مداومت
اصل تر پښو لاندي کړ...." (۹) دا میر عبد الرحمن په وخت کي د ډیورنډ خط ها خوا پښتنو سره مراوده
او مکاتبه په پښتو کېدله او امیر د پښتو عرایضو احکام هم په پښتو ژبه د ملا محمد افغاني نویس په
قلم ورکول او پخپله یې لاسکیک پر کاوه (۱۰). دا میر دا کار هم د پښتو پالني یا پښتو روزني په برخه
کي څېړل کېدلای سي.
دا میر امان الله خان دوخت د (مرکه د پښتو) نوموونې ما بل ځای هم څېړلي دي . دا د پښتو د سوچه
کېدو یوه ناکامه هڅه وه چي بشپړیان به یې تاسي پر خپل ځای ولولئ.دا هڅه د همدې حرکت
د بنسټ ایښوونکو له خوا لاهم پالل سوې نه ده .

د کره پښتو لیکني په نامه چي کوم خوځښت په افغانستان کي د ثور انقلاب ؟تر بري وروسته
زورا خیستی دئ ، په ټولو لومړنیو او وسنیو لیکلو اسنادو کي یې د خپل کار اساس
پر ځلورو ستنو باندي ولاړ بللی دئ: دارکاییکو لغاتو راژوندي کول ، له لهجو څخه لغات اخیستل ،
له نورو ژبو څخه پورول او د نویو لغاتو جوړول . دي کار ته یې فیصدي هم ایښې ده او هري برخي ته یې
په سل کي ۲۵ ونډه ټاکلې ده .
دو یې پانګي د پراختیا له پاره هم دغه لاري (پلټنه ، ټاکنه ، پورونه او جوړونه) غوره سوي دي
(۱۱)
ددغي ژبنی تګلاري اصول پخوا هم د الفاظو په لړبدلون سره منل سوي وه . مرکه د پښتو هم پر دغه
اصولو متفقه وه ، د پښتو ادبي انجمن هم او پښتو ټولنه هم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو په دې څه د پاسه د پرشو کلو کې په پلټنه، تاکنه، پوروینه کې د دوو فیصدو په اندازه ګوتې چا وهلي نه دي. په دې برخه کې چې څه کتابونه لکه زړه پانګه ، دلرغونې شاعرۍ ګړنې (۱۲) او نورخپاره سوي هم دي ، له هغو څخه په اصطلاح معیاري لیکنه کې چا ببخې لږ کار اخیستی دئ. خو د جوړوونو په برخه کې د حجم له مخې دومره زیات کار سوی دئ، چې پښتو خوار کی یې په هضمولو کې پر باکیو (کانګو) راغلې ده .

په لهجو کې لغاتونه سته خوځوک دئ، چې را ټول یې کړي. زیار صاحب وایي چې په لرواوبروپښتنو کې داسې لهجه پاته نه ده ، چې دوی دې څېړنه پکښې کړې نه وي. رشتیا به یې هم کړې وي. خو د دې څېړني نتیجه په "کتابچو" کې بندې ده. د تحقیق میدان ته راوتلې نه ده چې نورهم ورڅخه استفاده وکړي. په یوه ژبه کې چې دلهجو دومره پربماني وي اوله دې پربمانۍ سره حتی دیوې لهجې کوچنوټی قاموس چاپ سوی نه وي ، نو انفرادي هڅې به څوک څه وکړي .

پوهاند زیار صاحب وایي چې" د پښتو غوندې نوې مدنی کیدونکې ژبه ترهرڅه لومړی دیوې پراخې او بشپړې ویي پانګې (لغوي ذخیرې) تثبیت ته اړتیالري. او هغه په دې ډول چې لومړی یې دلهجوي او متنی څېړنی او پلټنی له لاري خپله آره او اصیله پانګه راټوله شی او بیا یې تشه (خالیګاه) له یوې خوا دځینو نوومدنی اوعلمی نومونو په ژباړنو او ټاکنو اوله بلی خوا په پورونو او اخیستنوډکه شی." (۱۳)

تردې وړاندې یې دویې (لغت)پلټنې چمونه ښوولي دي اولیکي:"... په ویي پانګې پسی دژبې ټول ګړدودونه وپلټل شی هرویی په خپله فونولوژیکی ، سیمانتیکی اوایدیمی ځانګړنوسره په غږلیک او غږ نیوونې (ټایپ ریکاردر) ثبت کړي، که څه هم هغه ویی په یوه ویونکې پوري اړه ولري... کله چې ددې رازپلټنی له لاري ویي پانګه راټوله او جو ته شوه بیا واردې ته رسي چې دژبپوهنی له بنسټوسره سمه یې د قاموسونو په بڼه خوندي کړي اوهغه هم په بیلابیلو ټولیو او کټګوریو لکه دوییو قاموس، دګړنو(محاورو) قاموس او داسې نور. په دې توګه چې دژبې خپله آره او سوچه ویی پانګه لاسته راغله له یوې خوا به مود خپلی ژبی داړتیایوه لویه برخه پوره کړې او سی اوله بلی خوا به مودو یې پانګی دپراختیایوه وسیله ترلاسه شوي وي.(۱۴) داټولې هغه خبري دي چې د(خو) ځای پکښې نسته . مګرآیا په دغوزرینو اصولو باندي عمل سوی دئ ؟آیا دلهجوي قاموسو ، چې پوهاند زیارصاحب یې سپارښتنه کوي ، یوه کوچنوټې نمونه څوک راښوولای سي چې خپره سوې دي وي ؟ زه له دې انکارنه کوم چې دځینولهجوګرامري جوړښتونه به دانفرادي سلیقې اوعلاقې له مخې ثبت سوي وي. خو آیا دغه ثبت سوي مواد کافي دي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره پښتو او يوه پښتو يوازي او يوازي لغت جوړوني ته جوغښدلې ده. نورو دروبرخو ته يې شا ورګرزولې ده. د تېرو دېرشو کلونو په موده کې څوک درې مغزني مقالې رانښوولای نه سي چي په دغو څانګو (پلټنه، تاکنه، پورونه) کي دې ليکل سوي وي خو پر لغت جوړونه باندي که ټولې مقالې راغونډې سي، کتابونه به ځني جوړ سي. ارواښاد دوست شينواري په ډېر وخوار يوزړه پانګه راغونډه کړې ده خوزه ويلای سم چي د دغي پنډې زېرمې په سلو کي پنځه لاهم درواجولو له پاره انتخاب سوي نه دي. د کره ژبې د څلورو برخو ترمنځ موازنه که د لغات جوړوني په ګټه دومره ورانه سي، لکه ورانه سوې چي ده، نو د چا په ذهن کي هرو مرو دا پوښتني ورګرزي چي:
آيا له لهجو څخه اخيستنه يوازي د کاغذ پر مخ يوه بې ارزښته يادونه ده چي د خلکو د خولو د بندولو له پاره ليکلې سوې ده؟ آيا کره پښتو د يوې لهجې سيادت دئ؟ نوري په رسميت نه پېژني؟
دوکتور زيار صاحب وايي: "نوې جوړونه بايد يوازي په علمی، تخنيکی، مدنی، اداری او داسی نورو مفاهيمو پوری تړلې وي چي زموږ فکري او کلتوری زيربنده نه وي لکه ژبپوهنه (لنګويستيک)، ټولنپوهنه (سوسيولوجی) پوهنتون (يونيورستی)، څارندوی (سکوټ او پوليس) توغندی دراکټ او وړکتون د کودکستان لپاره. مګر که سوکړک يا سوړسک ته د جوار وډوډۍ نوم وټاکو، يوه بی ځايه ټاکنه به وي." (۱۵) مګر په همدغه کتاب کې بيا په عمل کي د خپلې سپارښتني پرخلاف شاعر، کتاب، قلم، پنسل، بلبل، تاريخ، او نورو په سوو غيرتخنيکي او غيرساينسي لغاتونه جوړ کړي دي!؟

پوهاند زيار صاحب ورپسې داسي وايي: "بايد هره جوړونه په يوه سرنه وي، بلکی ديوې داسي ډلی له خوا وي چي دوه غړي يې د څانګی والاوي او يو دوه يې ژبپوهان. په دې مانا چی که دمثال په توګه د ټولنپوهنی نومونه وي، په کار دي د ټولنپوهانو او ژبپوهانو په ګډه مرسته جوړه شی. البته که پخپله د ژبپوهنی نومونه وي بيا د جوړونکی ډلی غړي يوازې ژبپوهان کيدون لري. له بله پلوه دا چي په پښتو کی لا تر اوسه د هري علمی څانګی او ژبپوهنی څانګه وال دومره ډېر نه دي، نو د جوړوونکې ډلې د غړولړنی شمېر دوه تنه دمنلو وړ دي، يو مربوط څانګه وال او بل ژبپوهاند. اولادا هم پيښيږی چي په ډېر اختصاصی ډول په يوه څانګه کی يوتن هم نه وي، په هغه ترڅ کی بيا د بلی ژبی له پوهانو مرسته غوښتل په کار دي." (۱۲) بل ځای وايي: "خپللاسي يا مصنوعی ويی (نيولوګيزم) هغه دی چي په بيلښتي يا ترښتي ډول د يوې علمی ټولنې له خوا د تيارو بيلګو له مخی جوړ شوی وی…." (۱۷) اوس نو راسئ خدای ته مخ کړئ او بنده ته شا، چي آيا د غه سپارښتنه په عمل کي نيم په سلو کي پلې سوې ده؟ د ټولو پښتنو پوهانو، استادانو له چيغو او مخالفتو سره بيا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ټول کاروان په فردي اراده او تصمیم باندي روان دئ. نه د چا پرچیغو غوږ نیول کیږي ، نه یې پروړاندیزونو. او دلیل هم دا راوړل کیږي ، چي تاسي لایسنس نه لرئ ؟ ! هغوی چي یې بیالري،ور ته ویل کیږي چي ستاسي لایسنس دپلاني هیواددئ ، د منلو وړنه دئ(۱۸)

حقیقت دادئ چي لغت جوړونه اوس په یوې اپیډیمۍ (ساري ناروغۍ) بدله سوې ده. زه یې ژبنی سرطان (cancer) بولم. ډاکټر عبدالرزاق پالوال څه کم دېرش کاله وړاندي چي دغه ناروغي لادومره عامه سوې نه وه ، دهغې دمنفي اغېزوپه باب داسي خبرداری ورکړی و: "... که دغه دلغت جوړوني اوپښتوکوني عادت افراطي شکل واخلي- پرژبه باندي دوې منفي اغېزي ښندي: یوه منفي اغېزه یې داده چي ژبه دملنډو او تمسخروړګرځوي چي دغه هم دلیکوال اوهم دژبي وحیثیت ته صدمه رسوي. نوېرځای ددې چي دژبي قدرموکړی وي- سپکه کړې به مووي. دوهمه منفي نتیجه یې دژبي پره دیوالی دی. دژړویا مړو کلماتو پښتوکونه اودنوولغاتوجوړونه یورازساري او حیاتي مبتلایي ده چي اومه ځوانان لکه متعلمین اومحصلین یې په مقابل کښې معافیت نه لري. که دغه جریان په اوسني شدت سره دوام پیداکړي ، دوه درې نسله وروسته به موږ په کابل کي یوه بېله لهجه ولروچي هغه به نوکابلۍ پښتوبلله کیږي." (۱۹) اروابناد سرمحقق محمدصدیق روهي (۱۳۱۳ـ۱۳۵۷ش) هغه وخت چي دپښتوټولني درئیس په توګه یې کارکاوه ، دنووجوړسوو لغاتو په باب دیوې پوښتني په جواب کي ویلي دي: "یوزیات شمېر خلک فکرکوي چي دانوی لغتونه دپښتو ټولني له خوا جوړشوی وی... ځیني پرمونږ انتقادکوي اووایي چي مونږد رادیو په خبرونو نه پوهېږو ، تاسي ولې هره ورځ نوی لغتونه جوړوئ .

پښتو ټولني په دې برخه کي له مسئولو مراجعو څخه غوښتنه وکړه چي که دوی نوي لغتونه او اصطلاحات خپروي بایددپښتوټولني سلا او مشوره وغواړي... زما شخصي نظر دادی چي په افراطي بڼه دپښتو سوچه کول به ژبه له ویونکو څخه تجرید کړي. افراطي تصفیه نه ضروري برېښي او نه ممکنه." (۲۰)

اروابناد علامه رشاد(۱۳۰۰ـ۱۳۸۳ش) ترخپل وفات څلور کاله وړاندي دګوربت مجلې (لومړي کال ، شپږمه ګڼه ۲۴ مخ) دخبریال د یوې پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "... مجرده ژبه په دنیاکي نه سته او مشترکات دژبي حتمي اولازمي دي مخصوصاً دیوې کورنۍ ژبي په خپلو منځوکي خوراډېر مشترکات لري او موږدداسي مشترکاتو څخه چاره نه لرو ، موږ بېې بایدومنو.... دلیکني اودلیکلوژبه بایددقوم ژبه وي ، ژبه دقوم ده ، ژبه دخاصوخو کسولیکونکو نه ده." علامه مرحوم دیوې بلي پوښتني په جواب کي داسي ویلي دي: "البته داخبره منم چي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنویولغاتودرانوتلومخه بایدونیول سي ، دهغوی له پاره په اول کي باید تدبیرونیول سي. مثلا زه به ډېرخوشاله وای چي د سیلو کلمه موړته نه وای راغلې او په هغه وخت کي دډوډۍ پخولویادنانپزۍ موسسه نوم پرا یښودل سوی وای ... مکروریان کلمه که موړته نه وای راغلې ... او دغسي یوه کلمه ورته استعمال سوې وای دابه ډېره ښه وای. نوونویولغاتودرانوتلودمخنیوي له پاره داکارسم دئ. امادزړو مروجولغاتواودقوم په ژبه معمول لغاتولپاره دنویو کلماتو جوړول ژبه واقعاً له قوم څخه لیري کوي ... په وضع کي دي ډېرتلوارنه کېږي اول باید ټولي لهجې ثبت سي اووکتل سي چي په لهجوکي ددغه مطلب لپاره څه سته اوکه نه سته ، که نه وي نوبیادي وروسته وضع وسي ... تلوارپه وضع کي پخپله دتامل وړخبره ده."

دښاغلي نجیب منلی لا ، چي له خپل ګړدودپرته یې له نوروسره جوړه نه ده ، هم له نیولوګیزم سره ورانه ده. دی لیکي: "... دپښتوپه هکله هم داوېره شته چې دکره کوونکولوربینې به ورته د مخالفانوله نارواوونه ډېرتاوان ورواړوي ...." دی ورپسې زیاتوي: "له بلې خوازه، چي نژدې ټول عمرمې دکتاب سره تېرکړی ، درې څلور پردۍ ژبې مې زده کړي او ځان دپښتودتاریخ اوادب له پېژندنې هم بې برخي نه ګڼم ، که دګوربت مجلې یوه ګڼه راواخلم اودااستادصمیم مرکه یااستادزیار لیکنه لولم نوپه نیمایي یې هم نه پوهېږم او حیران شم چې داخبرې د چا لپاره دي ؟" ښاغلی نجیب منلی دنوولغاتوجوړول دژبې پرمختګ بولي خوزیاتوي چي: "... په وچ زورد هغوپورشویو ټکو پښتوکول چي ژبې دپېریواولسیزوپه اوږدوکې خپل کړي دي دژبې لپاره به ګټوري وي یابه نه وي خودژبې دویونکوسره ظلم دی. دفرمان په زورنه چاته کور، ډوډۍ ،کالي رسېږي ؛نه څوک جنتي کېږي اونه ژبه کره کېږي، هرتحریک چې دفرمان اووچ زورله لارې د تاریخ یون بدلوي له ناکامۍ سره مخ کېږي، افغان ولس ته خوتاریخ دا هم ورزده کړه چې داډول ماجراګانې ډېرې سختې تاواني دي.

په زوردپښتوکره کول ماته دپښتني فرهنګ جرړې ایستل ښکاري ... نودیوعادي پښتوویونکې په حیث هغودرنومشرانوته چې د نیو لوجېز مونوپه لارکې بې شانه ستونزې ګالې په ډېره عاجزۍ سوال کوم چې خپله انرژي اوزموږدزده کړې وخت په داسې بې ضرورته سوغاتونونه لګوي تشریحي اوایتمولوژیکي قاموسونه دې راته جوړکړي چې د خپل ولس دخبروژبه په ښه شان زده کړو."

دی ،ځوانان لیکوال اوفرهنګپال" دکره پښتود محتسبانوپه مقابل کي" مقاومت ته رابولي اووایي چې" خپله پوهه اوقلم دپښتنوخدمت ته وقف کړي په کره پښتولیکل زموږهیڅ دردنه رادواکوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خود پښتنو په ژبه چې څومره د پښتنو لپاره ليکنې ډېرېږي هغومره به پرې پښتو کره کېږي." (۲۱) اوس له بده مرغه داساري ناروغي عامه سوې او افراطي سوې ده او تردې اندازې عامه سوې ده چې پخپله پوهاند زيارصاحب هم په مشکل ورسره اخته دئ او وايي چې زه يوازې د خپلو جوړو سوو لغاتو مسئوليت اخلم ، نورپه ما اړه نه لري (۲۲) تردې پخوايې ويلي وه چې "له بده مرغه وروسته په دې برخه کې د ځينو خلکو بې سروبوله جوړونې ددې سبب شوي چې زموږ ژبنۍ ټولنې دالړې ګرد سره پرېږدي...." (۲۳) خو زه وايم ددې بې مسئوليتۍ مسئوليت به د هغه چا پر غاړه وي ، چې له مکررو خبرداريو او سپارښتونو سره يې دلغات جوړولو د کارخانو د تاسيس لار خلاصه کړه. داپدل چې هرچامات کړی دئ ، له پښتو سره يې په رشتيا جفاکړې ده او د پوښتنې مستحق دئ (۲۴) . پښتوژبه زموږ د متخصصينو له لاسه ريشخندې کيږي. دعوام ژبه که د ماهرانو په لاس ورانه نه سي ،پخپل تدريجي پرمختګ سره خوراسم تکاملي سير تعقيبوي. زه د پوهاند زيارصاحب دا خبره منم چې د معيار په ټاکلو او سمبالولو کې د پوهانو رول ډېرستردئ. خبره د پوهانو پر رول نه ده ، خبره د پوهانو پربې وخته لاسوهنه ده. خبره پر هغه ټاکلې او مشخصه زمينه باندې ده چې د معيار په منځ ته راتګ کې حتمي او لازمي ګڼله کيږي. پوهاند زيارصاحب دا رواښاد پوهاند دوکتورالهام هغه خبره يادوي چې دوی ته يې د پښتوژبې د کره ليکنې د تاريخي زمينې (سرمايه داري نظام) په برخه کې کړې وه ، خو خپل هغه دلايل نه راوړي ، چې ولې يې نو د الهام مرحوم پردغه اصولي مشوره باندې غوږنه و نيولی. پر مشخصې تاريخي زمينې سربېره ، د ژبې د معيار منځ ته راتګ د هغې د ويونکو لازمه تکاملي سطحه غواړي ، دليک لوست (سواد) تعميم غواړي ، د تعليم عام رواج غواړي او په خلکو کې د مدنيت او مدني ژوند غزېده غواړي. يو قوم چې په نس موړنه وي ، په تن پټ نه وي ، مکتب او تعليم ورته مهيانه وي ، صحت و نه لري ، څلور لسيزې يې په جنګ کې تيرې کړې وي او اوس لاهم په جګړه کې ولاړوي ، هيوادته يې دفنا او بقا سوال مطرح وي خو څوک ورته د ژبې د معيار جوړولو او ښ لاهم چوکوي او هغه هم د(س) او(ش) په تعريف. دا کارنه څوک پر علم برابرولای سي او نه يې د عملي کېدو چانس سته .

نو څه بايد وسي ؟لاس ترزنه خپلې ژبې ته بايد کښېنو ؟ ددې پوښتنې جواب د همدې کتابګوټي په پای کې درکوم.

۱) (د پښتو ځيني نيولوګيزمونه کټ مټ همدغه شان وي

۲) (وګ : نيولوګيزم ـ ويکيپيډيا دايره المعارف ـ دانترنيټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) (په افغانستان کي دغوايي دلومړي اړودوړېه دوران کي هڅه کېدله چي په کلاسيکه شاعري کي دطبقاتي مفکورې اوطبقاتي مبارزې نموني وموندلي سي . په دې لړکي يې د صوفي عبدالرحمن باباپه شاعرۍ کي دابيت دطبقاتي مبارزې انعکاس وباله چي ويلي يې دي:

نشي دخانانــــــــــــوملنګوسره کلي
چيرته عزيزخان چرته ملنګ عبدالرحمان

ماپه هغه وخت کي دکابل مجلې د۱۳۲۵ کال په ۱۱،۱۲ګڼه ۹۲ مخ کي وليکل:

"... دغورورېخبره ده زموږ څېړونکي کله کله له پخوانيوليکوالوڅخه له خپل تفکرسره سم اثرغواړي ، اوکه يې داکارونه کړنويې محکوموي . اوکله چي بيادبوډېرپخواني شاعرپه آثاروکي ځيني داسي موادومومي چي له نني تفکر سره په تصادفي توګه سم راغلی وي . نوبيادهغه په باب داډول قضاوت کوي چي دشاعراروابه لاهم په خبره نه وي . مثلا په يوه بيت يې له صوفي عبدالرحمن باباڅخه نني متفکر جوړ کړی دی ...."

۴) (وګ : د پښتو ژبي دودې اړتيااولارې چارې ـ ۸۱ مخ

۵) (ښکلامجله ـ ځلورم کال ، دريمه ګڼه ـ مرکه ـ ۵۰ مخ

۶) (دکابل چاپ خيرالبيان ـ لغتنامه ـ الف ، ب مخونه .

۷) (داشعر ښاغلي رفيع په ژبپالنه ـ ۴۴مخ اوپوهاندزيارصاحب په ...... کي اخيستی دئ .

۸) (ښاغلی دوکتورحسن کاکړله دې نظرسره مخالف دئ. دی ليکي: داچي ځيني کسان وايي چي اميرشيرعلي خان اصلاحات دهغه پلان له مخي عملي کړل ، چي سيدجمال الدين ورته تهيه کړي وو حقيقت نه لري. حقيقت دادی چي اميرشيرعلي خان سيدجمال الدين د۱۹۲۸ کال د نومبر پر۱۲مه ياني پخواتردې چي پراصلاحاتويې پيل کړی وي ، دکندهارچمن له لاري هندوستان ته شړلی و . وګ ؛ دپښتوژبي دودې اړتيااولارې چارې ـ دپوهاندوکتور محمد حسن کاکړمقاله ـ ۳۵ مخ .

۹) (هماغه مقاله ـ ۳۷ مخ)

۱۰) (وګ : ميرزاعبدالودودهوتک ـ ۵مخ دحاجي محمداکبرهوتک دعريضې متن

۱۱) (ويي) پوهنه ـ تر ۱۵مخ وروسته

۱۲) (زړه پانګه داروانښادسرمحقق دوست شينواري(۱۳۱۴ـ۱۳۷۲هـ ق) ليکنه اودلرغوني شاعرۍ ګړني داستادمحمدآصف صميم تاليف دئ .

۱۳) (ويي) پوهنه ـ ۲۳مخ

۱۴) (ويي) پوهنه ـ ۱۸،۱۹مخونه .

۱۵) (ويي) پوهنه ـ ۲۴ ، ۲۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶) ویي پوهنه ـ ۲۵ مخ

۱۷) ویي پوهنه ـ ۹ مخ . پرکلماتوتاکیدزمادئ ـ م . هـ

۱۸)پوهاندزیارصاحب په پخواني شوروي اتحادکي روزل سوي افغاني ژبپوهان په رسمیت نه پېژني او (تش په نامه ژبپوهان) یې بولي . وګ : دپښتوژبي دودې اړتیااولارې چارې ـ ۸۷ مخ

۱۹) (پښتوچاپي آثار ـ ۲۲۹ ، ۲۷۰ مخونه ـ ۱۹۷۸ ع . دغه مقاله په نومورې مجموعه کي یوازنۍ مقاله ده چي صحافت یې ورګډوډ سوی دئ . خدای دي وکړي چي داکارپه ارادي توګه سرته رسېدلی نه وي .

۲۰) وګ : دپښتوټولنی تاریخچه ۵۱ ـ ۵۲ مخونه ـ ۱۳۵۲ ش

۲۱) ګوربت) مجله ، لومړی کال ، شپږمه ګڼه ، ۱۲مخ

۲۲) ښکلا) مجله ـ ثلورم کال ـ دریېمه ګڼه ـ ۵۱مخ

۲۳) ویي پوهنه ـ ۲۴ مخ

۲۴) (په دې برخه کي دکتاب په پای کي دضمیمې برخه ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنوو جوړوسوو لغتونودتلفظ ستونزه

لکه دليکدو د په برخه چي وړاندي اشاره ورته سوې ده ، پښتو الفبې د پښتو ژبې دټولو ږغونو د تمثيلو ترعهدې نسي وتلای. دراديو ويندويان نوي لغتونه دهمدې نيمګړي الفبې له لاري لولي او پخپل اټکل يې تلفظ کوي. دا اټکلي تلفظ هر و مرو دلغات دجوړوونکي د تلفظ نمايندګي نه سي کولای او په دې ډول دغلط تلفظ خوراډېر احتمالات سته. دويندويانو غلطي دژبي عامو ويونکو ته لارپيدا کوي او پسي عامېږي. زه دخپلي مشاهدې له مخي وايم چي غلط تلفظ نوی جوړسوی لغات بېخونده او پتېخ کړی دئ. دلغات جوړوونکي نه په دې جريان خبرېږي اونه يې دتعقيبولو امکانات لري. که چيري خبرهم سي ، بيا دومره زړی هم نه پکښې وهي. که دنوولغاتو له پاره يوې صلاحيت لرونکي موسسې وجود درلوداى ، نو به يې لومړی ويندويانو ته سم تلفظ ورښوولای او بيا به يې د ميډيا نشرات هم ورپسې تعقيبولای(۱. (

۱) (وګ: دضميمې دوهمه مقاله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژبي دسوچه توب(Purism) دوه اړخه

)هم د رخخه مرم، هم د رپسي مرم(

سوچه ژبه هغه ژبه ده چي د نورو ژبو اغېزې وربانديي سوي نه وي ، دخيل کلمات ونه لري او د چا خبره له خپله ځانه پوره وي. هيڅ ژبه د خلقت له مخي بشپړه نه وي. پر ژبو بانديي اغېزې هرومرو پېښېدونکي دي او پيښېي سوي دي. دا اغېزې له ګاونډيو ژبو ، قومونو ، اولسونو او مدنيتونو سره د تولنيزي او اقتصادي راکړي ورکړي او راشه درشي له لاري يا پر اولسونو باندي دنورو اولسونو له خوا د پوځي عملياتو او فتوحاتو له لاري کيږي او سوي دي. مغلوب اولسونه دغالبو فاتحانو ژبنۍ اغېزې پرځان مني او منلي يې دي. په نړۍ کي د هغه اولس ژبه سوچه پاتيږي چي له ځانه پرته له بل هيڅ قوم ، هيڅ ژبي ، هيڅ دين او هيڅ مدنيت سره اړيکي ونه لري. داسي قوم پخپله مېنه کي محدود او ايسار پاته سوی وي او په اصطلاح بدوي قوم وي.

ژبنۍ سوچه توب (Linguistic purism) په يوه ژبه کي له هر راز بدلون سره مخالفت يا دځينو هغو بدلونونو او اغېزو له منځه وړل دي ، چي په پخواکي په ژبه کي راغلي وي. پيوريزم ځان ته بېلابېل ډولونه لري. ريفورميست پيوريزم دژبي له پخواني حالت سره خپلي اړيکي شلول غواړي. ددغه راز پيوريزم ښه مثال هغه ژبنۍ ريفورم دئ چي دترکيې دانقلابي مشر او دمعاصري ترکيې د موسس کمال اتاتورک په وخت کي په ترکي ژبه کي راغئ اوله دې ژبي څخه يې هغه فارسي او عربي لغتونه وايستل چي دعثماني تورکانو په وخت کي يې ژبه اخيستي وه. دپيوريزم بل ډول ته وطنپال پيوريزم (patriotic purism) وايي چي په ژبه کي دبهرنيو لغاتو کمول يا يو مخ ليري کول غواړي .

دغه راز پيوريزم په نړۍ کي عام دئ. د نونسمي او شلمي پېړۍ انګرېزي ليکوالو دانګرېزۍ ژبي ددغه راز سوچه توب له پاره ډېري هڅي کړي وې. په فرانسوي ، جرمني او يوناني ژبو کي هم ددغه راز ميلان نخښي پياوړي وې خو جرمني ژبه ونه توانېدله چي دانګرېزي ژبي دلغاتو د سيلاو مخه ونيسي. انقلابي پيوريزم دليکنۍ ژبي دانکشاف په لومړي سرکي را څرګند يږي. دژبو د معياري کولو پر مهال باندي دغه راز پيوريزم ډېر زور (momentum) اخلي خو وروسته بيا له خپله زوره لويږي(١)

١) ويکيپيډيا انسايکلوپيډيا ـ دانټرنيټ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو دسوچه توب پرپيچومو

کله چي په اروپا کي د نوو ملتونو له منځ ته راتګ سره سم د ژبي پر اهميت باندي د ټينګار خوځند د
ځپې په باډ اسکووې ، او د ژبي سوچه کول د هغه وخت د نيشنليستانو په منځ کي يوه ګرمه ورځنۍ
موضوع وه ، د غه وخت پر افغانستان باندي د امير دوست محمد خان د زامنو او لمسيانو تر منځ د
قدرت پر ګدۍ باندي د جنګ او جګړو سوران نازل و. نه د چا ژبي ته پام و او نه هم ژبنيو پر مختيا وو ته
. د جنګو او پاچاګښتيو په وخت کي کلتوري او علمي مسايلو ته د چا پام نه وراوړي. علمي
او فرهنګي هڅي آرامه فضا او د چا خبره" د خاطر اطمنان" غواړي. د غه راز نسبتاً مساعده فضا
د امير حبيب الله خان (سراج الملت والدين) د پاچهۍ په وخت کي منځ ته راغله. د غه وخت په ټول
افغانستان کي بشپړ امنيت ټينګ و او په دې سيمه کي د آرامۍ او ثبات پر سر نړيوال توافق هم
موجود و. د امير حبيب الله خان په وخت کي هغه منوري کورنۍ چي د ده د پلار د مطلقه پاچهۍ
پر مهال له افغانستانه ايستل
سوي وې، بيرته هيواد ته را ستني سوې. په دغو کورنيو کي د سردارانو د کندهاري ورونو د روحاني
او متصوف شخصيت او ملي شاعر سردار رحمدل خان د دانشمندزوى سردار غلام محمد خان
طرزي کورنۍ او د غه راز د غازي محمد ايوب خان د ملي او انګليسي ضد خوځښت د وفادار پلوي
جمرياني باد ار کندهاري ورار ه غلام محى الدين افغان او نوري کورنۍ او افراد هم شامل و . د دې
خلکو پر اذهانو باندي له افغانستان څخه د تبعيد په وخت کي د اروپايي هيوادو سياسي اوضاع
او د هغي قاري ملي خوځښتونو لږو ډېره اغيزه کړې وه. د سياسي تبعيد په دغه دوران کي ترکيه
او ايران د افغان سيد جمال الدين د علمي او سياسي هڅو له امله د منورينو او تجدد خوښوونکو د
نيشنليستي مبارزو مرکز و . د غو مبارزو ته د اروپايي نيشنليستانو افکار او نظريات رسېدلي وه.
په دغو هيوادو کي د تبعيد سوو کورنيو زلميانو د تنور او وطنپالني روحيه واخيستله او په دې ترڅ
کي يې د خپل ملت د ژبو حالت ته زيا ته پاملرنه واوښتله. د اروپايي نيشنليستانو په پيروى يې
د سوچه ژبي، سوچه نژاد ، سوچه ملت ملي او سياسي مفاهيم د تبعيد د وخت د ارمغان په توګه خپل
هيواد ته راوړل. (۱) د تبعيديانو د دې کاروان قافله سالار ځوان محمود طرزي و . محمود طرزي
هيواد ته له راستنېدو سره سم له شاهي کورنۍ سره د خپلو خانداني اړيکو او خپښيو په مرسته
امير حبيب الله خان ، چي پخپله هم په افغاني پاچهانو کي تر ټولو زيات منور او تجدد خوښوونکى
پاچا و ، د نوي مدنيت له ښېګڼو څخه استفادې ته وهڅاوه او په هيواد کي يې د مطبوعاتو هغه
پوړندي چي د مولوي عبد الروف خان کاکړ په لاس بلي سوي وې ، له سره تازه کړې او په دې ډول يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراج الاخبار افغانيه فرهنګي مرکز جوړ او د حبيبيې مدرسې زده کوونکي او کارکوونکي يې پرزامات کړل .
د سراج الاخبار له مطالعې څخه ښکاري چې په ځرګنده توګه د هغو هلو ځلو اغېزې ليدلای سي چې په اروپا په تېره بيا ترکيه کي د نيشنليستي غورځنګ پلويانو د ژبي د سوچه کولو او په تعقيب يې د ژبي د معياري کولو له پاره په کارا اچولي وې. د سراج الاخبار مدير او متفکر مغز محمود طرزی د دغو هڅو په باب معلومات او د هغو مطالعه په ترکيه کي د اوسېدني پروخت او په تېره بيا د سيد جمال الدين افغاني په محضر کي د دوه مياشتني حضور پر مهال ترلاسه کړي وه.
د همدغو هڅو اغېزه وه چې محمود طرزي د سوچه فارسي او سوچه افغاني نژاد په باب په سراج الاخبار کي نشرات پيل کړل. ده د سراج الاخبار په يوه ګڼه کي د امير حبيب الله خان تر عکس لاندي يو اوږد پاراګراف ليکلی و او لوستونکو ته يې چلينج ورکړی و ، چي که چا د امير حبيب الله تر نامه په ها خوا بل کوم عربي لغت وښود ، د سراج الاخبار يو کلکسيون به د انعام په توګه ورکول سي. په دې اعلان سره يې غوښتل وښيي چي فارسي ژبه ترکومې اندازې پوري له خپله ځانه پوره او سوچه ژبه ده .سوچه ليکنه د دغه عصر د ليکوال په محاسنو کي شمېرل کېده . د همدې تمايل اغېزه وه چي علامه عبد الحي حبيبي هم کله چي د طلوع افغان اخبار چلاوه ، دې اعلان ته ورته پښتو اعلان خپور کړ او لوستونکو ته يې بلنه ورکړه چي که چا غير پښتو لغت پکښې وموند ،د طلوع افغان کلکسيون به د انعام په توګه ورولېږي. د دې انعام پر سر د مولانا محمد شريف حبيبي او د طلوع افغان د چلوونکي ترمنځ يوه مناقشه هم منځ ته راغله.مولانا د يوې عربي کلمې مفغن شکل ته اشاره کړې وه چي د اعلان په متن کي موجود وا وځان يې د انعام مستحق باله خو د اخبار چلوونکي بيا مفغنات په پښتو کلماتو کي شمېرل (۲.)
په پښتو کي د عربي ژبي د لغاتو افراطي استعمال او د چاخبره ملايي پښتو هم پخپل وارسره د پښتو د سوچه کولو زمينه برابره کړې وه. د عربي ژبي د لغاتو افراطي کارول د هغه وخت په ملايي ذهنيت کي د فضيلت او علميت نخښه وه او د غه ذهنيت زموږ په منورينو کي ځکه نفوذ وکړ، چي هغوی پخپله په يوه ديني او ملايي ماحول کي د روزني له لاري د قلم او سياست ميدان ته راوتلي وه. دوی په مدرسه کي ښوونه او روزنه بشپړه کړې وه . او کله چي يې د اروپايي انکشافاتو په باب لږ څه پوهنه وموندله ، نو يې سمدلاسه په ژبه کي د عربيت پرضد پاڅون وکړ. خودې پاڅون ښه نتيجه ځکه ورنه کړه چي عربيت زموږ پښتنو ذهنونه د ديني عقايد و له لاري تسخير کړي وه. د هغوی له ذهنو څخه د عربي ژبي ايستل د دين د ژبي د ايستلو په معنا تعبيريدله.
د سوچتابه هڅي پرٌ مرکه د پښتوٌ هم اغېزه وکړه اوٌ يو ازينی پښتوٌ د همدغي اغېزې په نتيجه کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپره سوه .(۳)

خو ديوازينې پښتولاربووني په سرسره د ٌ مرکه د پښتو ٌ د مشر مولوي عبدالواسع کاکړله خوا هم عملي نه سوې. ده چي په ۱۳۰۵ش کال د جدي پر ۱۲ د (تعاونوا على البر والتقوى) په نامه اوږده منظومه ويلې ده (۴) په هغه کي د سوچه توب نخښې کوږې نسته او دلاسه لا دعربيت اغېزه پرغالبه ښکاري.

حسن وقبح له ماورک ســـــوه ليونی يم

زيان وګټه راته يوســـــوه بهولی يم

تعاون له قبيلې له قـــــومه ورک سو

لــــــويي ږيري مګر کارمود هلک سو

....

زماتعطيل، غفلت،نخوت که څه يوآن دئ

دعــــــالم عالم، مادي معنوي زيان دئ

زه ددې نظم له ژبې سره هيڅ مشکل نه لرم اولوستونکي يې هم زما يقين دئ ، چي نه يې لري ، خو ددې دروبيتوله راوړلو مي مرادادئ چي ديوازنۍ پښتو هڅه چي پر(مرکه د پښتو) باندي تپل سوې وه ، يو تفنني اولکه دمخه چي مې يادونه وکړه ، له بهره راغلئ ذهنيت و.

د(مرکه دپښتو) بل کتاب ٌ پښتو پښويه ٌو اوددې کتاب له نامه پرته نورګرامري اصطلاحات له يوه مخه عربي يا پارسي دي لکه ٌ تاکيد و مبالغه ، تفعيل ومبالغه ، فتحۀ مجهولۀ خالص ، صيغۀ مذکر ، صيغۀ مونث اونورٌ

داچي وايي پښتوژبه سوچه ژبه پاته سوې ده. ددې ادعامعناداده چي پښتانه له هيڅ ګاونډي قوم اوهيڅ رازمدنيت سره په تماس کي راغلي نه دي. تاريخي حقايق ددې خبري پرخلاف دي. پښتانه پرداسي يوه سيمه پراته دي چي دمدنيتو ، دفاتحانو دلښکرو ، دجهانکشايانو دتلو راتلو لار وه . ددوی ژبه له دغواثراتوڅخه هيڅکله هم پاکه پاتېدلای نه سي. داچي مورږ وايو پښتوله آره سوچه ژبه پاته سوې ده ، په حقيقت کي مو پرتاريخي پېښو او حقايقو باندي پرده اچولې ده. داڅرنګه امکان لري چي کندهاردي دپېړيو په اوږدو کي دمغولو او پارسيانوله خوالاس پرلاس سوی وي او پښتانه او پارسيان دي څنګ پرڅنګ کلي او کور سوی وي خويو دبل پرژبو دې اغېزنه وي ښندلی. داڅرنګه امکان لري چي په ننګرهارکي دي دتاريخي ګندهارا ژبنۍ اغېزې نه وي پاته سوي. پردغه پراخه اورشودي دپښتنو په څنګ کي شارې ، پشه يان ، ترکان ، اشکوڼ ،کاتير(کاتيان) پراچيان ،ګوجراونور څنګ پرڅنګ له پېړيو راهيسي اوسي (۵)خوژبې دي يو دبل

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تاثیره په امان پاته وي. دا خرنگه امکان لري چي وردک او هزاره دي یو دبل په چم او گاونډ کي او سېدلي وي او ژبو دي یې یو پر بل اثر نه وي کړی. دا خرنگه امکان لري چي په لوگر کي دي د پښتنو، تاجکو، برکیو پوله او پټی گډ وي خوژبي دي یې یو دبل له تاثیره خوندي او سوچه پاته وي. دا خرنگه امکان لري چي د پیښور او کوټي پښتانه دي په ورځني ژوند او ژواک کي له اردو ژبو او پنجابیو او بلو څو سره شریک وي خوژبي دي سوچه پاته وي. ژبه لکه ژوندی او رگانیزم له خپل ماحول څخه هرو مرو متاثره کیږي. دا که دچا خوښه وي او که نه، که دچا نه راځي، که بد. دا د طبیعت قانون دئ زما او ستا ذهنیت ته نه گوري او خپل کار کوي. لکه د پردیو ژبو د افراطي بهیر په مقابل کي چي دخپلي ژبي مدافعه یو ضروري کار دئ، دغه راز د ژبي افراطي سوچه توب او تصفیه هم یو غیر عملي، بې گټي او کله کله مضر عمل دئ.

دښاغلي رفیع خبره په خطاطانو کي د پښتو د سوچه تابه اشتها زموږ د ځینو شاعرانو رنگین شعرونه له شعرتوبه ایستلي دي او لاس وپښې یې ورمات کړي دي (٢) دا کار له بده مرغه اوس هم روان دئ. اوس د پخوانیو شاعرانو لهجه د معیاریت په فتوا بدلیږي. (په) یې په (پر) وراړوي او (پر) یې په (په). د کلماتو د پای یاگاني یې پخپله سلیقه وراچوي (٢). دا کار به څو پېړۍ وروسته د پښتو ژبي د لهجوي څېړونکي غبرگ غاښونه وروباسي او په قضاوت کي به یې د کعبې پر ځای ترکستان ته ورسوي. څکه دی به فکر کوي چي د نوموړي شاعر په وخت کي (په) او (پر) استعمال په دغه شان و، لکه په چاپي د یوان کي چي راغلی دئ. خبر به نه وي چي دا استعمال د معیاریت په اشتها پر تپل سوی دئ د شاعر او لا په دغه راز استعمال خبره نه وه. دغه شان لوبي تر موږه یو نسل وړاندي د عبدالقادر خان خټک او نورو پخوانیو شاعرانو په دیوانو باندي د خطاطانو له خوا سوي دي.

ښاغلی رفیع وروسته له هغه چي د پښتو د سوچتابه هڅوته کتنه له اتمي هجري پېړۍ څخه را ښیلوي او ترنن ورځي یې رارسوي، په پای کي د دغو هڅو اهمیت پخپله له ډاگه وهي او داسي لیکي: "... موږولیدل چي د دی کار (د پښتو د سوچتابه ـ م.هـ) لپاره کله، کله د تفنن لپاره لاس غزول شوی او یا هم د ځینی نورو هیوادونو په اغېز کې دا کار شوی دی خو له تولو سره ـ سره یې نتیجه نه ده ورکړې او دا هڅه ناکامه شوې ده.

د دی ناکامی یو لوی علت دا دی چي نړۍ ورځ په ورځ وړیږي، انسانی راشی درشی اوراکړې ورکړې زیاتیږي، د ساینس له برکته تلنې راتلنې گړندۍ کیږي او په اجتماعی، اقتصادی او نورو چارو کې هیوادونه یو بل ته اړ کیږي او د دی راشو درشو، راکړو ورکړو، تلنو راتلنو او اړتیاؤ په ترځ کی کلتوری او ژبنۍ راکړې ورکړې هم دودیږی او د تجرید او یوازیتوب ژوند له منځه ځی..."

ښاغلی رفیع وروسته اروا ښاد محمد صدیق روهی یوه خبره رانقلوي، چي وېلي یې وه "که

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو تکاملی سیر ته وګورو په نړۍ کی خالصی ژبه نشته او که وی هغه به د ځینی بدوی ټولنو ژبی وی چی له نوری نړۍ سره علمی او ثقافتی اړیکی نه لری.ʺ (۷). رفیع صاحب پر خپله څېړنه باندي داسي نتیجه بناکوي: ʺپه دې اساس د ژبې د سوچتابه له پاره هڅه له یوې خوا ژبه او اولس یې تجرید کوی له بله خوا د ژبی د خارجی زده کوونکو له پاره ستونزی را منځ ته کوی او له بله پلوه په خپله د ژبی د ویونکو له پاره د افهام او تفهیم لاره اغزنه کوی نو ځکه باید دی ناکامی هڅی ته زړه ښه نه کړو او په زور خپله ژبه تجرید او کړاو منه نه کړو....ʺ (۸) دا نتیجه په رشتیا سره یوه واقعي او له علمي اصولو سره برابره نتیجه اخیستنه ده. د ژبي سوچه کول د کره پښتو لیکني نني لارویان هم په خوله غندي خو په عمل پر هماغه لار روان دي ، چي دوی یې تر بل هرچا ډېر نه عملي توب له پاره ډېر خه ویلي دي.
لکه د دي بحث په سرکي چي تاسي ولوستل د ژبي سوچه توب له یوې خوا د نورو قوي ژبو د واردا تو په وړاندي یو عکس العمل دئ چي تر یوې اندازې یې د توجیه کولو له پاره د میړي لار موندله کېږي. خوله بل پلوه یوه داسي ناکامه هڅه ده چي د ممکناتو په ساحه کي ورته د نوک اینښوولو ځای لا هم نسته. نو د دغسي یوې غیر عملي پروژې له پاره نو کان ایستل چاته د کندهار د پښتنو هغه متل ور په یادوي ، چي وایي:
عبث دارو مردک دي ، چي په ولي ده ختې (۹.)

)۱ (ارواښاد کاندید اکاډمیسن محمد صدیق روهي خوحتی د ظاهر شاه د پاچهۍ په سرکي پر پښتو ادبیاتو باندي د اروپایي افراطي ایډیالوژیو ، الماني نیشنلیزم (فاشیزم) او شوروي کمونیزم ، سیوري ته اشاره کوي او لیکي چي دې ایدیالوژیو ʺ په ټولو هیوادو کې د افراطي یا معتدل نیشنلیزم درامنځ ته کېدو امکانات برابر کړل. په افغانستان کې یو معتدل نیشنلیزم مینځ ته راغی ، چې عمده مضمون یې ملت پالنه ، د تاریخي مواریثو او عنعنو درناوی ، حماسي ادب ، پرځان ویسا او ملی غرور و.ʺ
)وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ـ معاصره دوره ـ ۸۵ مخ (
)۲ (طلوع افغان ۱۲ کال ۷۷۸ ګڼه. دا دوه اعلانونه ما پخپله په سرسره کتلي وه خو اوس مي د سراج الاخبار کلکسیون ته لاس کورټ نه رسېږي او د طلوع افغان حواله مي د ښاغلي رفیع د ژبپالنه نومي کتاب ـ ۳۲ مخ څخه واخیستله .
)۳ (یوازنۍ پښتو) په ۱۳۰۱ ش کال کي د (مرکه د پښتو) له خوا د پوهني وزارت په مطبعه کي خپور سو. د کتاب ټول مخونه ۱۵۲ ښوول سوي دي چي په سرکي یې خادم العلماء مولوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالواسع قندهاري سريزه کښلې ده. (وګ: ژبپالنه ـ ۲۵مخ)
)۴ (وګ: د افغان ياد ـ د علامه حبيبي مقاله ـ ۹مخ
)۵ (پالوال ـ معياري ژبه ـ ۷۸ ، ۷۹ ، ۹۰مخونه
)۶ (ژبپالنه ـ ۴۳مخ .
ما(هوتک) چي کله دلوی احمد شاه بابا د يوان له څوخطي او چاپي نسخو څخه ترتيباوه ، پر دغه رازلاسوهنو او دلغاتو پر ترجمو باندي پېښں سوم او زما په نزد مي لاسوهلي ځايونه په نوي متن کي وانه خيستل. د هغو لاسوهنو يو څو مثاله دادي :
دلفريبه ـ زړه فريبه
شکرلبه ـ خوږشونډې
پريرويه ـ پري مخه
دامنګيره ـ لمن ګيره
موی کمره ـ ملاوينبته
)۲ (وګ: دلوی احمد شاه بابا د يوان ـ د ۱۳۷۸ش =۱۹۹۹ع کال چاپ
)۷ (ژبپالنه ـ ۳۲ مخ
)۸ (هماغه کتاب ـ ۳۲ مخ. نقل قول کټ مټ رانقل سوی دئ.
)۹ (ده ختيې دکندهار ښار په جنوب کي ديوه کلي نوم دئ. دامتل ځيني کسان په دې ډول هم وايي:ٌ
عبث دارو مردک دي ، فتح خان يې ډزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خوله کړلې تصفیه په زړه منلی سوچه توب

دپیوریزم په باب تاسي په تیروپاڼوکي ښه پوره تفصیلي بیان ولو وست او دهغه دنه عملي توب او تاواني توب په باب موهم نظرونه ترنظر تېر کړل چي اتفاق ته په نزدې اکثریت ټولو پوهانوورسره خپل مخالفت څرګند کړی دئ. خوپه عمل کي دپیوریزم له کړني سره سره د پښتوژبي دسوچه تابه بازار ښه تود دئ. ددې مسئلې دښه څرګند تیاله پاره به زه یوڅه شاته ولاړ سم او دژبي له پاره به دنووو جوړونو پرسابقه یووار بیامروروکړم.
علامه محمود طرزي چي دافغاني ژبو (فارسي او پښتو) د سوچه تابه له لومړیو پلویانو څخه و، په دې برخه کي لیکي: ”... به فکر عاجزانهٔ خود ما، یګانه وظیفه انجمن عالی معارف باید اصلاح وترقی وتعلیم زبان وطنی وملتی افغانی باشد، از ارباب علم ودانش این زبان یک ګروپ مخصوص تشکیل یافته کتابهای تعلیمه ضروری لازمی آموختن آنرا تدوین وحاضر باید کرد. حتی برای تطبیق دادن کلمات فنی وصنعتی واختراعات جدیده یی که نامهای آن درزبان افغانی غیر معروف است، کلمات مناسب ونامهای متناسب به زبان افغانی پیدا باید کردو هر قدر اصلاح وترقی که لازم است درآنباب اجراء باید کرد“. (۱) محمود طرزي د (فني او صنعتي کلماتو اونوو اختراعاتو) له پاره دمناسبو او متناسبو کلمود پیدا کولو سپارښتنه کوي. په (پیدا کولو) کي دکلماتو پلټنه او جوړونه دواړه راتلای سي. خودی داکلمات مشخص کوي اود نوولغاتو د پیدا کولو اړتیا یوازي په (فني، صنعتي او داختراعاتو) په برخه کي رامحدودوي.
علامه عبدالحی حبیبي هم، چي په طلوع افغان کي (دپښتو دعلمي اصطلاحاتو یانوو لغاتو ووضع) ترسرلیک لاندي ددغه کاراصول بیان کړي دي، په هغو کي یې ”دپښتو سوچه لغاتو پلټنه اودلغاتو ووضع“ دجلا مادو په توګه ټاکلي دي. دنوو لغاتو وضع کول یې یوازي په تخنیکي، صنعتي او علمي برخه کي سرته رسولي دي لکه ټیلګراف (لیرلیک)، فوټوګراف (بشرلیک)، فونوګراف (رغ لیک) اونور، چي ښې ډېري نمونې یې په ژپالنه ۷۰، ۷۱ مخونوکي دطلوع افغان اخبار په حواله رانقل سوي دي. ګویا دعلامه حبیبي سپارښتنه هم پرفني او تخنیکي نومونو باندي تکیه درلوده. لرو پښتنو هم خپلې جوړوني ساینسي څانګي ته متوجه کړي دي.
ښاغلي رفیع هم په شاعرانه ژبه باندي دساینسي علومود اصطلاحاتو له پاره دنومونو ټاکل لازم ګڼلي دي. دی لیکي: ”دساینس او تخنیک له پرمختګ سره دنړۍ په وړاندي تللو هیوادو کي هره ورځ نوی-نوی ساینسی زېږېدنی کېږی او په هره زېږېدنه دهمغه هیواد دژبی یو نوم اېښودل کېږی او بیا دعلم نوی پیغله له خپل نامه سره بل هیواد ته ودېږی او هلته میشتیږی. که وروسته پاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هیوادو ژبی پته خوله پاتی شی اوپه دی نوی ناوی نوم کینږدی نو ددی ناویانو سلسله خواوږده اوکله چي ددی هیواد خلک سترګی غړوی ګوری به چی ددوی دژبی ټول انګړ به دپر مختللیو هیوادو نوراغلیو ساینسی ، تخنیکی اونوومنځ ته راغلوناویونیولی وی اواصلی ژبی ته به یوازی چوکاټ اوچاردیوالی ورپاتی وی ....“(۲)

دښاغلي رفیع له بیانه هم دا خبره واضح څرګندیږي چي ساینسي او تخنیکي“ناویانو“ته باید نومونه کښېښوول سي.

اودپوهاند دوکتورزیارصاحب هغه نظربه بیاراوړم ، چي وړاندي مي هم رانقل کړی و . دی لیکي: “نوي جوړونه باید په علمی ، تخنیکی ، مدنی ، اداری اوداسی نورو مفاهیمو پوری تړلی وی چی زموږفکري اوکلتوری زیږنده نه وي ، لکه ژبپوهنه (لینګویستیک) ، ټولنپوهنه(سوسیولوجی) ، پوهنتون (یونیورستی) ،څارندوی (سکوټ او پولیس) ،توغندي دراکټ او وړکتون دکودکستان لپاره .مګرکه سوکړک یاسوړسک ته د جوارو ډوډۍ نوم وټاکو ، یوه بې ځایه ټاکنه به وي.“(۳)بل ځای وایي چي ساده وییونه په مصنوعي توګه جوړول غیراصولي کاردئ.(۴(

خوپه عمل کي چي ګوروخبره بالکل له جلوه وتلې ده . حتی دکتاب ، قلم ، دېوان ، شعر ، شاعر اوپه سوونوروپه ژبه کي دودسوي لغتوته لګیادي ، نومونه جوړیږي. دپنسل له پاره یې دپښتومرکې (وچکښی ، وچکښ) بیرته ژوندی کړ. په ژبه کي رنځوراوناروغ سته اوعام دئ خو دوی (رنځمن) ورته راوایست، سرابښ (دحریص په معنا) په لهجوکي پروت دئ خودوی(اسویلاند) ورته اختراع کړ، په ژبه کي تلابښ سته اوعام دئ خودوی ورته (ډډون) جوړکړ، په ژبه کي طبیعت ددخیل لغت په توګه دوولس پېړۍ ژوندکړی دئ خودوی ورته (پنځون) وموند ، په ژبه کي بلبل له زروکلوراهیسي سندري وایي خودوی ورته (ډانګ لکۍ) پیداکړ او څه موده وروسته یې بیاهمدغه ډانګ لکۍ د (ډاینازاروس) له پاروټاکه(۵). نه پوهېږم چي دبلبل اودغه ماقبل التاریخ حیوان ترمنځ کوم ورته والی سته ؟ په ژبه کي ښکلی ، ښایسته سته خونه پوهېږم دوی ورته (ښاو)له کومه کړ، په ژبه کي نیاودعدل اوانصاف په معنا رواج موندلی دئ خودوی ورته (سماو) راوایست ، په ژبه کي ښېټو ، ښېټورسته خودوی ورته(شناز ګېډۍ) تولید کړ، په ژبه کي پاسپورټ سته اوعام دئ خودوی ورته (لارلیک) وزبړاوه ، په ژبه کي (کرښپل) سته خودوی ورته (پښه خاپونه ، پښو خاپونه) وضع کړ (۲) ، (غوښی) په ژبه کي ژوندی لغت دئ خودوی ورته (بنګن) راوایست (۷) ، (کتابتون)جوړسوی دئ خو دوهم واړورته (کتاب خونه) جوړسوا وهغه هم دپاړسۍ ټکي په ټکي ترجمه (۸) ، (بدلون)پخوا جوړسوی و ،نو(ونجون) ته څه اړتیاوه ؟، د(بېکسۍ) پرځای ټکي په ټکي ترجمې (بېڅوکتیا) ته څه ضرورت و ؟.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځينو ډېروبې خوندو او پښتو ترجمه سوو لغاتو ته خوزه ببيخي حيران پاته يم ، چي ددې ضرورت څه و . لکه (اوسپنکښ) د (آهن ربا) له پاره ، (کوډلوبی) د(جادوګر) ، (کوډګر) له پاره ، (ږنده مږه) د (کورموش) له پاره ، (پلغتې) د(چابک) له پاره (۹). ددې وروستي لغت له پاره خوپه ژبه کي (چټک) لغت ستته ، نه پوهېږم چي هغه ته يې ولي چته اوښتې ده . موږدرېغ دبلي اوشرنګ سوتې له پېغوره لاخلاص سوي نه يو چي دابل سرباری هم پرولو پداوداوار دمعيارپه نامه !

پوهاند دوکتور زيارصاحب وايي چي" نړيوېزونه يانړيوال وييونه (انټرنېشنلزمونه) لکه راډيو ، تلويزيون،تيلګراف ياتېلګرام ، تېلي فوتو ، تيلي ټايپ، تېليفون ، اکسرې يالايزر(وړانګې) کمپيوټر ، ډاکټر، اکسيجن ، هايدروجن ، نايتروجن ، الکترون ، نايترون، پوزيترون... ياځانګړي جغرافيايي نومونه اويا په زرګونو کېمياوي او درملي نومونه... دنړۍ په زياتروعلمي ژبو کي له يوڅه جوليز(شکلي) اډاپټېشن (راخپلوني) سره يورازدودلري ، په نيولو جيزم کي راګډول بيا هم د پيوريزم په مانا اخيستل کېږي ..." (۱۰) يعني نوي لغاتو نه ورته مه جوړوئ. خوتردغه سپارښتني دوې کرښې وروسته بيا وايي چي که څه هم په عربي ، تورکي ، پارسی ، هندي کي نن سباډېر انټرنېشنلېزمونه راژباړل شوي دي يعني که موچم ورته جوړسو ، ژباړئ يې. داچي تراوسه دغو نړيوالونومونوته نوي کلمات جوړسوي نه دي ، دچاخبره په چم يې نه پوهېږي چي څرنګه لاروړته وموممي. دمثال په توګه اکسيجن ته به څه رازنوم جوړکړي ؟ پارسي ژبي وايي" ترک عادت موجب مرض است" په ژبه کي اوبتل ستته اوعام سوی دئ خوددوی زړه په سوړسوی نه دئ او(اوبه‌وب) يې هم ورته جوړکړ، په ژبه ، ادب اوفولکلورکي زرګرسته خوددوی ورته (زرپښ) وزبړاوه ، په ژبه کي ترينګلی د(عبوس ، پيشانی ترش) له پاره ستته اوقاموسوهم اخيستی دئ خوددوی ورته (اريړه اوربوز) وزبړاوه . يوځای وايوچي بين المللي تخنيکي نومونه به پرخپل حال پرېږدوخوبيرته خپله خبره اخلواوتيلفون ته (غږون) ، تلويزيون ته (لروينون) اوتيلګراف ته (لرليکون) پېشنهادوو(۱۱).

دمروجولغاتودوژلوپه کارکي هم سيالي ښه په زوررورانه ده . دېبړيوپبړيومروج لغات دمعيارپه فتوا له رواجه لوېږي. ماپه يوه بله ليکنه کي ددغولغاتويوه ډېره کوچنوتې برخه داسي بيان کړې ده : "زما دمشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درولسيزوکي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندې تري تم کړل ، (يرغل) موپه (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) موپه (استازي) ورک کړ ، (جنګ) موپه (جګړه) وواهه ، (وطن) موپه (هيواد)نبستي کړ، (غولی) موپه(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) موپه(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) موپه (ستونزه) پسي واخيستله ، (ليکه) موپه (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) موپه (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) موپه (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او(مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلابښ) موپه (هڅه) نفی کړ، (کرښه) موپه (غندنه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترېښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود(پر) په فتوا مسخه کړ اولالګیایو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي دخپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي (یوه وراچوو ، دوې بیرته ځني غورځي)٬ . دالیست که پسي راوا خلم ، خبره بل کتاب ته رسیږي.زه پوښتنه کوم چي تصفیه اوسوچه توب (purism)لګۍ لري ، ښکرلري ، څه لري ؟ دغه جریان چي اوس روان دئ ، تاسي چي هرڅه نوم پرایږدئ ،خوداکټ مټ او په مطلق ډول تصفیه ده . او تر ټولو بیاد خواشینۍ خبره داده چي که چا په لیکنه کي دغه جریان تعقیب نه کړ ، لیکنه یې ناکره ، لهجوي ، سیمه ییزه او نوراونوربلله کیږي .

زیارصاحب هم وایي چي هرڅوک باید لغات جوړنه کړي. ډاکټرپالوال هم دغه کار په صلاحیت پوري تړي زماچیغي هم دهمدې بابته دي چي اوس په دې ژبني سرطان(cancer) هرڅوک اخته دي دصلاحیت والاو جوړوني اودبې صلاحیتوداسره بېلېږي نه. دنیولوګیزم دنده که افرادو ته پاته سوه ، که صلاحیت والاوه ، که بې صلاحیته ، خبره انارشیزم ته رسیږي اورسېدلې هم ده .

څه موده وړاندي مي په یوه مجله کي دیوه متوفی مشرحقدارله خولې داسي ولوستل چي که دوزیرصاحب محمدګل خان وس رسېدلی دټول افغانستان دخلکونومونه یې هم پښتوکول (۱۲۱) دلیکني له خونداو شخوند څخه څوک پوهېدلای سوای چي دژبي دتصفیې اشتهالا تر اوسه هم ښه پوره موجوده ده اوهمدا ذهنیت اوس هم دالفاظوترپردې لاندي دکره لیکنۍ پښتوپه نامه پالل کېږي. په دغه شان روحیه باندي یوې ژبي ته انکشاف ورکول دیوویشتمي پېړۍ له انکشافاتوسره جدي تناقض لري ځکه په دغه پېړۍ کي دنړۍ ژبي تربل هر وخت زیاتي یوه په بله ننوتلي دي.

موږته زیاتره ویل کېږي چي دنړیوالوعلمي اوفني اوسیاسي ټرمینالوجۍ سیلاب ته که لاس ترزنه کښېښنو ، ژبه را څخه لاندي کوي. داحقیقت زه هم منم. خودنوولغاتواوپه ژبه کي داخښل سوواو مروجو لغتوبرید باید وټاکل سي.که دا کارونه سي ، نو چي بیا پردیارلس لیکي (۱۳)لاس راسره کښېږدئ ، بیا هم ددغي اوسنۍ چاري نوم ترتصفیې په هاخوابل څه نه سي کېدلای اوله دې منحرف جریان سره به دمخالفت آوازدسور تر شپېلۍ پوري روان وي. که هرڅومره ددې اوسنۍ ژبنۍ بخولي مخالفین ځانساتي، لنډاندي، مرتجعین وبلل سي اوحتی ښکنځل (کنځاوي) ورته وسي بیابه هم هغوی دګالیله په شان پر مځکه باندي د توبې ایستلوپروخت لاهم ووایي چي په دغه ژبه د افهام او تفهیم عملیه سرته نسي رسېدلای. له دغه راز نشراتو څخه لوستونکي سمه استفاده نسي کولای . داپښتوپسې عامېږي اوخلک ځني خوا توري کیږي. ددې چاره په کارده اوهمدانن

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په کار ده. د پېريانانو دې ژبې په پښتنو کې درزونه وا چول ، ددې کار له پاره فکر کول په کار دي ، دا درزپرا خېږي او چاره يې په دې نه کېږي چې ووايو :
"کاروان به تيريږي او سپي به غپيږي" (۱۴) . د پښتو ژوند د پښتانه له ژوند سره تړلی دئ ، نه له نيولوګيزمونو سره . که خدای مه کړه پښتون مړسو ، پښتو او نيولوګيزمونه دواړه ورسره مري. په نيولوګيزمونو باندي د پښتو ژوند نه راګرزي. ديوې شېبې له پاره يې فرض کړئ چې په پښتو ژبه کي يو لغت لا هم پردی نسته مګر که پښتون همدا سي شپون او عسکروي او روزي يې د شپنيتوب او ځان وژني له لاري مقرره وي ، دغه خالصه ژبه به يې کوم درد ور دوا کړي ؟ ښاغلی پوهاند حسن کاکړ د خپلو تاريخي څېړنو په پای کي دې نتيجې ته رسېدلی دئ ، چې: "پښتو چي بيرته پاتې ده او علمي شوی نده د ژبې د ځنګه والی له امله نده ، بيرته پاتې توب يې د پښتنو له لاسه دی. ددوی بيرته پاتې توب د پښتو بيرته پاتې توب شوی دی" (۱۵) نو پر پښتو او پښتنو بايد زړه وسوځل سي. د شهرت ، د نامه ، د عقدو له پاره بايد ژبه قرباني نه سي. دغه اند ښتني دي، چې په ما يې دا کتابګوټی وکيښ .
او س په ځينو ليکنو او مرکو کي د نيو لوګيز مونو پر ٪ ۲۵ باندي ټينګار کيږي. زه تا سي ټولو درنو لوستونکو ته واک درکوم چي که مو هروخت د غه فيصدي په عمل کي تطبيق و موند له ، زما دا کتاب به هما غه ورځ په اور کي وسوځئ چي نوريې څوک ونه لولي. ځکه زما ارمان به ختلی وي او نور به د پښتو ژبې له بابته د اند ښنو ځای را ته پاته نه وي .
د کره ليکنی پښتو له نني بهېرڅخه دا سي نخښې او نښانې ليدلي کېږي چي دا خوځښت په نهايت کي په يوې لهجې باندي د نورو د نفی کو لو له پاره دئ. زه به ډېرخوښ سم چي که د پښتو يوه لهجه د ژبني انکشاف هغه حالت ته ورسېږي چي ټول پښتانه يې هم وليکي او هم يې ووايي. دا که زما لهجه وي، که د بل ، که د هابل، ما ته مهمه نه ده. مګر دا کار د پېړيو دئ او بايد په طبيعي توګه لکه په فارسي او نورو ژبو کي چي را غلی دئ ، عملي سي. نه دا وسنيو ژبنيو ماجرا جو يېو له لاري.

)۱ (ژبپالنه ـ ۲۴، ۲۳ مخونه د مقالات محمود طرزی د ۷۷۴ مخ او سراج الاخبار په حواله
)۲ (ژبپالنه ـ ۷۵ مخ
)۳ (ويي پوهنه ـ ۲۵، ۲۴ مخونه. نقل قول کټ مټ را نقل سو
)۴ (پښتو ـ پښتانه ۳۱۲ مخ
)۵ (زيار ـ د پښتو ژبې دودې اړتيا او لارې چارې ـ ۹۷ مخ
)۶ (زيار، پښتو پښتانه ۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷) ویي پوهنه ۱۲۱ مخ
۸) ویي پوهنه ۴ مخ
۹) وګ: ویي پوهنه ۲۸۸ـ ۲۹۰ مخونه
۱۰) د پښتو ژبې دوه دې لارې او چارې ـ ۹۹ مخ
۱۱) ویي پوهنه ـ ۲۰ مخ
۱۲) ورځ مجله ـ شپږم کال ، ۳ـ۴ ګڼه ـ ۱۰ مخ ۱۳۸۴ ش
۱۳) په کندهارکي د دیارلس لیکي اصطلاح د قرآن عظیم له پاره کاریږي. په نورو سیمو کي به هم رواج لري .
۱۴) وګ: استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری ـ ۱۵۵ مخ ـ ۱۳۷۲ ش
۱۵) آئینهٔ افغانستان مجله ـ ۱۰۴ مسلسله ګڼه ـ ۵۴ مخ ـ میزان ۱۳۵۸ ، اکتوبر ۲۰۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتونیولوګیزم ژبنۍ اړتیاده که سیاسي تقلید؟

په یوه ژبه کې چې د نړیوالو پرمختیاوو او ساینسي وتخنیکي انکشافاتو او اختراعاتو له اسیته د نوو لغاتو د جوړوني اړتیامنځ ته راسي او دې کار ته نیوکلوبیزمونه استخدام سي ،معنا یې داده چې دا ژبه اوس هغو حوادثو ته ځان تیاروي چې" پر نورو تېر سوې او پر دې اوس راغلي دینه" د دې پر څنګ هره ژبه چې د خپل انکشاف په بهیر کې داسي ځای ته ورسېږي چې نور نوو رته د نیولوګیزمونو اړتیامحسوسه سي ،معنا یې داده چې د دې ژبې د انکشاف نور پړاوونه وهلي دي او ویونکي یې هم د فرهنګي سطح په یوه داسي مرحله کې واقع دي چې نور تېول کارونه سرته رسېدلي دي ، اوس نو د ژبې د سره کېدو وار رسېدلی دئ. په دغه وخت کې که د معیاریت او کره ژبې خبره رامنځ ته سي ، څرنګه چې له حالاتو سره موافق شعار دئ ، نه به پرچا بد ولګېږي او نه به مخالفت ورسره وکړي. خو که د معیاریت هڅه د سیاسي سیالیو زېږنده وي ، دا نو د ژبنۍ اړتیاله مخې نه بلکې د نورو انګېزو پر بنا رامنځ ته سوی تلاښ دئ او هغه څوک چې نه غواړي په دغه انګېزو باندي خپله ژبه ولړي ، یا دغه سیاسي سیالۍ ورته د سیاست د مداریانو سرکسونه ثابت سوي وي ، نو طبیعي ده چې لومړی خوله دې لوبې سره څوني نه غورځوي او که ډېره د رنه پر تمامه سوه نو بیا په مخالفت کې درېږي .

ماچې به د پښتو ژبې د کره توب له پاره د هڅو تاریخي سوابق او اوسنۍ هڅې له ځانه سره څېړلې ، نو د چا خبره شپږم حس به راته ویل چې په دې هلوځلو کې تر ژبنۍ اړتیا نور مسایل ډېر دخیل دي. د دې نورو مسایلو پر یوه برخه باندي زه د (سوچه توب) په بحث کې رږغېدلی یم. پوهاند زیار صاحب اوس پخپله یوه مرکه کې زما پر دغه ګومان باندي د یقین ټاپه ووهله چې زموږ نوي جوړوني له پارسي سره د سیالۍ او د هغې په تقلید راپیل سوي دي. دی وایي:" پارسي چې زموږ ورسره یوه رغنده سیالي روانه ده ، هیڅوک په نظر کې نه نیسي ، که پارسیوان زموږ سره منفي سیالي کوي ، موږ ورسره رغنده سیالي کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو د پارسي پخواني او اوسنی متن وګورئ چي هر څومره يې پارسي قوي وي ، تاسو به ووينئ چي څومره مخته تللې ده ، په پارسي کي څومره نوي ټکي راغلي دي ؟ نو د انيو که يو ازي پر پښتو ده ؟" (١) ماته د حيرانی ځای دا دئ چي استاد له ټول ژبني اکاډ ميت سره څرنګه د دغي سياسي لوبي په دام کي کښېوتلی دئ او نورو ته يې لاتوصيه هم کوي . د دغي سيالۍ د سالميت ذمه څوک ترپايه پوري وهلای سي . څرنګه امکان لري چي پارسيوان دي د دوی په وينا ، منفي سيالۍ کوي او پښتون دي بيا ورسره سالمه سيالي وکړي . دا سيالي له لويه سره پر منفي تمايلاتو راپيل سوې ده او يو ه کرغېړنه لوبه ده چي د وخت غير ملي حکومتو پښتون او پارسيوان دواړه پکښې ښکېل کړي دي .

زما په فکر خوهره ژبه د انکشاف او پر مختګ په لارکي خپل موقعيتونه او خپلي درجې لري . د نورو ژبو په پرتله يې د انکشاف سرعت هم توپير لري ، ژبنۍ اړتياوي يې هم ځله بيلي وي . پښتو له بده مرغه او س لا هم د خوشحال خان ختک خبره " بکره پرته ده " . د دغه واقعيت په ليدلو ، کتلو او منلو باندي بايد هيڅ پښتون نه د حقارت احساس وکړي او نه هم د خپلي ژبي د نيمګړتيا . دارو انباد نوميالي خبره " پښتو د ژبي په حيث نه ترچاپاته ده او نه ترچا زياته ده ." (٢) لکه په انسانانو کي چي زوړ او ووړ سته ، په ژبو کي هم سته . د سيالۍ په وجه په ژبه کي بدلونونه راوستل ترګټه تاوان ډېر پېښېږي . دا سيالي هغه ناوړه دودو دستورته ورته ده لکه ځيني کسان چي له خپلو تربرو سره د سيالۍ په انګېزه خپل نابالغ زوی ته واده وروکړي او د خپل ماشوم زوی ژوند له خوراډېرو دنګلو سره مخامخ کړي . و ايي " شرمښکۍ له ماره سره غزېده ، پر منځ دوه ځايه سوه " . داراز سيالۍ ته ځوان مغزونه د خپل طبيعي جوش وخروش او احساساتي جذبو له امله خورازيات آماده دي او ډېر ژر په دغه رازد امونو کي لوېږي . د سړي سينې درلوونکي مسن پوهان هيڅکله . بايد ځوانان د غه راز بازاري لوبو ته تشويق نه کړي

پارسي ژبه په دې پرمخ نه ده تللې چي نوي لغاتونه يې جوړ کړي دي . پارسي په دې وړاندي ده چي د ضرورت ژبه ده ، د دربار ژبه وه او ده ، د علم ژبه ده ، ويونکي يې پخپله د تعليم او سياست پر ميدان تر پښتنو وړاندي دي . پېړۍ پېړۍ ورته د هند ، ايران ، ماوراء النهر او افغانستان پاچهانو او درباروکار کړی دئ . دې ژبي چي نيولوګيزم ته مخه لاکړې نه وه ، هم پر مختللې ژبه وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترعربي ژبي وروسته د منطقي دعلم، د سیاست ، دادب او تجارت ژبه وه. د پارسي د پرمختګ دلایل بایدد هغې په ویونکو کي ولټول سي نه په لغاتو کي. له بلي خوا د پارسي ژبي خپل پوهان بیا په دې عقیده دي چي ددې ژبي دبریالیتوب یو علت دادئ چي دډېروژبو لغات یې پخپل ځان کي هضم کړي دي او دژبي دروازه یې دنوروژبو پرمخ تړلې نه ده. اروا ښاد پوهاند دوکتور عبدالاحمد جاوید په دې برخه کي وایي چي په فارسي ژبه کي د دخیلو کلماتو دښوونې له پاره به تاسي صبحانه (سباناري) ته دعوت کړم. میزپرتګالی کلمه ده (۳)، چاینک چینایي ، قاشق تورکي ، صندلی عربي ، نعلبکی عربي ده. او په پای کي په ظریفه لهجه وایي "ما مي مانیم ونان خشک". مراد یې دادئ چي یوازې (نان) فارسي کلمه ده نور یې ټولي دخیلي دي او له نوروژبو څخه اخیستل سوي دي. (۴) اروا ښاد دې کلماتو ته په کرکه نه ګوري بلکي داد پارسي ژبي په کمالونوکي راوړي چي څرنګه یې دنوروژبو لغات پخپل ځان کي حل کړي او خپلي ژبي ته یې دافادې وسایل پریمانه کړي دي.زموږ پوهان بیاتراوبو دمخه ګاولي کاږي اووایي ، موږ لغتونه څکه جوړوو ،چي "که سبادد هقان لمسی او کړوسی تعلیم کوي د هغه لپاره (به) اسانه وي". ته دبزګرزوی ته دتعلیم زمینه برابره کړه ، بیا د پښتو تعلیم زمینه ورته مساعده کړه ، ژبه یې خیر دئ سوچه دي نه وي ؟ دسبادبزګر دزوی غم به خورو خپل او سني زامن موله خپلي ژبي څخه خواتوري کړل. موږ یې چي کومه ژبه ورزده کړې ده او ده ته ترهرڅه ګرانه ده ، هغه اوس په کتاب کي نسي موندلای. دکتاب ژبه ده ته د یوې خارجي ژبي دزده کولو په شان ستونزي لري. طبیعي ده چي وخت تردې په بلي قوي ژبي (انګرېزي ، اردو ، فارسي او نورو) مصرفوي څکه په هغه ژبو یې هم اړتیا رفع کیږي او هم یې په زده کړه کي تردغي نوي پښتو مشکلات لږدي. له یو چاسره مي په دې برخه کي بحث کاوه ، را ته وې ویل: ژبه متخصصینو ته پرېږده ، چي هغه یې سمباله کړي. په جواب کي مي ورته وویل: ماخو په هغو نامرادو باندي ډېري هدیرېډ کي لیدلي دي ،چي دمتخصصو ډاکټرانو . په نسخویې زني ورتړلي سوي وې. دمتخصص سهوه د مرګي ګولۍ ده او بس

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۱ مخ (۱)

د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۰۹ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. دده په نظر په فارسي کي (میز) د مېلمه په معنا دئ او په مثال کي یې (میزبان) راوړی دئ (۳)

که زما حافظې غلطي نه وي کړې ، دا مقاله په امید جریده کي نشر سوې وه . ما یې یادونه په یوه (۴)
. بله مقاله کي پخوا هم کړې وه او تاسي به یې په ضمیمه کي ولولئ . له تکراره یې بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظري معیار عملي ګډوډي

په کارده. اتاریتي دوې خواوې لري (authority) ژبپوهان وایي د ژبني معیار ټاکلو له پاره اتاریتي . یوه یې د علم او صلاحیت خاوده چې په ژبپوهانو اړه لري او بله یې اجرائیوي اړخ دئ، چې په دولت یا اکاډمیکو ټولنو اړه لري. ژبپوهان علمي اړخ څېړي او دولت یا نور اکاډمیک سازمانونه یې . د ترویج له پاره قانونیت ورتسجیلوي

د پښتو په معیاریت کې د دې دواړو خواوو خلا محسوس ده. د صلاحیت په برخه کې پوهاند زیار صاحب هیڅ اته غاړه نه ده ایښې. نه الهام ته ، نه ترې ته، نه پالوال ته ، نه شپون ته ، نه ستوروته ، نه پښتو ټولنې او اکاډیمۍ ته. اروا ښاد الهام ورځخه د وستانه ګیله کوي او لیکي چې" ... که څه هم زیار مور د ترې په شمول د تاریخي ـ مقایسي ژبپوهنې متخصصان نه ګڼي او ښایي چې رښتیا به وایي"(۱). ګویا د معیار په برخه کې یوازې د دوی خپل نظر معیاري دئ. او د اجرائیوي صلاحیت خلا خو په دغو کلونو چې کې دا خوځښت راپیل سوی دئ ، په ټوله معنا بیخي محسوسه ده. خلا خو پر لو لار پرېږدئ ، په دغو تېرو د پرشو کلونو کې خودخلقي او پرچمي دولتو په شمول (ټول دولتي نظام د پښتو او پښتنو پر ضد ولاړ و . (۲

د دغه شان دوګانه خلاوو په موجودیت کې د یوه خوځښت قانونیت او اغېز منتوب پخپله تر پوښتنې لاندې راځي. او د همدې عامل نتیجه ده چې د غه خوځښت تردوو د روملاتړلو پلویانو زیات نور ونه . موندل

دا چې اوس د نوولغاتو په اعتیاد اخته کسان د خوځښت په پلویانو کې شمېرل کېږي او بیاد هغوله مخې دا حرکت د برې لوړ پوړ ته رسېدلی ګڼل کېږي ، یوه ذهني نتیجه ګیري ده چې د استناد پایه یې پرواقعیتونو ولاړه نه ده. حقیقت دا دئ چې د دغه خوځښت له امله یوه نوې ژبه یا لهجه د تکوین په حال کې ده.تاسي دا لاندې ګډوډ یو ته ځیر سئ چې د یوه خوځښت تر د برش کلن فعالیت او برې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترر سېدو وروسته ! په هغو نشراتو کي موجودي دي ، چي د کره ليکني له بهير سره په يوه يا بل دليل ځان تړلی ګڼي .

پښتو او پښتانه ته د الهام سريزه ـ پنځم مخ (۱)

زيار صاحب په هغه خصمانه چلندږ ر ښه خبردئ چي زموږ سره د باختر آژانس د پښتو خبرونو په (۲) رياست کي د دولتي مقاماتو له خوا کېدئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(په) او(پر) ګډوډي

د پښتو په ځينو لهجو کي سره ګډيږي او يو د بل پر ځای يې په (prepositions) دغه دوه سربلونه ناسمه توګه کاروي. په دغو لهجو کي (په پښتوليکل) او (پرپښتوليکل) نسي سره بېليدلای. په داسي حال کي چي دا دوې خبري جلا جلا معناوي لري. په (پښتوليکل) معنا دليکني ژبه پښتو ده او (پرپښتوليکل) معنادليکني موضوع پښتو ده. د پوهاند زيارصاحب په عقيده "له کندهارې او تاريخي ادبي پښتو پرته نور زياتره ګړدودونه (په) او (پر) سره ګډوي" (۱) له تاريخي ادبي پښتو څخه يې مراد د کلاسيکو شاعرانو پښتو ده. حقيقت هم دادئ چي په کندهاري ګړدود کي د دغو دوو سربلونو استعمال ديوه نالوستي شخص څخه هم نه غلط کېږي. دوی (په خره سپور) (هيڅکله هم نه وايي. په داسي حال کي د(په) دغه شان استعمال په نورو لهجو کي عام دئ. (۲

پوهاند زيارصاحب په ويې پوهنه کي د دغو سربلونو د سم استعمال ټول موارد راوړي دي چي په يوه برخه کي زه د داسي يوه پښتانه په توګه چي د پوهاند دوکتورزيارصاحب د څېړني په تاييد مي د دغو سربلونو سم استعمال د موړله غېږي څخه زده کړی دئ ، موافق نه يـــم او هـــغه (پلانی پرکوم کال مړدئ) ، په دې برخه کي بايد (په کوم کال کي مړدئ) کړه شکل وي ځکه زما د څېړني له سره (on) او (in) مخي په دغه مشخصه برخه کي د کندهاري ګړدود استعمال دانګرېزي ژبي له . ناسم (on 2006) کره دئ او (in 2006) خوله په خوله برابردئ. په انګرېزي ژبه کي هم

ارواښاد علامه رشاد (رح) په دې برخه کي دګوربت مجلې دلومړي کال په شپږمه ګڼه ، ۲۳ مخ کي داسي څرګندوني کړي دي: "د(په) او (پر) ترمنځ توپير سته. (پر) د استعلا توری دی ، پرمېزباندي ، پرچوکۍ باندي کښېناست ، پرمېزيې کتاب کښېښود (۳) ، پرمايې پورباندي دی او داسي نور د(پر) په کلمه باندي راځي او (په) د ظرفيت او آليت لپاره راځي (۴). مثلا په لښته يې وواهه. دلته (په) دآليت دنده اجراکوي. په کورکي دی ، په مکتب کي دی ، دلته د ظرفيت مانا ورکوي."
اوکله چي مرکه چي د(په کال) او (پرکال) په برخه کي توضيحات ځني غوښتي دي ، نو علامه مرحوم ورته داسي جواب ورکړی دئ: "... که (کي) ور سره راسي بايد (په) وکارول سي ولي هلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ظرف زمان مفهوم ورکول کېږي. ظرف پر دوه ډوله دی ، یو د زمان ظرف دی او بل د مکان ظرف. په کورکي ، په مکتب کي دا ظرف مکان دی. په پسرلي کي دا سي کېږي ، هغه وخت هغه د زمان ظرف دی، په کال کي دا سي کېږي یا دا سي وسول، دا ظرف مکان دی نو هلته د ظرف مکان لپاره تر(پر) ، (په) غوره ښکاري او دا استعلا لپاره بیا تر (په) ، (پر) صحیح دی.ٌ

د(په) او (پر) د استعمال له پاره ترسمي لارښووني وروسته ځینو لیکوالو د یوه غلط فارمول پیروي پیل کړه او هغه دا چي که په د غو سربلو نو پسي وروسته د (کي ، سره) کارېدئ ، باید (په) ولیکل سي او کنه نو(پر) سم دئ. د دې فارمول (postposition)او ستربل حالت کي راځي او هورې او ستربل نه (instrumental غلطي په دې کي ده چي (په) کله کله په (آلي- ورسره ملګرى کېږي. لکه(په لښته يې وواهه) . د دغه غلط فارمول پالونکي په دا تېر مثال کي هم (پر) ځکه استعمالوي چي وايي وروسته او ستربل نه دئ راغلئ. نو يې (پرلښته يې وواهه) وليکي . د(په لښته يې وواهه) او (پرلښته يې وواهه) جملې د معناله مخي له مځکي تر اسمانه پوري توپير سره لري. (په لښته يې وواهه) معنا د وهلو وسیله يې (لښته) وه ، لرګى یا توره یا بل څه نه وه. (پرلښته يې وواهه) معنا د وهلو انګېزه يې لښته وه. ښايي وهلى يې په سو کانو ، په لغتو یا په لرګي . (وي خوجنجال يې پرلښته سره پېښ سو(۵

د دغه ناسم استعمال لیکوال د(شینیت) له معافیت څخه په کټه اخیستنه باندي د خپل ځان لیکنه معیاري ګڼي او د نورو پرسمو مشورو غوږنه نیسي. په نتیجه کي يې د معیار تر پردې لاندي یوه لویه ګډوډي رامنځ ته کړې ده او د ښاغلي منلي خبره د معیار محتسبانو هم غوږونه کانه اچولي دي. دې مثالو ته ځیرسئ چي له (ورځ مجلې ۶ کال ، ۳_۴ ګڼې)څخه اخیستل سوي دي :

(ناسمـٌ د الله دلوى او عظیم ذات پر امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت ...ٌ (۱مخ

.... سم ـ د الله دلوى او عظیم ذات په امر د نړۍ ټول مسلمانان د عبودیت

(ناسمـٌ د همدغه کال د شعبان په ۲۳ د پنجشنبې پر ورځ ....ٌ(هماغه مخ

سم ـ د همدغه کال د شعبان پر ۲۳ د پنجشنبې په ورځ ....ٌ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسمـ" پرپښتني درنښت ـ اداره" (۲مخ

. سم ـ په پښتني درنښت ـ اداره

(ناسمـ" محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصيت پرلحاظ د سپېڅلي کرکتر ...." (۹مخ

..... سم ـ محمدګل خان مومند بابا د اخلاقو او شخصيت په لحاظ د سپېڅلي کرکتر

(ناسمـ" سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او پرتوپ وويشتل شو" (۱۰مخ

سم ـ سردار علي احمد جان ... کابل ته واستول شو او په توپ وويشتل شو . پرتوپ وويشتل شو معنادا چي پرتوپ يې ودراوه او په توپک يا بل څه يې وويشت. يا بله معنا يې دا سي کېدای سي چي د توپ پر سر باندي يې ترمنځ شخړه سوه ، په نتيجه يې د همدې شخړې له اسيته وويشت. خو په توپ وويشتل شو ، معنادا چي دوژني وسيله يې توپ و. د توپ مخې ته يې وتاړه او توپ ته اورورکړ.

(ـ ناسم" د وزيرصاحب زيات ناچاپ آثاريې ځان سره د چاپ پرهيلې ساتلي وه." (۱۱مخ

. ـ سم ـ د وزيرصاحب زيات ناچاپ آثاريې له ځان سره د چاپ په هيله ساتلي وه

(ـ ناسمـ" ... د پخوا پرخبر ..." (۹۲ مخ

سم ـ .... د پخوا په خبر

(ناسمـ" ... په عوامو کښې پر استاذ صاحب (رح) مشهورو ،" (۹۸مخ

.سم ـ ... په عوامو کښې په استاذصاحب(رح) مشهورو

پر استاذ مشهورو)معنادا چي تر استاذ زيات مشهور. خو(په استاذ مشهور) ومعنادا چي دوهم نوم) . يې استاذ و ، خلکو استاذ باله

(ناسمـ" ... پر امربا المعروف لاس پوري کړو ...." (۹۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

....سم ـ په امربا المعروف لاس پوري کړو

(ناسم ـ "په ګل اغا شېرزي ځان مرګي برید شوی" (ټول افغان ویبپاڼه ـ ۳۱ـ ۷ـ ۲۰۰۲ ع

. سم ـ پر ګل اغا شېرزي ځان مرګي برید شوی

په ګل اغا شېرزي برید شوی معنا دا چي ګل اغا شېرزي پخپله په ځان پوري بمونه تړلي وه . او پر ګل
. اغا شېرزي برید شوی معنا دا چي د برید هدف ګل اغا شېرزی و ، چي له منځه یې یو سي

(ناسم ـ " د ۱۳۶۶ لمریز کال پر کب میاشت ...." (ښکلا مجله ۲ ګڼه ۴ کال **۵۸** مخ

سم ـ د ۱۳۶۶ لمریز کال د کب په میاشت کي .... ، یا د ۱۳۶۶ المریز کال په کب میاشت کي .... دلته
. میاشت د زمان ظرف دئ

(ناسم ـ " د خپل مطبوعاتي کار له پیله را پر د ېخوا ...." (هماغه مجله هماغه ګڼه ، **۵۹** مخ

.... سم ـ د خپل مطبوعاتي کار د پیل را په د ېخوا

(ناسم ـ د ۱۳۷۹ لمریز کال د تلي پر میاشت ...." (هماغه مجله ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ

. سم ـ د ۱۳۷۹ لمریز کال د تلي په میاشت کي . دلته هم میاشت د زمان ظرف دئ ، نه استعلا

(ناسم: " که بو میان پکي پر لږه کي (اقلیت) وا وړي ..." (پښتو ، پښتنانه ۲۳۱ مخ

سم : که بو میان پکي په لږه کي (اقلیت) باندي بدل شي . پر لږه کي

او ښتل معنا دا چي د بو میانو شمېر تر لږه کي زیا تیږي . او ښتل د زیاتېدلو معنا ورکوي . په ۲۳۲ مخ
. کي بیا دا تېروتنه سمه سوې ده

(ناسم: "... د قلم پر ژبه تر موږ را رسولي دي." (پښتو تاج التواریخ ـ ج مخ

. سم: ... د قلم په ژبه تر موږ را رسولي دي

. حالت کي د (په) استعمال صحیح دئ (instrumental) د قلم ژبه د لته آله ده . په آلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(ناسم: ٌقضاوت پرلوستونکیو اړه لري ٌ(پورتنی اثر ـ هـ مخ

. سم: قضاوت په لوستونکیو اړه لري

. په پارسي کي هم په دغسي جمله کي (به) تر (بر) سم دئ او د(به) پښتو معادل (په) دئ

(ناسم: ٌلس بارو ړونکي خره به مي تل پرغوجله ولاړوو ....ٌ (هماغه اثر ـ ۱۱۹مخ

.... سم: لس بارو ړونکي خره به مي په غوجل کي ولاړوو

خرپه غوجل کي ولاړوي نه پرغوجل. غوجل دلته مکاني ظرف دئ او په ظرفي حالت کي (پر) يې کره شکل دئ. ٌپراوخورولاړ وي ٌلا اسعماليږي ځکه هلته in = استعمالول سم نه دي ، بلکي په . یورازا ستعلایي حالت موجوددئ

(ناسم: ٌ... پرلاند نیو ژبو خبري کولای شم او لیکونه يې هم لوستلای شم ٌ(هماغه اثر ۳۱۷مخ

سم: په لاند نیو ژبو خبري کولای شم او لیکونه يې هم لوستلای شم. پر ژبو خبري کولای سم یعني دنو موړو ژبو په باب معلومات ورکولای سم ، خو په ژبو خبري کولای سم معنادا چي نوموړي ژبي مي . زده دي

ناسم: ٌکه چېرته دافغانستان دوګړو پاچا دهغوی هم دين نه وي او په هغوی حکومت کوي....ٌ ((هماغه اثر ۳۲۹مخ

. سم: که چیرته دافغانستان دوګړو پاچا دهغوی هم نه وي او پرهغوی حکومت کوي

په هغوی حکومت کول) یعني دهغوی په واسطه حکومت کول او په دې صورت کي حکومت (معنادافغانستان خلک. خو (پرهغوی حکومت کول) معنادا میرله خوادافغانستان . پرخلکو حکومت کیږي

ناسم: ٌ... دخو قند ښار ترنیو لوو روسته يې هلته نوی ښار جوړول پیل کړل او پر(سیم) ښاريې ونوماوه (...ٌ (هماغه اثر ۱۲۴مخ

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

. سم : ... د خوقند ښار ترنيولو وروسته يې هلته نوی ښار جوړول پيل کړل او په (سيم ښار) يې ونوماوه

د(په) او(پر) داتول ناسم استعمالونه له ناسمي لاربښووني څخه پيښ سوي دي. دليکونکي له پاره . فارمول د(کي ، سره) سته والی اونه سته والی دئ اودې خبري پرناسمه لارروان کړی دئ

دامثالونه دومره ډېردي ،چي که ټول راوړم يوکتاب به ځني جوړسي. داوراني ټول دمعيارپه نامه ناکافي لاربښوونوپيښ کړی دئ که يې له خپلي لهجې سره سم ليکلی وای ، ښايي دومره زياتي وراني يې نه درلودلای. زه پرلهجه باندي اعتراض نه کوم. ماته پخپله لهجه کي هم ځيني ګرامري وراني رامعلومي دي.هروخت مې چي اړتيا احساس کړې ده ، بې پردې مي بيان کړي دي اود خپلي لهجې زلميوليکوالوته مي يې دسمولو سپارښتنه کړې ده. خودلته داوراني ناسمو لاربښوونو منځ ته راوړی دئ. دغه ځای دئ چي زه وايم معيارپه فيصلو او فرمانو نسي عملي کېدلای اوکه عملي سي بيا داسي دنګلي هم لري. معيار بايد دښوونځي له تاداوه تدريس اووروښوول سي. داديوې ورځي ، يوې لسيزي اويوه کال کارنه دئ په تېره بيا دافغانانو په دا اوسني پاشلې ورځ کي چي د پښتونشرات يې په سلوکي نوي ترخپل هيواد دباندي سرته رسېږي. د معياربېړۍ له اروپا څخه نسي پرلار برابرېدلای

. اومزله ته رسېدل يې هم نسلونه غواړي

ويي پوهنه ـ ۴۷ مخ (۱)

په دې برخه کي زمااودښاغلي استادصميم صاحب ترمنځ يوه دوستانه ادبي مناقشه يووخت (۲) راغلې وه. اروانښادعبدالجليل وجدي صاحب په دغه وخت کي په ټورنټوکي و. ماته به يې پخپل ټول صداقت سره ويل ، چي د(په) او(پر) په دغه مباحثه يې سرنه خلاصيږي. علت يې داوچي دده په محيط کي هم ددغو سربلونو ناسم استعمال عام واوده خپله مورنۍ زده کړې قاعده نه سوای . هېرولای

. مرکه چي دا استاد په ژبه کي تصرف کړی دئ اودا استاد خبري يې په خپل زعم معياري کړي دي(۳)

. په ګوربت کي (عاليت) راغلی دئ چي د مرکه چي تېروتنه ده (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. وګ: لېمه مجله ـ کال ـ ګڼه ـ مخ ـ د دې قلم لیکنه (۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمجهولي (ې) لانجه

دختیځي اولویدیځي اوجنوب لویدیځي لهجې ترمنځ دمجهولي (ې) د استعمال په برخه کي ښه پوره محسوس اود پاملرني وړتوپیرونه سته. دې توپیروته پاملرنه نه کول اوترسرېې تېرول یا په یوه جرأتمندانه حکم سره ګام تراړول اوهیسته غورځول د پښتوژبې په ګټه کارنه دئ. په پښتوپښویه (دریم چاپ)کي راغلي دي چي سویل ـ لویدیزه ګړدودي ډله ٌ د نورو (منځنیو ، سوېل ـ ختیزو او شمال ختیزو) ګړدودي ډلو په وړاندي له تاریخي پلوه زیات رغاو نیزلرغونوالی لريٌ خوله دغي ارکاییکي ځانګړتیاوو سره سره یې په کره لیکلارکي له پامه غورځولې ده (۱) دغه ځانګړتیاوي یې چي ببله مثالو په ډېره مختصره توګه هیسته ودوري راوړي دي ، دکتاب دوه مخه یې نیولي دي اوپرزیاته کړې یې ده چي کهٌ دکندهارۍ پښتو دغه پاسنۍ ځانتیاوي یومخیزه په پام کي ونیسوٌ نودغه د پښتو پښویه کتاب به دوه چنده غټ سي. دغوځانتیاوو یا ځانګړتیاووته یېٌ بېقاعده ګۍ ٌ ویلي دي. اوس نوکه څوک په دې برخه کي نظرځرګندوي خو د لایسنس نه لرلومتروکه به پرداککرۍ وخوري اوورته وبه ویل سي چي ته د ویلو حق نه لرې. مګرکه لږڅه دبیان آزادي موجوده وي نودیوچاپه ذهن کي هرومرود اپوښتنه پیداکیږي چي د پښتودیويٌ ارتې بیرتې ګړدودي ډلې ٌ هغه ځانګړتیاوي چي په یوازي سردنوروتولو ګړدودونو په پرتله دیوه بشپړکتاب په اندازه حجم لري(۲) اوترنوروګړدودونوېې تاریخي لرغونوالی هم منل سوی دئ ، د(بې قاعده ګیو) په نامه هیسته غورځول دعلم لارده ؟ دانصاف لارده ؟ عملي لارده ؟ له تعصبه خالي لارده ؟ دیووالي لارده ؟ کره لارده ؟ کومه لارده ؟

دپښتوپښویه کتاب دلومړي چاپ (۱۳۶۲ش) اودریم چاپ (۱۳۸۴ش) په سریزوکي دمحتویاتوله مخي خورازیات توپیرونه سته ، چي ځیني دغه توپیرونه دلوستونکي په ذهن کي یولړنوري پوښتني هم را پیدا کوي. دکندهاري ګړدود په اصطلاحٌ بې قاعده ګۍ ٌ چي ښاغلی مولف یې په آب وتاب بیانوي ، دلومړي چاپ په سریزه کي نسته. له دې امله دلوستونکي په ذهن کي داخبره ورګرزي چي آیا ښاغلي مولف ته دکتاب دلومړي چاپ پروخت دغهٌ بې قاعده ګۍ ٌ معلومي نه وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

؟ هرومرو معلومي وي. نو ده نه یادولو علت یې څه و ؟ ښایي دا به یې مصلحت نه وي ګڼلی چي دنورو لهجو پربې قاعده ګیوباندي سترګي پټې کړي اوبوازي کندهاری ګړدودلو ستونکوته د" بېخرته بې قاعده ګیو" درلوونکی وښیي. که دا ښایيد نه رشتیاوي ، نونن هم ددې راز ورانوونکو قضاوتو یادونه د مصلحت پر مقوله نه سي برابرېدلای. د پښتو په دې دونه زیاتو لهجو کي یوازي دیوې لهجې په اصطلاح بې قاعده ګۍ بیانول ، پخپله د" سکه او ناسکه" مفهوم ذهن ته تداعي کوي. زما بشپړیقین دئ چي ښاغلي مولف ته د پښتو د نورو لهجو ګرامري بې نظمۍ هرومرو څرګندي دي. پرهغو باندي غوږونه کاڼه اچول او دیوې مشخصي لهجې په مقابل کي دریځ . نیول ، پخپل ذات کي مناسب کارڅه چي ، لادلاسه خصمانه عمل دئ

دلومړي چاپ په سریزه کي ددغو یادوونو دنسته والي دوهم تعبیر داسي هم کېدلای سي چي ښایي اوس به یې" تو به له مېړنو خالي لیدلې وي". ځکه ددریم چاپ پروخت دهمدې مغضوبې لهجې درې ویونکي ستوري (علامه حبیبي ، استاد بینوا او علامه رشاد) اودغه رازد ژبپوهني نورتول متخصصین ډاکټران دلحد بندیان سوي ول. ګویا د پوښتني او بازخواست ثوک نه و پاته. په دغه صورت کي زه نور څه نه سم ویلای ، یوازي به دومره قدر ووایم چي خدای دي دا ښاییدنه نه . رشتیا کوي

د پښتو پښوویه ددریم چاپ د سریزي په **۱۵**مخ کي څرګنده سوې ده چي دلویدیځ ګړدود ځانګړتیاوو د په پام کي نه نیولو حق یې د نومړې لهجې د" پرتلیزلړه کیوالي" له امله ترلاسه کړی دئ. د حیرانتیا ځای دادئ چي ددغي فتوا ورکوونکي له پښتو ټولني سره لانجه پردې وه چي هغوی په ریفرنډم ژبني مسایل حلول. اوس دی پخپله د اکثریت و اقلیت په حکم یوه پراخه لهجه په پام کي نه نیسي او ځانګړتیاوي یې له تاریخي قدامت سره سره ، چي دی یې پخپله هم مني ، (بېقاعده ګۍ) بولي او په ګرامر کې نه راوړي. که دا ځانګړتیاوي ټولي (بېقاعده ګۍ) وي ،نو ددې خبري خو معنا داده چي د پښتو ژبي ټول تاریخ پربې قاعده ګیوولاړدئ. له لویه سره یې ګرامربې قاعده دئ او س دوی معیاري ګرامرورته جوړوي. ځکه ددغو ځانګړتیاوو تاریخي لرغونتوب خو مولف پخپله هم منلی دئ. آیا دا خبره به له امکانه وتلې وي ، چي دا ځانګړتیاوي د پښتو خپل ګرامري اصول وه ، وروسته ترڅخي ولمني پکښې راغلي دي. په هرصورت دا بېلتون پاله فیصله پخپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره ليکنې پښتو مخه نيسي او په دغه صراحت يې يادول خود جرأتمندۍ يوه نمونه کېدلای سي مګرد" مصلحت" پر مقوله باندي يې برابرول ، لکه وړاندي چي مي هم وويل ،له عقله ليري ښکاري.بايد وو وايم چي د اقليت او اکثريت خبره يوه بې بنياده ادعا ده . د پښتو دلويديځي لهجې ويونکي يوازي (کندهار، هيلمند او سيستان ...) ښوول سوي دي ، په داسي حال کي چي په دې لهجه باندي دکندهار ، هيلمند ، زابل ، ارزګان ، نيمروز، فراه ، غور ، هرات او بادغيسولايتونه،په شمالي کي دغوربند او شينوارو د ولسواليو پښتانه، د پروان ولايت پښتانه (له ساپيو او داودزيو پرته) ، دميمنې ، مزار، بلخ زياتره پښتانه او دکوچيانو لوی اکثريت لږو ډېر رغيږي (۱) او ما چي يې دواک فونډيشن دا حصائيوله مخي يوه تقريبي اندازه معلومه کړه نو يوازي په افغانستان کي ددې لهجې ويونکي څه دپاسه درې ميليونو تنو ته رسيږي. که دډيورنډ دناولي کرښي هاخواته پښتانه ور سره يو ځای سي، نويې شمېر دوه چنده زياتيږي. ددومره پراخ نفوس لهجه د پښتو ګرامر په يوه کتاب کي په پام کي نه نيول او په دې منطق ، چي د کتاب حجم په زياتېږي !، ترهغې ګام اړول له حق خوړلو پرته بل څه نه سي بلل کېدلای. له ژبې سره که د معيار تر . پردې لاندي داسي لوبې رواني وي ، نودي پښتنوته خدای خيرورپېښ کړي

په بل غشي ټوپک هيڅ ويشتلی نه يم

که ويشتلی يم خوبيا په خپل ټوپک يم

(دخوشحال خان خټک مرغلري ـ ۲۳۳مخ)

. پښتو پښويه ۱۴،۱۵مخونه ـ دريم چاپ (۱)

پردغه لهجه باندي هربرت پنزل امريکايي ژبپوه يو بشپړ کتاب کښلی دئ چي دنړۍ په ټولو (۲) مشهوروکتب خانو کي سته او اروابښاد الهام په پښتو ژباړلی دئ. نه پنزل او نه الهام دا خبره کړې ده . چي دغه لهجه پربې قاعده ګيوولاړه ده. دوی دواړه دژبې متخصصان وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ــ مې ــ کې

په اوسني مروج لیکدود کې د غه ضمیرونه په اوږده (ې) لیکل کیږي او په لوید یځه لهجه کې په لنډه (ي). دلوید یځي لهجې له قاعدې سره سم ، چې ځیني کسان یې بېقاعده ګي بولي ! که په اوږده (ې) ولیکل سي ، د معنابدلون پېښوي او چې= چې یې ، کې= کي یې ، مې =مي یې معنا ښندي. د کره لیکنې پښتولارویانو د دغي قاعدې شخړه په یــــوه (نې) ورشلولې ده اوو ایي چې داد کندهارګړدوددئ ، مورېه معیارکي نه دئ نیولئ. داکاریې د هغه په اصطلاح پروسیجرله مخي کړی دئ ، چې د پوهاندزیارصاحب له خولې ، دلاسلیک رنګ یې وچ سوی لانه و، بیا یوه لاسلیک کوونکي ویل زه یې نه منم، زه د حبیبي صاحب او دده د پیروانولارپه رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ. (۲) مادا پرو سیجرلیدلئ نه دئ خواوربدلي مي دي ، چې په

هغه کي دلغاتو افراطي او پخپل سرجوړونه هم منل سوي نه وه.که دا خبره رشتیاوي نو د کره لیکنې پښتولارویان نیم قرآن مني،نیم نه مني. د پروسیجرهغه برخه چې ددوی له اجنډا سره موافقه وي ، مني اونوري نه مني. په هرصورت دې پرېکړې له پښتود بواني ادب سره مشکلات زېږولي دي.زه به د دېواني ادب څومثالونه تاسي ته درکړم چې شاعرانو د غه لهجوي ځانګړتیا په . پام کي نیولې ده او شعري وزن یې په تړلی دئ

: د ((کې = که یې)) مثالونه

ــ د حنان له کلامه ۱

داګوهربه دې په کارسي کې په غوږ کړې

درته وکـــــــــړه ((حنان)) څه ویل ملیح

(د یوان ۲۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې خبري کړي دوې سترګي خود بخوده

عجب نه ده پـــــــــرته وايي تل بېمار

(دېوان ۲۷ مخ)

په دواړو بیتو کي راغلي (کې) ظرفي ادات نه دي ، بلکي د (که یې) لنډ شکل (مخفف) دئ. اوس که یې څوک د (که یې) په بڼه وکاږي ، دلومړیونیم بیتیو وزن یو سېلاب زیاتیږي او میرزا حنان دومره ناپوه شاعرنه و ، چي د سیلابو په تړلو کي دي یې ستونزي درلودې. ده د شعرپه سیلابو کي . خپله لهجوي ځانګړتیا په پام کي نیولې ده

.د حاجي جمعه بارکزي له کلامه ۲

د((جمعه)) دزړه پرهار به هلته جوړسي

کې رفــــــــو په تار د زلفو کړي جراح

(د کابل چاپ دیوان ۵۷ مخ)

زړه مي درکئ زمـــــا یاره ستا په لاس

ستارضاده کې لوټل کړې که یې پاس

(دېوان ۲۸ مخ)

د دې ګلو تبربده د چـــــا پــــــــــه یاددي

کې پرې ایښې پرځای نه وای نایبان ګل

(دېوان ۸۱ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دریو مثالوکي هم (کې) د (که یې) په مفهوم کارسوی دئ. په دوهم مثال کي خوشاعر د سېلابو په ترلوکي خپل مهارت اولهجوي ځانګړتیا ډېره ښه ښوولې ده. لومړی (کې = که یې) یې له خپلي لهجې سره سم راوړی دئ اودوهم وار که یې خپله لهجه په پام کي نیولې وای ، نیم بیتی یوه هجا لرېدی ، ځکه یې نود (که یې) په بڼه راوړی دئ او سېلابونه یې په پوره کړي دي. لکه وړاندي چي اشاره ورته وسوه ،د حاجي جمعه بارکزي دغه دېوان ښاغلي هیوادمل داروانښادعلامه رشادباباتر نظر لاندي تهیه کړی دئ اولارښودااستادیې په دغه باریکي سر ښه ورخلاص کړی دئ . ځکه یې هرځای ودغه راز مورد ته په لمن لیک کي د (کې = که یې) توضیح ورکړې ده

د ((چې = چي یې)) مثالونه

ـ دمیرزا حنان له کلامه ۱

دفلک دباغوان لاس دپرېکېدودئ

پرجـــــهان چي دبېلتون تخم کاره

(دېوان ۱۲۱ مخ)

ګل ورقي دخپل ځان ورکړي وبادته

چې لیدلئ ستادمخ دخـــط رقم دئ

(دېوان ، یوسل وڅلورشپېتم مخ)

په دواړوبیتوکي (چې) د (چي یې) مخفف شکل دئ.که یې د (چي یې) په بڼه وکاږو ، دبیت دهجاوو شمېر دیوه په اندازه ورزیاتوي. په دې لاندي مثالو کي بیا د (چي یې) په معنا نه دئ . راوړل سوی

چي دخط سبزې یې ځای په رخسارونیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمــــــــــادزړه آیینې ځکه زنګارونیو

(دیوان۱۰۱مخ)

اوس که د پورتني بیت (چي) د مروج لیکدود له مخي (چې) ولیکل سي ګویا د شاعرمراد به (چي . یې)وي او دا معنا له بیته سره سرنه خوري

دالیدلې یې غمزه ده ستاد سترګو

چي آهوله ښاره کوچ وکړ بري ولاړ

(دیوان ۳۲ مخ)

په دې بیت که (چي) د (چې) په بڼه وکښل سي ، د (چي یې) معنا ښندي او په دې صورت کي به نو (آهو) له عمومیته ووزي او په یوچا یا

یوځای به اړه ولري .همدا سببونه دي ، چي زه د (چي) کلمه په دغسي مواردوکي په اوږده یاء نه . کاږم

ـ د جمعه بارکزي له کلامه ۲

چي خنداکړه په شاهۍ دبادشاهانو

په سپېروایــــرولړلي ملنګان ولاړ

(دیوان ۲۸ مخ)

ننګ ونام و سود و زیان ددنیا پربږدي

چي خالص وي پـــر دیداربانديغرض

(دیوان ۷۲ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې دواړو بیتوکي (چې) د (چي یې) لنډیز دئ او په حاشیه کي ښاغلي مرتب ورته اشاره کړې ده .

د حاجي جمعه بارکزي په دیوان د (چې = چي یې) لمنلیکونه دان د پاسه دي. زه د دغي باریکۍ د نوري ځرګندتیا له پاره نور مثالونه هم

. راوړم

: د ((مې = مي یې)) مثالونه

وکتوتــه یې د سترګو حیرانېږم

چي مې کل هډونه کړه ریزه ریزه

(د حنان د یوان ۱۲۸ مخ)

دادبه څو کړم د بې رحم یارله جوره

پر سینه مې د تېغ کین وواهه ولاړ

(د حنان د یوان ۳۶ مخ)

په لومړي بیت کيٍ شاعر خپلو هډونو ته اشاره لري ، چي کوم بل چا ور(ریزه ریزه) کړي دي. که یې دلته د (مې) پرځای (مي) راوړی وای ، نو به بیا د بیت معنا داوای ، چي حنان خپل هډونه پخپله (ریزه ریزه) کړي دي. په دوهم بیت کي یې خپله سینه مطلب ده ، چي بې رحم یار ورباندي د کین تیغ وواهه او ترې ولاړ. که دلته هم (مې) د (مي) په بڼه وکښل سي ، مطلب به داوي ، چي حنان پر پخپله سینه باندي پخپله د کین تېغ وهلی دئ او بېرحمه یار یې دده تر دغه کار وروسته تللی دئ.

دغه سبب دئ ، چي زه د جملوله سیاقه سره سم (مي) او (مې) دواړه کاروم. خو په مروج لیکدودکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، چي کره لیکدود ! هم بلل کېږي ، یو شکل لري او په اوږده یا ء یې کاږي. په دې لاندي بیت کي
. وګورئ ، شاعر((مي) د (مي یې) په معنا نه دئ راوړی

صحیفه مي دزړه وګـــورئ عالمه

پکښې نقش دئ کلي احوال دترکو

(دېوان ۹۷ مخ)

.اوس به د دغه راز لنډېزو نو نورمثالونه هم په ګډه سره ولولو

: د ((نې = نه یې)) مثالونه

ـ دحاجي جمعه بارکزي له کلامه ۱

نه خبردعشق په زیان یاست

نې خبریاست پـــــه حاصل

(دېوان ۸۰ مخ)

نې ازل له ابتداء سته چي و کله

خاوندنه لـــــــري ابد نه انتها

(دېوان ۳۹ مخ)

ـ دحنان له کلامه ۲

چي نې خوري ، نه یې نوم بنه نه دخدای پاروي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـــــه هسي استغناخـــــــه په کارنه ده

(دېوان ۱۱۵ مخ)

له دي خپله زړه ګيله کړم ډېره ډېره

چي ديار کـوڅې ته تئ ني کړم خبر

(دېوان ۳۰ مخ)

د دواړو شاعرانو په مثالوکي (ني) د (نه يي) مخفف دئ او که يې لنډ يزه بڼه ونه کښل سي ، دنيم بيتي په وزن کي يوه يوه هجا زياتېږي .

د ((بي = به يې)) مثالونه

- د جمعه بارکزي په کلام کي ۱

چي بهاربي پــه راتللو شګفته سو

دغه هسي لاله رخه خوبرويان ولاړ

(دېوان ۶۷ مخ)

په هوابي د ديدار کړي فراموشه

هم جنت هم يې زينت هم يې لذت

(دېوان ۴۸ مخ)

- د حنان بارکزي په کلام کي ۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مي سر که مال که عقل دئ که صبر

تردیدن بې کـــــړم قربان د شکرلب

(دیوان ۱۳ مخ)

چي شهید په تېغ د سترګو سي حنانه

پس له مرګه بې لګېږي پر مزار شمع

(دیوان ۵۳ مخ)

:ـ د علامه رشاد بابا (رح) په کلام کي ۳

خو دبې نه ټولېږي مړي ، خو دبې ملک په وینو رنګ وي

د قــــــــوي له جوغه غـــــــــاړه چي هر چا ده غړولې

(افغان ولس مجله ـ پنځم کال ، لومړی ګڼه ، ۲۹ مخ)

په دې ټولو مثالو کي (بې) د (به يې) په معنا راغلې ده او د نـــفی (بې) نه ده . په دې لاندي بیت کي (بې) د نفی په حساب کارسوې ده .

تمام عمر بې له وصله بې نصیب یم

لکه زخم د ناسـور حاصل مي یاس

(د حنان دیوان ۴۵ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما څخه لکه چي د مثالونو بر خه لړځه اوږده سوه. پر همدې ځای بې پای ته ورسوم او لوستونکي دي د (تې = ته يې)، (زې = زه يې)، (سرې = سره يې)او نور په لسو مثالونه د حاجي جمعه بارکزي (په دېوان کي ولولي. (۳

ما د مخه د اسي فکر کاوه چي دا قاعده یوازي په کندهارۍ لهجه کي سته خو د حمید مومند په کلام کي مي هم وموندله :

له آسماني میرخمن کړم

دا شـــــنا د مـــــهر داد

(دېوان ـ ۸۵ مخ د ۱۳۲۲ ش چاپ ـ د هیواد مل په زیار)

(په حاشیه کې ورته کښلي دي: آسماني = آسمان يې (۴

یا:

ماته سره په وینو خــوله لبوه لیده شی

چې د ظلم په پیسه پیرودی پان خورې

(دېوان ۳۴۳ مخ)

په لمنلیک کې ورته کښلي دي: چې = چي يې

یا:

لا دې صافه آئینه او ســهٌ حمیده ٌ

چې دا هسی و هر ښکلی ته حیراني

(دېوان ۳۸۲ مخ)

(دې بیت يې هم په حاشیه کي کښلي دي: حیراني = حیران يې (۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دي اوږدو څرګندونو او مثالو څخه به لوستونکو ته روښانه سوې وي ، چي دا يوه عادي درسم الخط مسئله نه ده چي څوک يې بس په دې خبره حل کړي چي" دا ګړدودي لانجه ده .... دا موږ په لړکيو کي راوستې ده" او څو کرښې وروسته بيا وايو" دالوی پرابلم دی. دا عجيبه ده چي په اروپايي ژبو کي د غه کليتيکس (واړه کليمات) ټول يې اکسينټه دي او په کندهار کي اکسينټ لري ، دا د اکسينټ مسئله ده چي له نورو ګړدودو سره توپير لري." (٢) چي لوی پرابلم يې ګڼئ نو بيا يې ولي په پام کي نه نيسئ ؟ ولي حساب نه پر کوئ ؟ ولي تحليل وتجزيه نه کوئ ؟ ولي يې نفی کوئ ؟ د دې منطق څه دي ؟ دليل يې بس همدا دئ چي" دا موږ په لړکيو کي راوستې ده". دا ټولي پوښتني مستدل جواب غواړي .

. پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کي ـ ۳۰۳ ، ۳۰۴ مخونه (۱)

ښکلا مجله ـ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۲)

د مثالو د ابرخه ما په يوه مقاله کي چي ډاکټر بسم الله اميرپه جواب مي کښلې وه ، هم راوړې ده. (۳)
. دا مقاله په کندهار مجله څلورم کال دوهمه ګڼه ، ۱۳۸۴ل کال کي چاپ سوې ده

د عبدالحميد مومند په کليات کي چي د ښاغلي محمد آصف صميم په زيار برابر سوی دئ (۴)
۱۳۸۳ل ، دا بيت په همدې بڼه راغلی دئ خو څرګندونه يې ورته کښلې نه ده. د کابل د پښتو ټولني
. د ۱۳۳۰ش چاپ ديوان او د حميد درو مرجان ـ د سيد انوارالحق جيلاني ترتيب ،دا غزل نه لري

د عبدالحميد مومند کليات او درومرجان کي دا بيت همدا سي بې له توضيح راغلی دئ(۵)

ښکلا مجله ـ ۴ کال ، ۳ ګڼه ۵۲ مخ (۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځینه جمعي

په تحمیل سوې کره لیکنۍ پښتو کې د ښځینه جمع له پاره یې په تولو حالاتو کې او ږده (ې) په پای کې وراچولې ده لکه ښځې ، منې ، سترګې ، هوټلې ، ژړاوې ، اناګانې، میندې ، کړکیانې ، خروټې ، شینوارې اوربشې ...(۱) او دلویدیځ ګړدود ، چې د کندهارې ګړدود په نامه هم یادېږي ، ځانګړتیاوې یې د " بې قاعده ګیو " په حساب کې شمېرلې دي. زه به تاسې لوستونکوته د دې لهجې . د ښځینه جمع قاعده بیان کړم او د دغې قاعدې مثالونه به کلاسیک ادب کې هم درکړم

په لویدیځه لهجه کې هرهغه ښځینه مفرد نوم چې په پای کې یې زوره کی او فشارېې پر لومړۍ څپه وي ، د جمع په صورت کې یې پای ته (ي) ورلوېږي. لکه :

ښځه ښځي

کونډه کونډي

پېښه پېښي

منډه منډي

تنده تندي

لنګه لنګي

لنډه لنډي

ونډه ونډي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هرهغه ښځینه مفرد نوم چي په پای کي یې زور(فتحه) او فشاریې پر وروستۍ څپه وي، د جمع په شکل کي یې پای ته (ې) ورلوېږي. لکه :

منه   منې

لنده   لندې

غرمه   غرمې

پېښه (تقلید) پېښې

سږمه   سږمې

کونده   کوندې

دنده   دندې

اوږده   اوږدې

ددې قاعدې د څېړلو په نیامت مې د حمید مومند او اشرف خان هجري د یوانونه هم وکتل.

د حمید دیوان (۱۳۲۳ش کال چاپ ـ کابل) په ۲۸۰ مخ کي یوه غزله سته چي مطلع یې ده :

چي زغمم ستا د رقیب بدي فتنې زه

یاره کله یـــــم داهسې بې کینې زه

ددې غزلي نوري قافیې (ییني ، سیني ، نیني ، پښتني ، ستني ، آدیني ، مدیني) کلمې دي چي مفرد شکلونه یې (یینه ، سینه ،نینه ، پښتنه ، ستنه ، آدینه ، مدینه) دي او د ټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ ځکه یې نو د جمع شکلونه په اوږده یې باندي د (پښتني) پر وزن جوړکړي دي. په ۳۱۵ مخ کي بله غزله سته چي مطلع یې داسي ده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه حکمت دی چي مي نه چوي لا سینه

یـــــــاره ســـــــتا د رقیبانو په کینه

. ددې غزلي نوري قافیې (یینه ، مدینه ، مهینه ، نینه، پشمینه ، رنګینه ، کمینه ، ارتینه) دي

په دغو ټولو قافیو کي یوه لاهم داسي نه ده ، چي فشار دي یې پرلومړۍ څپه وي او که فرضاً حمید مومند (غنمینه ، اوربشینه ، شیرینه ...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرویې په دې دوو غزلو کي راوړلې .دپښتو او پارسي په پخوانیو شاعرانو کي دا دود موجود و ، چي تر وسه وسه یې په غزل کي ټولي هم مثلي قافیې راوړلې او دا یې پر ژبه باندي د شاعر د تسلط نښانه بلله . په ۱۴۷ مخ کي هم دتیرو دوو غزلو په شان ورته قافیې راغلي دي. له دې مثالو څخه داسي ثابتیږي چي . دحمید په مومندی لهجه کي د اوسنۍ لویدیځي لهجې په شان دښځینه جمع قاعده موجوده وه

د اشرف خان هجري په دیوان کي هم دغه قاعده پالل سوې ده. دده دیوان (د ۱۹۵۸ع چاپ-پیښور) په ۴۷۲ مخ کي یوه غزله په دې لاندي مطلع باندي ثبت سوې ده :

ددنیا خـــــونه دباد په مخ ایرې دي

پائنده چارې هورې دامسخرې دي

ددې غزلي نوري قافیې یې (خورې دي ، دېرې دي ، ښهرې دي ، تېرې دي ، اسرې دي ، منارې دي ، هورې دي ، پېرې دي ، سپېرې دي ، سورې دي) سره ترلې دي. په دې قافیو کي یوه لاهم داسي نسته ، چي فشار دي یې پرلومړۍ څپه وي.که اشرف خان هجري (ښځه ، ونه ، لمنه ، ....) ددوهمي . څپې په فشار تلفظ کولای ، هرومرویې دلته راوړله

په ۴۸۲ مخ کي یوه بله غزله هم سته چي دقافیې کلمات یې (ښهرې ، تېرې ، ایرې ، دېرې ، سورې ، څېرې ، آیرې؟ ، خورې ، پرې ، پېرې ،زهرې ، اسرې ، مېرې) راوړې دي. دلومړي دفتر په ۲۱۲ مخ کي دهمدې قافیې په شان راغلي کلمات (خورې ، انبارې ، سورې ، نغارې ، درې ، سفرې ، زرې ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرې ، طرې ، څهرې ، دېرې ، ایرې ، اګرې ، سیرې ، ښیرې ، هدیرې ، چهرې ، مېرې ، فوارې ، سپېرې ، منارې ، آرې ، خورې ، دیورې ، مسخرې ، دهرې) دي. دټولو فشار پر وروستۍ څپه دئ .

دمقطعاتو په **۵۴۰** مخ کي هم د (زمانې کړې ، شکرانې کړې ، رخنې کړې ، معنې کړې، خزانې کړې ، ویرانې کړې) سره قافیه کړي دي .

درباعیاتو په **۵۲۴**مخ کي یې هم (خولې کا ، قیصې کا ، پسې کا) په قافیو کي سره اوډلي دي .

له دې څخه معلومیږي چي د اشرف خان هجري په ختکه لهجه کي هم دلوید یځ ګړدود په شان قاعده جاري وه. که اشرف خان هجري (ونه ، ښځه ، لنډه ، ونډه ،...) دوروستۍ څپې په فشار تلفظ کولای ، دلته به یې دجمع شکلونه په قافیه کي هرومرو موندل سوي وای . .

خو په اوسني معیار کي دغه قاعده د(بې قاعده ګیو) په کتارکي راوړل سوې او د "کتاب د پنډ بډو" په دلیل !بیاله پامه غورځول سوې ده. که د پښتو معیارتا کونکو په دې برخه کي د بې قاعده اکثریت پر ځای باقاعده اقلیت ؟ او کلاسیکه ادبي پښتو په پام کي نیولې وای ، لکه د(په) او(پر) په برخه کي چي یې نیولې ده ، زما په فکر به یې ډېر معقول کار کړی وای (۲) . اوس چي یې دا کار نه دئ کړئ ، نولږترلږه خودي دهغه چا پر لیکنو داعتراض ګوته نه ږدي ، چي دا قاعده پالي .

ژبني مسایل د اکثریت په معیار(هغه لا هم شکمن اکثریت) حلول د ژبنیو اصولو پر منطق برابرېدلای نه سي او دا سي ښکاري چي د دغه شان فیصلو ترشا دي د ناژبنیو اصولو بې منطقي پرته وي.
د ناژبنیو اصولو د بې منطقۍ ترزهرجن شپول لاندي هر راز بلاوبتر را غونډېدلای سي. د ژبې خواخوږي باید ځوان نسل ته دغه بلاوبتر ورانتقال نه کړي .

پښتو پښویه ـ ۹۱ ،۹۲ مخونه (۱)

دعددي جمع په برخه کي پوهاند دوکتورزیارصاحب (دوې نجونې) لیکي، نه (دوه نجوني). (۲) خو نوریې بیانه پالي او دکره لیکني محتسبین هم ډېر سرنه په ګرزوي. ښځه چي ولي ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

التباس ته نه پاملرنه

: (Is= ـ دی He= التباس ته نه پاملرنه(دی

په اوسنۍ کره لیکنه کي ددې التباس په باب فکرنه دئ سوئ. ملاً په دې جمله کي (دی زماورور دی) ، لومړی(دی) مفرد غایب ضمیراودوهم(دی) فعل دئ خودواړه په (ی) لیکل کیږي .که دلهجوپه وړاندي ښه نیت موجود وي ، نودغه التباس له لویدیځ ګړودڅخه په استفادې سره : په دې ډول لیري کېدلای سي

Is= او دئ He = دی

په کره لیکنه کي وینې (می بینی) اووینې (خون) یوشان لیکي - سرې (سرخ) اوسرې (امبار) . یوشان لیکي - ورځې (می روی)، ورځې (روزها) ورځې (ابروان) یوډول لیکي

. سره التباس لري (she = ترهغې دې وروسته (۱)، دغه (دې) له ښځینه مفرد غایب ضمیر(دې

لړې) دلړل له مصدرڅخه له (لړې)= دوریځولړې سره التباس لري ، البته که دواړي په (ې) وکښل) . سي

. اوداسي نورډېرمثالونه

داچي ویل کیږي دلویدیځي لهجې (وسو) له (وسو = وسوځېد) سره په التباس کي واقع کیږي اودهمدې دلیل له مخي یې په (بې قاعده ګیو) کي راوړي ، زمابه خیال پوخ دلیل نه دئ. دارنګه التباسونه په نورولهجو کي هم سته خوهغوته څوک (بې قاعده ګۍ) نه وایي. لکه په دې لاندي : مثالو کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم (شدم) له شوم (نحس) سره ؛

شوله (دانجلۍ واده شوله) له شوله (یوډول خواړه) سره اودغه له شوله (تېره تېغ) سره ؛

شوه (دانجلۍ واده شوه) له شوه = کښته سره ؛

که شوه د (شیوه) په شکل ولیکل سي نوله (شیوه = طریقه) سره ؛

کښته (پایین) له کښته (ازکشت) سره ؛

. لاړ (رفت) له لاړ (د مرغلرولاړ) سره . اونورډېرالتباسونه

. زه دا التباسونه دالفبې پرنیمګړتیاوراړوم . په نوروژبوکي هم دغه رازالتباسونه سته

په پارسي کي برد(یووړ) له برد(یخ ، سوړ) سره ؛

شد(سو) له شد(دفشارنخښه) سره ؛

. در(دروازه) له در(مرغلري) سره

په شان) redفعل ماضي حالت په عین سپیلینګ خو جلاتلفظ سره (د (read)په انګرېزي کي د

. جوړېږي

پښتو پښویه ـ درېیم چاپ ـ ۲۹۷مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دايي لابله

(ناسم ـ" اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترښاورولاندي شول" (١

. سم ـ اوهغه ټولي هيلي او اميدونه ترخاورولاندي شول

(ناسم ـ" چي له کتاب ، لوست او قلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لرېداى شي" (٢

سم ـ چي له کتاب،لوست او قلم سره ددې دلېونۍ مينې اندازه ترې له ورايه لګېداى شي. لرېدل = کمېدل

(ناسم: په ټولو هغوولايتونوکې چې سک لګکې ژوندکوي .... (٣

.... سم: .... په ټولو هغوولايتونوکې چې سک لږکې (اقليت) ژوندکوي

روږد) کلمه د (عادت) پرځاى کارول يوه ډېره بيخونده ترجمه ده. (روږد) کلمه د(اموخته) په معنا استعماليږي. (موږک په کندو روږد سوى دئ ، يعني دکندولارېې موندلې ده هره ورځ ورته راځي. غل مو په کورروږد سوى دئ يعني څووار ه يې غلا راځخه کړې ده. غلا دغله عادت وي مګرداچي اوس زموږدکورلارموندلې ده ، نوواېوچي زموږ په کورروږدسوى دئ. که (روږد) . دعادت له پاره استعمال کړويعني غله زموږله کورپرته دبل کورغلا اصلا کوي نه

" دايي روږد و" (پښتوتاج التواريخ ٢٢٠ مخ) په هيڅ صورت سره داسي معنا نه ورکوي چي (دايي . عادت و). له بلي خوا د(عادت) کلمې دپښتوکولو ضرورت څه دئ ؟ هره کلمه بايد پښتونه سي

" زماروږد دا و" په مطلق ډول ددې جملې ترجمه نه ده ،چي وايي (عادت

. من اين بود). داټوله بيخوندي دسوچه توب له (عادت) څخه راپيدا سوې ده

. پل) او (قدم) يوله بله توپيرلري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

"داکېږدی دامپراتوردتره دزوی له کیږدی نه دېرش پله (قدمه) ... لرې درول شوې وې." (همغه اثر۱۲۳مخ)

پل) په خاوره یاخټه کې دانسان یاحیوان دپښې اېښولوله امله جوړې سوې نخښې ته وایي چې) اوږدوالی دپښې په اندازه پوري اړه لري او ښايي دانسان پل د۲۵ـ۳۰ سانتي متروپه شاوخوا کې وي. خو ،له (قدم) څخه مراد(ګام) دئ چې اوږدوالی یې دیوه مترپه شا و خوا کې اټکل کېدلای سي. په تېره جمله کې یې مراد ګام دئ یعني دا کېږدی د امپراتورله کېږدی څخه دېرش متره لیرې وه. که یې دېرش پله وبولو ، نو دافاصله باید ددرومتروپه شاوخوا کې وي. ماته داخبره بیا هم عجیبه ښکاري چې آخر د(ګام) کلمه بایدولې استعمال نه سي ؟ د دا راز مثالو بیانول په رشتیاسره یو بل کتاب لیکل راڅخه غواړي .

بینواویبپاڼه ـ۱۲جولای ۲۰۰۷ (۱)

ټول افغان ویبپاڼه ـ دبي بي سیده عارف ... کتاب ته داستادصمیم سریزه ـ۱۱زمري ۱۳۸۵ ش (۲)

بینوا ، ۲نومبر۲۰۰۷، دمیرویس جلالزي رپوټ دبابانانک د ۵۳۹یم تلین په مناسبت (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ ــ موږ ــ موږه

دليکني معيارلارويان داسي فکرکوي چي ليکنه په فيصله باندي سميږي. که دکاغذ پرمخ څه وليکل سول نوګويا معيارهم تطبيق سو. پوهاندزيارصاحب وايي" �. موږ په ننګرهارکي داستونزه درلوده چي موږ، مونږاو �. موږدومره وکړه چي ليکدودموورسم کړ. اوس ننګرهاري (ليکوال ، شاعر، څېړونکي (ن) غورځولی دئ." (۱

خودهمدې مجلې په ۱۷مخ کي داستاديوه اروابناد شاګرد ، چي استاد يې دروزني خبره لاهم کوي ، په يوه شعرکي مونږ،موږ ، موږه دري واړه

. استعمال کړی دئ

!" موږه دي وينومانې

خوموږدي وينوببړی

زمونږميلي ، پرهديروتېولبدل"

زه له دغه استعمال سره هيڅ رازمشکل نه لرم. دشاعرشعرمي خوښ دئ اودپښتوشعرپه وياړونوکې شمېرم. نه کوم اعتراض پرلرم اونه په زړه کي کومه خيره. نه له نوموړي لهجې سره دښمني لرم اونه بې احترامي. له يادوني څخه مي مراددادئ چي يوازي مودکاغذپرمخ په فيصلوخان خوشاله کړی دئ. ژبني ، ټولنيز ، اوسياسي اصلاحات که په فرمانوباندي منځ ته . راتلل‌ای نوبه زموږهيواداوس دنړۍ په ډېرو پرمختللو هيوادوکي شمېرل کېدلای

تردې يادونوروسته نوبايدپوښتنه وسي چي: آيادمعياريت هڅه بري ته رسېدلې ده ؟

ښکلامجله۴کال ۳ګڼه ۵۰مخ (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دمعیاریت هڅه بري ته رسېدلې ده؟

دژبې معیاریت دیوه پروسیجر په لاسلیک او دیو دوو درو کتابو په تالیف بري ته نه سي رسېدلای. دادمعیاریت پرلورلو مړي ګامونه دي خودادپټي سردئ ، پټې وروسته سورور دئ. بري ته لاډېرګړنګونه پاته دي چي ووهل سي. په پروسیجرکي راغلي لاربنووني چي له ښوونځي نیولې بیادټولو مطبوعاتو او میډیا په ګډون هرځای عملي او منل سوي نه وي ، دبري ادعاکول یوه شاعرانه باتېه ده. انفرادي هڅي خودډېري ستاینې وړدي مګرکافي په هیڅ ډول نه دي. ترڅوژبه له تاداوڅخه کره نه سي ، له ښوونځي څخه کره ژبه ونه ښوول سي ، په ښوونځي کي بیاددولت پروګرام ورته عملي نه سي ، ژبه کره کېدلای نه سي. اوس به سمدلاسه هغو مره ګوله اخلو چي هضمولای یې سو ، چي یوه موهضم کړه بله به اخلو. داکه کلونه نیسي، که لسیزي ، که پېړۍ. چاره نسته .

که مود ُکډي مي باریږي ، زوی مي راملاکړه ُفارمول پرتطبیقاوه ، دغسي ژبه به ځیني جوړه کړئ . لکه دانن چي یې په رادیوګانواوانټرنیټ کي اورئ اولولئ یې

. وماعلینا الی البلاغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمعیاري ژبي عامیانه درک

دمعیاري ژبي عامیانه درک

اولهجوته په سپکه سترګه کتل

دا یو منفي بهېردئ ، چي زه ببربرم خدای مه کړه تا دا ویې پرتعصب باندي ولاړنه وي. ددې بهېرلارویان دمعیارله پاره یوازي یو محک لري او هغه دپښتو په مرستندویو فعلونوکي په (شین) باندي د(سین) اړول او په هغه پوري اړوند تلفظونه دي. که چا داکار کړی وي ، ژبه یې پرمعیاربرابره ګڼي ، نورکه یې هرڅه بلاوبتراوله ګرامرڅخه سرغړوني کړي وي ، دهمدغه یوه محک په خاطرورمعاف کېږي. دې بهیرڅه د پاسه نیمه پېړۍ دافغانستان پرمطبوعاتو اومیډیا باندي واکمني چلولې ده. ددې منفي بهېرله امله ډېرمستعد اود خورا ښه میکرو فونیک آوازخښتنان پښتانه په کابل راديوکي دویاندۍ له حقه بې برخي سوي دي ، دډېرښکلي آوازلرونکي محلي سندرغاړي د خپل هنر دښوولوله حقه محروم سوي او ورپسې مایوس سوي دي او هغه هم په دې مضحک دلیل چي د(ږغ) لغت یې د تاریخي انتخاب په حکم د مور له غېږې څخه (د(غږ) په شکل زده کړی او اوربدلی نه و. (١

ددې منفي بهېرلارویان په نظراوخبروکي داسي ښیي ، چي ګویا دوی لیکنۍ پښتو یوه کول غواړي خو په عمل کي یې د خلکو په خولو کي دژبې دبدلولو ناکامه ،بې معنا او بې منطقه هڅه پیل کړې ده
.

دې منفي جریان پښتوژبي اوپښتنو ته ډېرتاوانونه رسولي دي او که یې مخه په یوه سالم اوټول افغاني تدبیر ونه نیوله سي ، لا به یې نورهم ورسوي. دهمدغه منفي بهېرپه وړاندي دفاعي عکس العمل هم د پښتنو په ګټه تمام سوی نه دئ او منفي انحرافات یې زېږولي دي چي د اند ښښنې وړدي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد (رح) د ګوربت مجلې له خبریال سره د مرکې په ترځ د مرکه چي د دې پوښتني چې ٌ د سیمه ییزي لهجې د کارولو په اړه موخه نظر دی لکه ځینې لیکوال وشول فعل مشتقات په سول لیکي، دا چې په ګڼ شمېر ځایونو کې ټکر منځته راولي ،لکه (وسول) چې اورېدونکی یې کیدای شي (سوځېدا) وانګېري ،ښښنه غوړام تاسې هم د همدې لارې پیروي کوئٌ په جواب کي داسي ویلي دي :

ٌ داسي ملتبس کلمات خو په ژبه کي خوراډېر وي. د دې مانا داسي نه ده چي وسول. د دې صحیح تلفظ خو وسوځل دی. نو په هغه شکل دي یې راولي بیا به له دې التباس څخه خلاص وي (۲).
اما مسئله داده چي دلته تاریخي سلسلې باید سړی په نظر کي ونیسي. کوم وخت چي فیصلې سره کیږي ، هغه وخت پر دې مفصل بحث په کار دی. نو د لهجاتو قطعي ترک یا بیخي ترک دا په هیڅ ژبه کي نه سته... دا مسایل په ګرده دنیا کي سته. د دنیا په ګرده ژبو کي سته. بحث دي وربانديوسي او دې ته په کرکه کتل ښه کار نه دی ، مناسب کار نه دی. (وسول) ځوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشول) ځوک لیکي ، ودې لیکي ، (وشي) ځوک لیکي ، ودې لیکي او (وسي) لیکي ودې لیکي. ولي دا باعث د اختلاف نه ګرځي. موږ تاسې د غه اوس فارسي چي وینو دې فارسي کي ځومره تفاوتونه سته په لیکنه کي سته او یوازي فارسي نه ده په نورو ژبو کي هم همدغه اختلافات (موجود دي (۳). نو دغو ته دومره په اهمیت کتل زما په فکر لږ څه تنګ نظر ښیي ٌ (۴ .

کله چي د نوري نړۍ په راډیو ګانو کي د پښتو پروګرامونه د سیاسي انګېزو په ټونګ د دغه منفي بهېر تراغېزو تلې پیل سول ، نو ځینو پښتنو ته په خپله هغه ژبه باندي دویاندۍ او کارموندلو زمینه برابره سوه ، چي د مورله غېږي یې زده کړې وه. خو په هماغو پردېسو موسسو کي هم کله کله د دغه منفي برداشت پلویان د خپلو پښتنو ورونو د کار او زیار مخه نیسي .

(۱) پروین فیضزاده ملال په دې برخه کي خوراترخه حقایق بیان کړي دي. وګ: ښکلا مجله ـ ۳ کال ـ ۲ ګڼه ـ ۱۲۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

داوسنۍ کره لیکني التباسونه ما(هوتک) د همدې کتاب په (۱۱۲ مخ) کي راوړي دي ، د معیار (۲) . محتسبین بیا په هغه کي ری نه وهي

. دا اختلافات د همدې کتاب په (۲۹ ـ ۳۱ مخونو) کي ولولئ (۳)

. وګ: ګوربت مجله لومړی کال ۲ ګڼه ـ ۲۵ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅي

دکره لیکنې پښتوداوسنۍ هڅي

دنه تطبیق اوله هغې سره دمخالفت عوامل څه دي ؟

انګرېزي ژبې دمعیاریت له پاره زاړه دیني متون(ټکستونه) درلودل ، عربي ژبې هم درلودل او ځینونوروژبوهم. اروانښاد علامه رشادوایي ٌعرب که مثلاٌ دقریشولهجه غوره یامعیاري ګڼي هغه خوقرآن پکښې نازل سوی دئ اماپه پښتوکي خوداسي یومتن موږنه لروچي هغه دي تقدس هم ولري اوهغه دي دومره جامعیت هم ولري اودهغه تلفظ دي یا دهغه لیکدوددي موږومنو �ٌ (۱)ځکه نوکله چي ددې ژبودمعیار اړتیا منځ ته راغله ، دغوزړومتونودمعیاري ژبې دیوه تاداو په توګه ستررول ولوباوه. خوپه پښتوکي موږزاړه دیني متون نه لرو. د خیرالبیان متن خودروښان پیرپه ژوندکي لادروېزه خپلوداورلمبوته اچاوه. ترلسمي هجري پېړۍ وروسته چي نورادبي کلاسیک متون راپاته دي، په هغوکي دخطانوله خوالاسونه وهل سوي دي. دهغو لهجې،دجملوجوړښتونوته دخطاط له ذهنیت سره سم تغیرورکړه سوی دئ(۲).ځکه نودمعیاري پښتوله پاره په دغه مشخصه برخه کي د نوروهیوادو د ژبپوهانو پرپلوباندي ترمزله رسیدلای نه سو. موږباید د پښتوپه برخه کي خپله مشخصه اودژبې اودهغې دویونکوله عیني اوواقعي حالت سره سمه لاروا خلو. لکه وړاندي چي موخوواره ویلي دي ، پښتوډپښتنوله ژوند څخه سیوا په خلاکي مطالعه کولای نه سو . داخبره دلمرپه شان یوحقیقت دئ چي پښتودخپلوګاونډیوژبوپه پرتله وروسته پاته سوې ده اود پوهاند دوکتورزیارداخبره دکانې کرښه ده چي ویلي یې دي ٌ دپښتودفرهنګي سیالۍ کمزوري اووروسته والی دخپلې وروسته پاتې ویونکې ټولنې پایله ده. ددې جرړه باید په اړوند ټولنیزبشپړتیایي بهیرکي وپلټو اوهغه داچې دیولړتاریخي ــ جغرافیایي اونورولاملونوپربنسټ پښتني ټولنه په یوه وروسته پاتې مخ ځمکواکي ټولنپیر(فورماسیون) تېرني پېرکې(۳)ځنډ بدلې پاتې اویوه برخه یې چې ځمکواکي(فیوډالي) هغه ته رسېدلې ، بیاهم ترډېره پښه پرځای پاتې شوې ، نو په دې توګه پښتانه له هندي اوارياني (پارسي) خپلوانو او ګاونډیو سره په هیڅ ډګرکې دسیالۍ جوګه شوي نه دي او په ټولیزډول ترې لړترلړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ټولنیز پړاو وروسته دي .... (۴) دې او دې ته ورته نوروعواملو نه یو ازې دا چې پښتانه یې له خپلو ګاونډیو څخه ٌ یو ټولنیز پړاو ٌ وروسته پاته کړي دي ، بلکي د هغوی د ژبني ګډودو تر منځ اړیکي یې هم سره لیري ساتل سوي دي . د پښتو د بېلابېلو لهجو ویونکي ان تر دا نزدو کلونو پوري لاهم یو د بل په ژبه باندې په پوهېدلو کي جدي ستونزي درلودې . د یوې پښتو د منځ ته را تګ له پاره د هغې د ویونکو تر منځ یو والي او نزد ېکت ته اړتیا سته . هرکله چي دغه ارمان تر سره سي بیا به د ژبي د یو کېدلو له پاره یوه کوچنۍ هڅه هم ډېر کار و کولای سي . د ژبي د ویونکو تر منځ نزد ېکت ځانته مشخصه ټولنیزه او اقتصادي زمینه غواړي . د ټولنیزاو اقتصادي ژوند په یوه مشخصه مرحله کي دغه راز نزدېکت ممکن کېدلای سي . دغه ټولنیزه او اقتصادي مرحله ځینو پوهانو د سرمایه داري نظام ټینګښت بللی دئ او د ژبي د معیاریت خبره یې د دغه راز یوه نظام په سته والي کي ممکنه او . (عملي ګڼلې ده چي تر ډېره ځایه یې خبره د منلو وړ هم ده (۵

لکه وړاندي چي مي اشاره ورته وکړه ، پښتانه درې څلور لسیزي وړاندي یو د بل په لهجو ډېر لږ پوهېدل .اوس دا ستونزه لږ څه مخ پر حلېدو روانه ده . زما خپله د پوهنتون تجربه د یوه عیني واقعیت په توګه دا ده چي د پښتو ژبي د ویونکو تر منځ د لهجوي اختلاف له امله له بده مرغه فاصله سته . موږ چي د پوهنتون په لیلیه کي د لومړي ځل له پاره د پښتو د بېلابېلو لهجو له ویونکو سره د یو ځای کېدو زمینه ومونده ، هلته په دغه واقعیت باندي ډېر ښه پوه سوو . هوري به موږ ته یو د بل پر ټوکو خندانه راتله . که موږ کندهاریانو به پخپلو منځو کي ټوکي کولې او ژبني ظرافتونه به مو یو بل ته سره تبادله کول ، پکتیاوال او ننګرهاریان به اریان راته تللې و او پوښتنه به یې کول: دا تاسي پر څه خاندئ ؟ دغه راز موږ یو وخت د ورد ګو د ټوکو دا وربدلو پرو خت له هم دا سي حالت سره مخامخ سوو . له دې څخه ښکاري چي درې څلور لسیزي وړاندي لا د پښتنو محصلینو ترمنځ د لهجو په پوهېدنه کي مشکلات موجود ول . دا ستونزي اوس ورو ورو د حلېدو پر لور رواني دي خو مزله ته لا ډېر موړ ونه پاته دي. نو ګویا هغه شرایط چي له دې ټولو لهجو څخه د یوې معیاري . لهجي دراوتلو له پاره لازم دي ، لاترا وسه پوري نسته

دنړۍ د نورو ژبو تجربو راښوولې ده او لکه تاسي چي د انګلیسي ژبي په برخه کي ولوستل ،د معیاري ژبي تر ټاکلو وړاندي باید د هغې د لهجو ټول لغات حتی المقدور راغونډ سي . په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتوکي داکارخولاڅه کوې ، دپښتولهجولغوي زېرمي له سره کتلي سوي نه دي. دپوهاند زیار صاحب انفرادي هڅي په دې برخه کي دستاینې وړدي خوکافي نه دي. که د پښتودټولو لهجوله کتني څخه مراد هغه هڅي وي چي د افغانستان دژبپوهني داطلس برابرولو پروخت (۱۳۴۱ـ۱۳۵۱ ش) سر ته رسېدلي وې ، نو دهغوخبرونو په سرنوشت خوتر۲۰۰۰م کال پوري ددغي موسسې مدیر اروانباددا کټرالهام لاهم خبرنه و. اروانباد الهام په دغه کال لیکلي دي:"... دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتودپوهنځي له ځلمو پوهانو څخه یوټیم جوړشو ، چې اول وروزل شي اوبیا دژبو په ثبتولولګیا شي. په دې ډله کي زیار ،اخګ اوپالوال هم برخه لرله. دې ډلې ... دژبني ګړدودیزاطلس دتدوین لپاره یې ښایسته ښه مواد ثبت کړل. په آخرکې دغه موادیونسکوته وسپارل شول چې دافغانستان دآریاني اطلس ورڅخه تدوین اوبیا خپورشي .خوله بده مرغه تراوسه پوري دهغه ثرک ماته ونه لګېده." (۲) داروانباد الهام دغي یوښتني ته پوهاندزیارپه حاشیه کي کښلي دي چي" دغو پوښتنوغبرګون دکتاب په متن کي دئ. ددغه اطلس دپروژې یوبل فعال غړي ډاکټرپالوال خولادغه موادکافي هم نه دي بللي. ده څوکاله وړاندي داسي لیکلي دي:"... دغه دسره او مستندولیکنوله پاره کافي ځکه نه بولم چي یوخویودژبپوهني موسسې غړي ددغي وظیفې دصحیحي بشپړوني له پاره پوره نه وه تربیه سوي. دوهم ـ دوی په لازمه موادواووسایلو مجهز نه چي دموسسې غړو کارځني اخیستی دایران له (Questionery) وه. دریم ـم هغه دپوښتنوکتاب پاره ترتیب سوی و نه دافغانستان له پاره. څلورم ـ که څه هم دافغاني ژبوداطلس پروژه دیونسکوله خوا څخه حمایه کیدله مګربیاهم د موسسې دغړوله پاره دکاراوسیدني اوحمل ونقل مصارف اونور تسهیلات برابرسوي نه وه. ځکه نوپه نامساعدو شرایطوکي دصحیحو اومستندوکاروغوښتنه یوه غلطه توقع ده." (۷) ماله اروانباد پوهندوی نوراحمد شاکرڅخه اورېدلي وه چي ددغو خبرنو یومتن دکابل پوهنتون دژبواوادبیاتوپوهنځي په الماریو کي ده پخپل لاس قلف کړی ساتلی و. پوهاندزیارصاحب اوس په دغه ترخه حقیقت خبرکړو چي دغه دلسوکلونودکارثمره دحزب وحدت په لاس د کابل دجنګوپرمهال داورپه لمبوکي لولپه سوه اوډاکټرزیارصاحب یې کله کله چي موقع ورته میسره سي دسویس دهیوادله کاپۍ څخه ګته اخلي (۸) په هرصورت دمطلب خبره داده چي ددې ټیم دکلونو زیار او زحمت ثمره لا تراوسه دسویس له الماریوڅخه راوتلي نه ده اوپه پراخه توګه عامه استفادې ته وړاندي سوي نه ده. هرچاته دسویس

(c) ketabton.com: The Digital Library

)دتګ امکانات نسته چي استفاده ځني وکړای سي. د پښتو لهجو څېړنه که سوې هم ده نو د جوړښتو شکلونه به یې په انفرادي توګه ثبت سوي وي. دلغوي پانګي ثبت خولاتر اوسه په structures) کړوغاړوولاړ پاته دئ. که څوک دا ادعا کوي چي دلغوي پانګي ثبت هم بشپړ سوی دئ ، دا نو تر . یوې شاعرانه غټبازۍ په ها خوا بل څه نسي ګڼل کېدلای

پوښتنه دا ده چي د یوې پښتو او یوه لیکدود له پاره هڅي ولي ځای ته نه رسېږي ؟ ولي یې مخالفین پیدا کړي دي ؟ هرومروڅه خبره سته. خامخا ځیني عیني او ترذهن د باندي علتونه موجود دي چي د دغي مخلصانه هڅي په لارکي خنډ لوېږي. د دې پوښتني جواب په دې ساده استدلال کي نسي موندل کېدلای چي له نوي بدلون سره تل زاړه عنعنه پال مخالفت کوي. دارازاستدلال ترعلمي تا داوزیات پر سیاسي بنسټ ولاړدئ. د پښتو د یوه واحد لیکدود او واحدي ژبي له پاره خود چا خبره زاړه دود پال پرلو یه لار ایله کړئ ،حتی په نوي پوهنه او ژبپوهنه سمبال کسان لا پر یوه لار روان نه دي او د معیاري لیکنۍ ژبي پرتاکلو باندي په یوه خوله نه دي .ښاغلی زیارصاحب پخپله وروستۍ مرکه کي وایي چي دوی یو پروسیجر د مرحوم حبیبي او مرحوم خادم او ډاکټر دولت محمد لودین په ګډون لاسلیک کړ خو خادم صاحب" بیا مخالف شو او ویې ویل چي زه د حبیبي صاحب او د ده د پیروانو لار په رسمیت نه پېژنم او بغاوت یې وکړ..." (۹)حقیقت دادئ چي زموږ د مشرانو استادانو علامه رشاد ، ارواښاد روهي ، مرحوم الهام ، ارواښاد شاکر، مرحوم عطایي ،رفیع ،ډاکټر پالوال ، او نورو لیکنۍ ژبه له هغي ژبي سره چي موږ ته د معیار په نامه راښوول کیږي ، له مځکي تر اسمانه توپیر لري او حتی پخپلو منځو کي هم یو له بله سره فرق لري. دا پوهان چي مایې تاسي ته نومونه وړاندي کړل ، ټول د ژبي خواخوږي او پرپښتو مین کسان وه او دي. زما خپل استنتاج دا دئ چي د دې لاري اصلي خنډ پخپله د پښتو ژبي او پښتنو په او سني ټولنیز، اقتصادي ، قبیلوي او سیاسي حالت کي دئ ، دې کار ته د پښتو او پښتنو په نه امادګي کي دي. هغه راز آمادګي چي مایې د نورو ژبو په برخه کي یادونه وکړه. له دې بنیادي عامل سره چي نور واړه او کوچني عوامل ملګري سي نو . بیا د ریشا صاحب په اصطلاح" خبره بېخي غرکه سي"

تاسي وړاندي ولوستل چي په انګلستان کي د باسواد و خلګو فیصدۍ په پام نیولو سره لا هم د ستندرډ ژبي د خوښنت هڅي چي له ۱۴ ـ ۱۵ میلادي پېړۍ څخه راپیل سوي وې ، ایله د ۱۹ پېړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سرکي دنسبي بریالیتوب او عمومیت مرحلې ته ورسېدې. خود پښتنو د عمومي بېسوادۍ په سته والي او د بې ثباتو حکومتو ، انقلابو او پاچا ګښتیو په موجودیت کي څرنګه ادعا کولای سو ، . چي د پښتو له پاره د معیار انفرادي هڅي د بري لوړ پوړ ته رسېدونکی دئ

په کوچنیو او اړخکي عواملو کي یو عامل پخپله د دغه خوځښت د لارویانو په عمل او کړو کي پروت دئ ، پخپله په پوهاند صاحب زیار کي پروت دئ، چي د دغه حرکت موسس او تیوریسن دئ. (۱۰) پوهاند زیار صاحب د خپلو عقایدو او نظریاتو پر سموالي باندي دومره ډاډه دئ ، چي حتی دیوې سالمي مشورې د منلو له پاره لاهم تیار نه دئ. دی خپل ځان ته ټاکلي اصول او خپل استنتاجونه د کاڼي کرښې بولي. پوهاند الهام په دې برخه ډېره محتاطانه اشاره لري او لیکي" زیار... په ډېرو برخو کي په خورازیات باور او ټینګار غوځ حکمونه کوي او ښایي کومه ورځ دی پخپله هم یو ځل بیا پرې کتنه وکړي." (۱۱) پوهاند زیار صاحب په دې برخه کي دوستانه انتقاد ته لا" غاښن ماتونکی" جواب ورکوي. زه د دوی دغه عادت د دوی پر سیاسي او ایډیالوژیکي تفکر باندي تاوانوم. زیار صاحب په سیاسي لحاظ په یوه داسي ایډیالو ژیک محیط کي رالښکېل سوی و ، چي په لیکنۍ ژبه کي یې د سختو او حتی پارو ونکو جملو او عبارتو کارول ، له طبقاتي دښمن سره د نه پخلا کېدني مضبوط دلیل ګڼل کېږي او په محاسنو کي یې شمېري. پوهاند صاحب زیار له دغي ایډیالوجۍ سره خپل عقیدتي اړیکي هیڅکله هم پټې کړي نه دي او تل یې په زغرده بیان کړي دي. دا د دوی د سیاسي زړه ورتیا لوی ثبوت دئ خو له بده مرغه یې د دوی علمي دریځ ته زیانونه رسولي دي. د دغي ایډیالوژۍ په ادبیاتو کي د ټولو نړیوالو نورمونو پر خلاف ، د سیاسي مخالف له پاره د" ځنځیري سپي" لقب ورکول رواڅه ، چي د ستاینې وړ کار دئ. دوکتور زیار د خپلي معیاري لیکنۍ ژبې د منځ ته راوړلو د حرکت مخالفان هم په دغه شان ادبیاتو وهل او ټکول. د دوی له یوه جوړسوي لغت سره چي چا مخالفت کړی دئ ، دوی یې په مقابل کي غاښن ماتونکی جواب ورکړی دئ. دوی پخواني مشران پوهان په انک (توهین)سره د ودپال وبلل او له دودپالو سره یې شعار" وړاندي د نوي دور انسازه .... پرلور" ورکاوه. له دودپال څخه بـه خلکو د" مرتجعینو او رجعت پسندو" معنا اخیستله. پوهاند صاحب په یوه مرکه کي چي په کتابي شکل چاپ سوې ده ، د دغو مخالفو (دانشمندانو په باب ډېر زیاتی کړی دئ چي وايي: "کاروان به تیرېږي او سپي به غپېږي" (۱۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوي پښتو !خوځښت هغه وخت خپل علمي ارزښت له لاسه ورکړ، چي د ثور انقلاب په ارزښتونو کي وګڼل سو . دا هغه وخت دئ چي پر هیواد باندي د کمونیستي او سویټیستي استبدادډاروونکي ځپي مسلطي وې. له هر انقلابي عمل ؟سره مخالفت له سرسره لوبي وې. دا مخالفت که د سرپه زیان تمام سوی نه وای نو لږترلږه خوله وظیفې څخه د برطرفۍ او له بې سرنوشتۍ سره د مخامخ کېدلو په بیه هرومرو تمامېدئ. د دغي واهمې اغېزه وه ، چي پوهاند ډاکټر الهام لا د مقاماتو د ترټني له ډاره ځان په "ذهني کارګرانو" کي وشمېره (۱۳) چي زمایقین دئ پخپله دالهام مرحوم په نزد به هم یوه بازاري سیاسي اصطلاح وه. دژبي د معیاري کولو له دغي مشخصي انقلابي هڅي سره د پښتنو پوهانو ستر غیر ګوندي اکثریت مخالفت ډوله ملاحظات درلودل. دغه وخت له بده مرغه د هیواد علمي مرکزونه له صلاحیت لرونکو مقاماتو څخه خالي سوي وه. اروا ښاد حبیب الله تږی ، استاد شپون ، ډاکټر پالوال د مهاجرت لاره اخیستې وه. علامه رشاد د ثور انقلاب له شامته په نامردۍ سره تقاعدته سوق سوی و. له علمي مرکزو څخه لیریتوب او هغه هم د بې وخته تقاعد په نامه،علامه مرحوم د ځان په حق کي ناحقي ګڼله او دې کاردونه ځورولی و ، چي ډېر کلونه یې له خپل نامه سره "متقاعد پوهاند" کیښې. اروا ښاد روهي که څه هم د هیواد خپلواکۍ ته ګواښونو سخت ځوراوه ،خو نه یې غوښتل له انقلاب سره په مخامخ مخالفت کي ودرېږي. د پوهنتون غیر ګوندي استادانو هسي شپه سبا کوله. دژبپوهني پرډګر یوازي پوهاند زیارپاته و او له هغه سره د انقلابي دولت ټول امکانات او مساعدتونه ملګري سول او له هغو څخه په استفادې سره یې د معیار کورنګي ته پونده ورکړه .دا حرکت یوازي او یوازي پرفردي اراده ولاړحرکت و او د هغه وخت صلاحیت لرونکو مشرانو پوهانو ټولو ورسره لیکلی او نالیکلی مخالفت څرګند کړی دئ .

خو د انقلاب ځواک د چا مخ نه کاته او نتیجه دا سوه ، چي پر پښتو خوارکۍ باندې دا نابللې مېلمه وتپل سو. دا چي اوس د هغه له پاره تاریخي سوابق جوړېږي او د پخوانیو ژبپوهانو نومونه اخیستل کېږي ، دا روا ښاد الفت او نورو مشرانو له خولې د موافقې په باب نقل قولونه لیکل کېږي ، ټولي هغه افتراګاني دي چي مفتري به یې خدای ته ورورې.دا افتراګاني هغو هڅوته ورته دي لکه د پټې خزانې مخالفینو ، چي د علامه حبیبي ، استاد کامل او نورو مشرانو ترمړیني وروسته را منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې وي. زمايوه ساده پوښتنه داده چي که دغه ژبپوهان د چا خبره ددې نوي جوړې سوي پښتوپلويان وه ، نوېي بياولي همدا ژبه نه ليکله.ددغوپوهانواوژبپوهانودليکنۍ ژبي په خوندخوخوک مړېږي نه. تاسي دا څوعبارتونه وګورئ :

اروابناد بېنوا په هغه ژبه ليکنه کوي ، چي دده خپل پښتانه يې په ورځنيو خبرواتروکي کاروي. تاسي دده دالاندي متن ولولئ :

" دپخوانوپښتنودعامي طبقې اوغريبانوخوهمدوني دلاسه وسوه چي پښتويې دزمانې دهررازطوفاني هرج ومرج څخه په خپلوسينوکي وساتله اوتردې وخته يې راورسوله. په سووسوو اورژبي شاعران پکښي پيدا سوه اودخپلي ژبي ادب يې ترخپله وسه پوري ، دنوروپه زروکالو روزل سووژبوله ادبه سره تقريباً څنګ پرڅنګ ودراوه . که څه هم دوی شاهان نه وه ،مګربيايې هم خپل دغريبۍ په کورکي دملي پانګي زياتولودپاره رازراز(پټي خزانې) راغونډي کړي دي ، چي اوس يې کله دسليمان ماکوله کيږدۍ څخه نيمه چپاوسوې خزانه راباسي اوکله دمحمدهوتک پر(پټه خزانه) چي دپښتودهررازمرغلروډکه ده پيښيږي ...." (۱۴)په دغه پښتومتن باندي به دمعيار محتسبين هرومرو دسيمه ييزي لهجې نوم کښيږدي، خوزما پوره باور دئ ،چي دپښتود هري لهجې ويونکي ته په زړه پوري دئ اوخوښيږي يې .

داروابناداستادګل پاچاالفت پښتوخود (خو) ځای نه لري. سرترنو که داولس پښتوده اوټول پښتانه چي يې ولولي ، هرومروبه ژبي پرټکوي. دايوه نمونه به يې ولولو :

" دانسان په وجودکښې دوه شيه ډېرعزيزمعلوميږي چي يوه ته زړه او بل ته دماغ وايي. له دماغ نه علم اوفلسفه پيداشوه اوله زړه نه شعر او ادب .

اروپايان زړه دعواطفواونفسي احوالوځای ګڼي ، مسلمانان دايمان او عقيدې ځای ته زړه وايي. صبر،رحم، کرم، شجاعت،سخاوت دزړه کار دی. عشق اومينه په زړه کښې وي شعرله زړه نه الهام اخلي اوله زړه سره کارلري .... دعواطفوروزل دزړه کاردی اوشعرته دعواطفواو احساساتوظهوراوتجلياتوکوه طوروايلی شو .... همدغه عواطف او احساسات چي دشاعرله زړه نه الفاظوته رانقل شي شعرترې جوړشي او په زړونو اثرکوي". (۱۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه رشاد خولکه پخپله چي درونداو متين شخصيت و ، ليکنه يې هم درنه او په عين درنښت کي بيا (که يې د معيار محتسبين په سيمه ييز تورونه کړي) خوږه ده. راځئ چي ويې لولو:

"په نړۍ کي دريابونه ډېر دي او په هغو کي د کښتيو څه کمی نسته. زه چي ګورم په دغو کښتيو کي د پښتنو کښتۍ يوه خښمېدلي تندبادپسي اخيستې ده او په ډېره تيزي سره يې دنا بودۍ دګرداولورته پوري وهي. زموږ د درياب داوبو پرمخ نوري کښتۍ هم ليدلي کيږي خو هغه دې توپاني بلانه دي پسي اخيستي. زه نه پوهېږم چي د پښتنو په کښتۍ کي دا مقناطسيت څنګه پروت دی چي زموږ د درياب له هري غاړي څخه هرتوپان چي پيدا سي وخپلي خوا ته راکشوي. زما په خيال کېدای سي توپانونه د پښتنو پربلا وهلي کښتۍ مين وي او له هره يې بادبانو مچولو ته په ډېره لېوالتيا راداننګي .

آد پښتنو خوا خوږو ! بلاموا خلم ليخي راوغړئ او پايخي رابدوهئ، يوه ډله د بدبختۍ د مقناطيس په لټه کي سئ که موو موند د درياب تل ته يې ارتاو کړئ چي بيا د نړۍ مخ ونه ويني ، بله ډله د کښتۍ (هغه بادبانونه وشکوئ چي د توپان بلا پرمينه ده. (۱۲

اروابناد کانديداکادميسن سرمحقق محمدصديق روهي چي کله يوه علمي موضوع لاهم بيانوي ، ژبه يې پرچانه درنېږي. تاسي دده د ليکنۍ ژبي جوړښتونو ته فکرو کړئ چي څومره روان دي:" ميتود په اصل کي د٠ميتودوس) په بڼه يوناني کلمه ده چي په لغت کي طرزالعمل (ديوې چارې د سرته رسولو طريقې) ته ويل کېږي. په عربي ــ دري ــ پښتو ژبو کي د ميتود په ځای داسلوب،طريقې،روش، دود کلمې هم استعمالېږي. ميتودو لو جی د ميتود پوهنې معنی لري. ميتودولوجي د فلسفې يوه څانګه ده چي په عام ډول د علم او په خاص ډول د هرځانګړي علم د څېړنې منطقي اصول بيانوي." (۱۷). د ژبي رواني يې له دې امله ده چي د سوچه توب ناروغي ورلو بدلې نه ده. دافادې له پاره يې دخيل غير پښتو لغتونه کارکړي دي هم يې مطلب په ښه توګه په . بيان کړی دئ او هم يې د ژبې خوند په زيات کړی دئ

اروابناد پوهاند حبيب الله تږی هم د مطلب ادا ينه دلغاتو ترسوچه توب نه قربانوي. دی ليکي: "کوم څېړونکي او مولفين چې وايي ترکي خلجيان دزابلستان په ځايي خلکو کې منحل شوي او په نهايت

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې په پښتو غلځیانو بدل شوي دي هغوی په حقیقت کې د اخبره تصدیقوي چې لږترلږه د دوهمې او دریېمې هجري پېړۍ په حدودو کې وزابلستان ځایي او سېدونکي پښتانه وو ، ځکه جهان نامه وایي چې ترکو خلجیانو خپله ژبه بایلوده او دزابلستان د ځایي او سېدونکو ژبه یې زده کړه . که ترکو خلجیانو دزابلستان د ځایي خلکو ژبه زده کړې وي ، که د غلځیانو ژبه تر اوسه پښتو وي او غلځیان او خلجیان هم سره یو شی وي ، نو د خلجیانو د مهاجرت په وخت کې به دزابلستان د ځایي او سېدونکو ژبه هرومرو پښتو وه . که نه وي نو نه باید خلجیانو پښتو زده کړې وي او نه (باید د غلځیانو ژبه پښتو وي.“ (۱۸.

د اروانښاد پوهاند دوکتور محمد رحیم الهام ژبه هم د د خیلو لغاتو پر مخ خلاصه ده : ” په همدې ترڅ کې د انستیتوت ترجوړېدو مخکې او وروسته ډېر کسان د عصري ژبپوهنې د زده کړې لپاره بهرنیو هیوادو ته لېږل شوي وو او ولیږل شول ، چې په هغو کې عبد الاحد یاري ، نوراحمد شاکر ، حبیب الله تږي او ماپخپله په امریکا کې ، عبد الحکیم هلالي ، لودین ، پولاد ، ماه ګل ، په شوروي اتحاد کې ، اڅک په هندوستان کې او زیار په یورپ کې د ژبپوهنیزو علمونو لوړې زده کړې ترسره کړې .

د اخلک په هیواد کې د ژبپوهنې په بېلا بېلو څانګو کې په تدریس ، تحقیق او ترجمو بوخت شول او له خپلې وسې سره سم یې کم یا زیات علمي خدمتونه وکړل . د تږي او زما توجه او تمرکز به زیاتره پر عمومي تشریحي ژبپوهنه باندي وا و تدریس موکاوه ....“ (۱۹) په دې لنډ مثال کې تاسي وینئ چې . اروانښاد الهام مطلب په ډېره روانه ژبه بیان کړئ دئ

د (تحقیق ، تدریس ، ترجمو ، توجه ، تمرکز ،....) لغتونه یې پیریان پر سترګونه دي راغلي . ځکه نه دي راغلي ، چې دی پوهېدئ چې د دخیلو لغتونو ادې او باباچې د هرځای وي ، خو چې ژبې ته ننوتل . ، د هغې ژبې خپل مال ګرځي او په استعمالولو یې ڎوک نه ګناهکار کېږي

د استاد شپون نثر خوږیا په بل لا ایزار کشش لري . زه پکښې ورک وم چې کومه برخه یې انتخاب کړم ، : اخرمي د (ګټیالي) له اول مخ څخه اوله برخه را واخیسته

” داد کا پرشی لانه وراغلی او هرشی هماغسې و چې پلرو نور اپرېښی وو . غم ښادۍ ټولي آشناوې هسې نه وچې د نیا ګل و ګلزار وه خو موږ ورسره روږدي وو ، قادر او حاجی زرداد لا هم خپل سودونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوړل ؛ شاه محمد دوکاندار لاهم چې مې تللې دړه يې وهله ؛ موږ هلکانو لاهم دګاونډو دهقانانو د پاليزنه ختکې غلاکول ؛ کوډګرې اوفالبينې لاهم خورجينې په شاکورپه کورګرځېدې ؛ دکلوملايان لاهم دکونډو او هلکانوسره پرتوک ښکلې ګيرکېدل. خوهرڅه پرخپل ځای وو او که چاشکايت درلود نود خپلې تنډې او تقديرنه ورپېښنه شوې وه ....''

پوهاندزيارصاحب چې دخپلې جوړې کړې ژبې پرخلاف ليکنه وکړې نودهرچا لپاره ډېره خوندوره، محاورې ته نژدې اوکره وي لکه دالاندې مثال چې ماپه تصادفي توګه رااخيستي دئ :

''استادحبيبي ددغه لرغوني فرهنګيالي هيواد ديوه پياوړې پوهاند ، ليکوال ، څېړونکي اومؤرخ په توګه خپل ټول ژوند همدا رازعلمي څېړنواوپلټنوته وربښلی اوڅنګه چې (لټونکي موندونکي دي) نو د داسي ډېروپټوخزانو پر را برسېرونه بريالی شوی هم دی. د غوريانو ، سوريانو ،لوديانو ، لويکانو ، دسوات اوکونړد اميرانو او داسي نورو افغاني اوبيا پښتنو واکمنانو اوسوبمنانو برسېرونه اوپېژندنه يې ددغوخبروڅلاندې بيلګې او ساري بلل کيږي.''(۲۰) خوچې دکره ژبې ليوالتياورولاړه سي ، نوبياځوانانوته پښتو ګرامرپه داسي ژبه ورزده کوي ،لکه دالاندې بيلګه :

''په پښتوکې کړاوون هم له پښوييزچاراوهم له رغاونيزپلوه يو مخيز آرياني دی او مرستيالکړونه ، لکه (ول ،بودن) اوشو(شدن) هيڅکله په هندي کي نه وو ،بلکې يوازې (هو) او(تها) پکې کارول کېږي. همدارنګه په پښتو کې مخکړونه ياکړوال مختاړی (فعلي پيشوند) دودلري اوپه هندي کې يې څرک نه لګي. په پښتوکي اوسترمهال له وسمهال کړسره د(به) وييکي په ملتياجوړېږي ، حال داچې په هندي کې اوسترمهال له يوه ستاينوميزروستاړي چې له آره يې کړواله ده ، رغېدنه مومي (لکه کرونګا) دغه روستاړی دستاينوم په څېرنرينه او ښځينه ، يوګړي اوډېرګړی لري اواوړون مومي.''يا''... موخه داچې پښتود پارسۍ په پرتله داوستااو زړې پارسۍ ترمينځه يومنځوال اکر يادريځ لري اود نوماوړون له پلوه په يوه زيات لرغونې پړاوکي تيکاو مومي ؛ هرګوره د کړاوړون له پلوه پښتوزيات ونجون موندلی دی.''(۲۱) نوچې له يوې خوا موضوع ترخه علمي موضوع وي او .. له بلې خوا يې ژبه دغسي نابلده وي ، دلوستونکي اريان دي نوخدای مل سي

(c) ketabton.com: The Digital Library

له تیرو مثالو څخه به تاسي ته ځرګنده سوې وي ، چي د پښتنو ټول پوهان او ژبپوهان هغه ژبه نه لیکي ،چي موږ ته د معیاري په نامه را ښوول کیږي .

لکه وړاندي چي مي وویل ،د ژبي د معیاري کولو له هڅي سره مخالفت هغه وخت زیات سو چي دا هڅه د ثور انقلاب له ارزښتونو سره وتړل سوه . ما ته په لومړي سر کي دا سي ښکاریدله چي له دې حرکت سره د مخالفت اساس به هغه د چا خبره له ٌعلي سره محبت نه بلکي له معاویه سره دښمني ويٌ خو وروسته مي پښتو ژبي ته د دې حرکت په تاوانو سرخلاص سو او د پوهانو اند ښېنې را ته معقولي ثابتي سوې .

لکه د ثور انقلاب د دفاع له پاره چي د ټولني د دانسته وو کسانو پر ځای له ٌ العوام ٌ څخه کار وا خیستل سو ، د غه راز د معیاري ژبي دا اوسنی خوځښت هم له ځو ګوتو په شمار محدودو او معدودو منلو لیکوالو پرته نورد خالي ذهنو پښتو مینو زلمیانو پر اوږو بار سو او په پر مخ بېولو کي یې له هر راز ما کیا ولیستي لاروچارو څخه کار وا خیستل سوا و اخیستل کېږي. د دغو زلمیانو معصومو مغزو ته د معیار محک داسي تلقین سوی و ، چي که چا د پښتو افعال (سو ، سي ، ....) پــــه (شو ، شي ، ....) وکښل ، ګویا معیاري پښتو یې ولیکله. ځرنګه چي په دغه اوسني د چا خبره کره پښتو کي شین سالاري واکمنه ده ، ځکه یې نو د معیار په نامه منلې ده او نوریې په ګټه او تاوان کي ری نه دئ وهلئ .کنه ، زما یقین دئ چي همدا زلمي له دغي نوي را ټوکېدونکي پښتو سره دان د پاسه مشکلات لري خو پر خوله یې نه راوړي .

د مسئلې یو بل خوا شینو ونکی اړخ دا دئ ، چي پښتانه د نزدې یوې نیمې پېړۍ راهیسي د یوې نامطلوبي او تپل سوي کړښي له امله تردوو بېلابېلو اقتصادي او ټولنیزو نظامونو لاندي ژوند کوي . د دې عیني واقعیت د کړښي د دواړو خواوو پښتنو په فرهنګي او کلتوري او ژبنۍ برخه کي توپیرونه ایجاد کړي او له بده مرغه په ځینو برخو کي یې توپیرونه ژور کېږي. د دې عیني واقعیت مسخه کول او پر هغه باندي سترګي پټول د مسئلې واقعبینانه چاره نسي کېدلای. د دې بېلابېلو نظامو د دواړو خواوو پښتنو ته د ژبنیو او فرهنګي فعالیتو یو له بله بالکل جلا زمینې برابري کړې دي.دا روانبا د دنومیالي دا خبره خوراژوره ریښه لري چي ویلي یې وه ٌ هغه آزادي چي جعفرا خګزی

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې په بلوچستان کې د نظامي جنرال د کلکې دیکتاتورۍ په دوران کې لري ، نو میالي یې په ټوله ژوند کې ، حتی د معتبرۍ په حالت کې لاهم سلمه برخه په خوب نه ده لیدلې.ٌ (۲۱) د دواړو خواوو پښتنو سیاسي دلچسپیو هم د فرهنګي اوژبني فعالیت جریان ته تاوان رسولی دئ. د کرښې په یوه خوا کې د پاړسي ژبې درباروا کمنۍ او په بله کې د پنجابۍ

حاکمیت پښتو ژبه د فرهنګي ژوند په ډګر کې دیوې دوهمي او دریمي ژبې درجې ته راټیټه کړې ده اود ضرورت ژبه سوې نه ده. د همدې واقعیتونو داغېزې له امله په پښتو کې دیوې معیاري لیکلارې او لیکدود درامنځ ته کېدو او پر هغه باندې د بشپړ توافق په لاره کې خنډونه او ځنډونه لوېدلي دي.دکرښې د دواړو خواوو خواخوږو پښتنو د ډېرو لسیزو په دوران کې د دې خنډونو او ځنډونو چاره بې له دې چې د مسئلې عیني او واقعي حالت ته پاملرنه وکړي ، د مېلمستیاوو د مېز . د سرپه فیصلو باندي کړې ده او طبیعي ده چې اغېزه یې نه ده ښندلې

خبري به سره راغونډي کړم او خاتمه یې به په دې عبارت بشپړه کړم: یوه ژبه چې نه د دولت په سطحه قانوني ملاتړولري او نه د ملت په سطحه کې د سواد پیاوړې سابقه ولري او تر همدا نن ورځې پورې یې لا دالفبې د بشتړتابه هڅې ته اړتیا په اولیتو کې راځي نو پر هغې باندي د نورو ژبو په تقلید د معیاریت جریان ازمویل او په دې ډول یې له خپلو ویونکو څخه پردۍ کول به له ظلمه پر ته بل څه وي. زه نه پوهېږم چې د معیاریت په مینه کې ډوب لیکوال د دغه واقعیت په لیدلو او کتلو کې ولې ړانده دي ، چې د دوی په دغه نوې ژبه باندي د دوی خپل پښتانه باسواده پوهنتون لیدلي . اولیسانسه ورونه نه پوهېږي

وګ:ګوربت مجله ، هماغه کال ، هماغه ګڼه ، هماغه مخ (۱)

د دغه رازلاسوهنو بېه پربمانه مثالونه د ښاغلي ډاکټرپالوال په نوي کتابٌ معیاري پښتوٌ کي (۲) . لوستلای سئ

مرادیې ماقبل فیوډالي قبیلوي پړاو دئ. م. هـ (۳)

پښتو او پښتانه د ژبپوهنې په رڼا کې ـ۱۰۴ مخ (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

. اروابناد الهام هم دغه شان وړاندیزکړی و چي یادونه یې په مخ کي تاسي ولوستله (۵)

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې ــ دویم ، دریم مخونه (۶)

پښتو چاپي آثار ــ ۲۵۹ مخ ــ ۱۳۵۷ ش کابل (۷)

ښکلا مجله ــ څلورم کال ــ دریمه ګڼه ــ ۵۴ مخ (۸)

ښکلا مجله ــ ۴ کال، ۳ ګڼه ۵۰ مخ (۹)

داخبري مي باید د عقاید و د تفتیش په معناونه ګڼلي سي. زه د هر انسان عقیدې او افکارو ته .(۱۰)
. د زړه له کومي درناوی لرم

پښتو او پښتانه د ژبپوهني په رڼا کې کتاب ته د پوهاند داکتر محمد رحیم الهام یادونه ــ پنځم مخ (۱۱)
.

زیار ــ د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری ــ ۱۵۵ مخ (۱۲)

پښتو پښویه ــ سریزه (۱۳)

پښتو روزنه ــ ۳۹ مخ (۱۴)

لیکوالي ــ ۷۸ مخ (۱۵)

د علامه مرحوم له نوي چاپ سوي اثر (ادبي نثرونه ، .... ، ۲۰ مخ څخه (۱۶)

وګ: د پښتو ادبیاتو تاریخ ــ ۱۹ مخ (۱۷)

وګ: پښتانه ــ ۸۲ ، ۸۳ مخونه (۱۸)

د پښتو او پښتانه کتاب ته سریزه ــ دریم مخ (۱۹)

وګ: نوموړکي مورخین ته د پوهاند زیار صاحب سریزه ــ دریم مخ ــ ۱۳۵۹ ش (۲۰)

پښتو او پښتانه .... ۷۷ ــ ۸۲ مخونه (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتنو د ټولنیز تاریخ مبادي ـ ۱۲۷ مخ (۲۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه باید وسي ؟

اوس چي د معیاریت په باب زما خبري تقریباً بشپړي سوې او د دغه خوځښت په باب مي خپل انتباهات ټول بې پردې بیان کړل ، پرهغو باندي به دا خبره هم ورزیاته کړم ، چي زه د معیاري لیکني پلوی وم ، پلوی یم او پلوی به یې اوسم. درنو لوستونکو به زما په دې کوچنوټې کتابګکي کي ځیني هغه لغتونه ، اصطلاحات او ترکیبونه هم لوستلي وي ، چي د همدې جریان په بهېرکي نوي منځ ته راغلي دي. معنادا چي زه د هغو اصطلاحاتو استعمال ته هم حاضریم چي زما ژبه او فهم یې د هضمولو وړتیا لري. زما مخالفت له هغه اسلوب او جریان سره دئ چي اوس د معیاریت په نامه د پښتوریښې ورکاږي او تاسي ته مي د هغه په معرفۍ کي خپل وس نه دئ سپمولئ. خدای دي وکړي چي د زړه په خبره سره پوه سوي یو. مګر دا خبره هم ترلمراته څرګنده ده، چي نه زما پرخبره څوک غوږنیسي او نه زه په یکړسر د دغه اعتیاد مخه نیولای سم. د دې سرکښه بهېرلاري ته راوستل ډله ییزکار او مفاهمه غواړي ، مسئولانه عمل غواړي ، د موضوع په جدیت سرخلاصیدل غواړي ، د پټو سترګو تقلیدي کارونو دربدل غواړي.... له دې لیکني څخه زما مراد راتلونکي نسل ته خپلي غاړي خلاصول دي. ما چي دا هرڅه لیکلي دي ، له خپلي خوږې پښتو سره مي د مینې په جذبه کښلي دي. اوس به د همدغي مینې په جذبه خپل څو وړاندیزونه درته وړاندي کړم او د(خذ ماصفادع ماکدر) مقولې په ویلو به درڅخه رخصت واخلم .

ـ د مروجو لغاتو له پاره د نوو لغاتو له جوړولو څخه د یو څو کلونو له پاره د نصوح توبه وکاږئ. همدا چي موجوړکړي دي ، درته بس دي. پرېږدئ چي پښتو اریانه په دې کي څونه هضمولای سي. دراتلونکي له پاره که څوک تحسین کېدل ، که نفرین کېدل ، همدا جوړسوي ورته کفایت کوي .

ـ که د نوو علمي او تخنیکي لغتوله پاره د لغت جوړوني اشتهادرولاړه سوه، ترجوړولو وروسته یې سمدلاسه د ټول افغان ، بینوا او نورو ویب پاڼو له لاري د نظر اخیستلو له پاره وړاندي کړئ. ترمشورې د مخه یې کورټ مه عاموئ. دا کار که د ننه په هیواد کي ممکن وای خو ښیخي به ښه وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هورې اوس د پښتو او پښتنو له پاره نه حمایه سته نه زمینه. دا سې لو به روانه ده ، چې که یې خدای مه کړه همداسې دوام وکړ، نه به پښتو پاته وي نه پښتانه .

ــ د(سو) او(شو) نفاق اچوونکي اورته پیک(پکه) مه وهئ. دا بهیر خپل طبیعي جریان ته پرېږدئ. که یو وخت د ختیځي لهجې په شان ، چې (سو) یې تر تاریخي اوژبنیو عواملولاندې په (شو) بدل کړ او لویدیځي لهجې هم دې بدلون ته غاړه کښېښووله، خو تربښو به لا ښه سې او کنه ، په دې باندې نه د پښتو کوروران بېږي نه د پښتنو. ختیځي لهجې د غه (سین) په فرمان جاري کولو سره په (شین) نه دئ بدل کړئ. اوس هم له هماغه تاریخي تجربې څخه کار واخلئ. که د معیاري لیکني لارویان د (شین) له کاروني سره دزړه مینه لري ، نو دې پرهمدې مسئله دې ډېر ټینګار نه کوي څکه هر څومره چې پرهمدې موضوع ټینګار کېږي ، هغومره د (سین) عمر اوږدېږي. قوي او غښتلي تلفظونه خپل کار پخپله کوي. که (شین) خپل قوت په دغه تاریخي ازموینت کي په طبیعي ډول ثابت کړ،دلویدیځي لهجې هرویونکی به یې د(مورنس پارسي وایي) په مصداق په . ویلو او لیکلو باندې فخر وکړي. او که دانه وي نو په زور کلي نه ودانیږي

ــ د پښتنو پر باسواد کولو باندې دې باید زور واچول سي. پښتو لیکنه دې ورزده سي. د هرې لهجې . پښتو چې وي ، پروانه لري څکه دلهجو د هرم سربیرته یوې پښتو ته رسیږي

ــ د پېړیو پېړیو د خیلو لغاتو په اړولو او پښتو کولو باندې مه خپل وخت ضایع کوئ مه انرژي. دغه . وخت د پښتو یو بل کتاب لیکلو ته وروباسئ

پښتو او پښتانه د خیلو لغتونه دې خوار کړي. د خوارۍ عوامل یې نور دي ، چې ماورته په متن کي . څو واره مکرري اشاري کړي دي

ــ پښتون د مدنیت په ګېنه سمبال کړئ چې پښتو پخپله ورسره مدني او کلتوري سي. د ښځ له خوا . آس ته کیزه (قیضه) مه وراچوئ

ــ د نشراتو دبې شمېره تعدد مخه ونیسئ. لږ خپروني ډېري حمایه کړئ ، ویې ولولئ او بل ته یې . ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ په پښتو ژبه دهري ځانګي کتابونه وژباړئ ، ویې لیکئ او خپاره یې کړئ .

ــ د معیار په پلمه لغتونه مه وژنئ . پرېږدئ چي پښتو دیوه مفهوم له پاره شل لغته ولري . د ټولو د کارولو هڅه وکړئ .

ــ له لهجو سره مسئولانه چلند وکړئ . دې واقعیت ته ځیر سئ ، چي لهجه په پښتنو کي لا تر اوسه هم د تقدس درجه لري . له مقدساتو سره بېباکي د کورپایې نړوي . د لهجو مرګ وژوند هم طبیعي جریان ته پرېږدئ . ناحقه خپل ځانونه مه په خوني کوئ .

ــ دهري لهجې ویونکي چي یاست ، د خپلي لهجې لغتونه راټول کړئ او خپاره یې کړئ . دا کار همدا اوس شروع کړئ . له لهجوي زېرمي سره که اصطلاحات (ګړني) راخوندي سي ، خود زوی (زېری به وي .(۱

زه له خپلي پلرنۍ مبني څخه په فرسخو لیري پروت یم . له زلمیو کندهاریو څېړونکو څخه هیله (۱) کوم چي د خپلي لهجې لغتونه راغونډ کړي . که ما ته د مرستي اړتیا احساس سي ، زه ملا تړلی ولاړ یم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو يې وکاږم که پرپښتو

ضميمه

په دې برخه کې زه خپلې هغه ليکنې راوړم چې په بېلا بېلو وختو کې مې د کره ليکنې او نيولوګيزمونو په باب خپرې کړي دي. په دې ډول غواړم وښيم ، چې په دې

هکله زما هڅې نوې نه دي او له ډېره وخته مې خپل نظريات او په ځينو

برخو کې اند ېښنې له لوستونکو سره شريکې کړې دي.په دې ليکنو

کې به لوستونکي ځای ځای پر مکررو خبرو باندې ، چې

. د کتاب په متن کې هم راغلې دي ، پېښ سي

. زه د هغو له بابته بخښنه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو ،یې وکاږم که ،پرپښتو

موږ پښتانه باید د ډېوې مجلې احسان ومنو، چې په دې تیاره شرایطو کې یې راته په خپله ژبه اوپرخپله ژبه د څه لیکلو زمینه برابره کړې ده. په دې لړکې مې د استاد ډاکټرعبدالرازق پالوال هغه لیکنه په ډېره علاقه مندۍ سره ولوستله چې د ډېوې مجلې ددریم کال په لسمه ګڼه کې یې دامریکاږغ په نامه خپره سوې ده. د پښتونشراتو په باب زما په زړه کي له ډېره وخته ځیني خبري راګرزېدلې اود لیکلو زړه مې ځکه نه سوای کولای چې یوخودچاخبره" الم نشرح هغه الم نشرح ده خو خوله د ملاعثمان غواړي"، بل مې په ځان کي دوني بیبچ هم نه لیدئ چې ددغه رازعمومي جریان په غېږدي ورسم. اوس چې مې ښاغلي استاد پالوال پدل رامات کړئ نو به زه هم خپل معروضات درته وړاندي کړم. واردواره به یې له (په)او (پر) څخه راونښلوم. د دغو دوو اداتو بېځایه کارولو ځیني بېخوندۍ ، یاباید وو ایم تېروتني پېښې کړي دي. په اوسنیو زیاتره نشراتو کي دغه ادات لکه څرنګه چي باید وي ، نه استعمالېږي اوځای ځای خولاداسي هم راته ښکاره سوې ده چي(پر) د (په) پرځای په ارادي توګه راوړل سوئ او په پښتو کي دیوراز نوي انکشاف رنګ ورکول سوی دئ .

" په پښتویې ولیکم"جملې معناداده ، چي دلیکني ژبه مي پښتوده ، دمفاهمې وسیله مي پښتوده ، پاړسي یاانګرېزي یاکومه بله ژبه نه ده او" پرپښتویې ولیکم" معنا داده، چي لیکنه دپښتوژبې په باب ده ، یا یې پرګرامر ، یایې پرتاریخ اوادب یا پر نورو اړخونو رغېږم. زه چي اوس ځیني نشرات لولم زیاتره یې (پر)د (په)پرځای راوړی وي. د مثال په توګه د ډېوې مجلې په همدغه ګڼه کي چي وړاندي مې یادونه وکړه ، یوه جمله داسي ده"... دمغازو اولویوځایونو ښیښې ماتول ، د ماشومانو اوښځوتښتول، په هغوتېرى کول اوبیایې وژل...."

دلته" په هغوتېرى کول" هغه رازمعنانه ورکوي ، چي دلیکونکي مراد ده. دلیکونکي مراد دادئ چي له بې سرپرسته ماشومانو څخه په غرب کي داسي ډلې جوړې سي ،چي د مغازو او لویوځایونو ښیښې ماتوي ، ماشومان اوښځي تښتوي اوښځوته بیا بدنامي وراړوي ، بې عفته کوي یې. چي دغه رازمطلب باید" پرهغوتېرى کول" وي ، نه" په هغوتېرى کول". د" په هغوتېرى کول"

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا معنا ، چې له دغو تبنتول سوو ښځو څخه د نورو ښځو د بیعفتۍ له پاره کارا خیستل کېږي. یا لکه . مور چې وو ایو ٌ په ښځویې غلاوي وکړې ٌ ، یعني دا غله د جنس له مخې ښځې وې

د (پر) دغه راز بېځایه کارول په هیواد کې د ننه هم رواج سوي و . کال مې دقیق نه دئ په یاد ، چې کوم و ، په پوهنتون کې په یوه علمي سیمینار کې ښاغلي زلمي هیوادمل د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب د مضمون لوستل زما پرغاړه راواچول. پخپله استاد سیمینار ته تشریف نه و راوړی. مضمون د رحمان بابا د مړیني د نېټې په باب نوې خبرنه وه او عنوان یې و ٌ رحمان بابا په کوم کال مړ دئ ؟ٌ. له دې عنوان څخه ٌ رحمان پر کوم کال مړ دئ ؟ٌ جوړ سوی و . د استاد مقصد خو دا و ، چې د رحمان بابا د مړیني سنه وښیي چې کومه یوه ده ؟ ۱۱۱۸ هجري قمري که ۱۱۲۸ هجري قمري. خو تر لا سوهلو وروسته د جملې معنا داسې اوښتې وه چې ګویا د لیکوال مطلب دا دئ چې رحمان بابا په څوکلنۍ کې مړ سوی دئ. ٌ پر کوم کال مړ ٌ هم دغه مفهوم افاده کوي. په دا سبا چې مې استاد ته د سیمینار بیان کاوه او په ضمن کې مې د خبرني د عنوان یادونه ورته وکړه ، په خندا یې راته وویله چې ٌ معیاري کړی یې دئ ٌ. خوزه پوه سوم ، چې له دغه راز لاسوهلو څخه خوښ نه و . ٌ پر کوم کال مړ ٌ ترکیب مې په ډېره مجله کې هم یو وار په سترګه سوی دئ چې په نا سم ډول یې کار کړی و . ماته دیوې پېښې دوخت د ښوولو له پاره د (پر) کارول هله غوره ایسي ، چې وغواړو پر کال : سربېره یې د میاشتي ورځ هم وښیو . د مثال په توګه

زه په یوزر ودرې سوه شپږویشتم هجري شمسي کال د دلوي پر شپاړسمه زېږېدلی یم. دلته چې د میاشتي و ورځي خبره راغله نو (پر) کارول پرځای کار دئ. یا روسانو په یوزرودرې سوه اته پنځوسم کال د جدي پر شپږمه پر افغانستان یرغل وکړ. د (پر) نور مواردبه هم راوړم. پلانی یې په توپک وواژه او هابل یې پر توپک وواژه. په لومړي مثال کې د وژلو وسیله توپک دئ. په چاړه یا سوټي یې نه دئ وژلی او په دوهم مثال کې مطلب دا دئ چې توپک ورځخه و ، غله پر پېښ سول ، توپک یې څني اخیستی ، ده نه ورکاوه ، ځویې مړ کړی او توپک یې څني وا خیست. ګویا پر توپک . (یې سروخوړ. دا دوه مورده باید سره بېل سي. (۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مقاله د ډېوې مجلې د ثلرم کال په لومړۍ ګڼه (جنوري ـ ۱۹۹۷ ع) کي خپره سوه. د همدې (۱) کال په دوهمه ګڼه کي د راغلي ليک تر عنوان لاندي يو هاند زيار صاحب زما پر پورتنۍ مقاله تبصره کړې ده. ليک ته په واضح ډول د زيار صاحب نوم نه دئ ليکل سوی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټکي په ټکي ژباړي ــ تلفظي بېخوندي

دې بوې په تېرو دوو ګڼوکې د (نوارغزه) پرټکي په ټکي ترجمې باندې خبري سوې دې. په دې باب زماسره یوه خاطره سته چې خپله لیکنه به په همدې پیل کړم. زه چې په کابل کې وم ، دباختراژانس په پښتوڅانګه کې مې څه موده دبالمقطع اجیرپه توګه اوبیاوروسته درسمي غړي په صفت کارکاوه. ددفترغړي ټول دپښتوژبې خواخوږي وو . مشر مو دپښتوژبې شاعر ، لیکوال اوپه مطبوعاتو کې د نسبتاً اوږدې سابقې لرونکی و . چې رشتیاسي ، په ترجمه کې یې خارق العاده استعداد درلود . په دومره دقت اوچټکۍ سره چې ده ترجمه کوله ، زموږ دیوه هم له وسه پوره نه وه. له دې ټولوصفتوسره بیاهم د مقاماتو په نږدکړلې و څکه چې د واکمن ګوندغړیتوب یې نه لاره. موږ ټولوپه ژباړه کې یورازبیروکراتیک اواداري خنډونه درلودل اوهغه داچې دمطالبوپه ترجمه کې مو ٌمیرزایيٌ هم په پام کې نیوله. هغه موکوله چې اداري مسئولیت ځانوته متوجه نه کړو . دې کار ټکي په ټکي ترجمې ته اړتیا پېښوله اوهغه هم په دې دلیل چې که سبا چا پوښتنه وکړه پلانی ټکي ولې دارازترجمه سوی و ؟ ، موږبه ورته ووایو ٌ چیزی که دخط بودٌ . استادپوهاندزیارصاحب به هر وخت زموږله ټکي په ټکي ترجمې څخه ډېر سر ټکاوه. یووخت د(نوارغزه)له ترکیب سره مخامخ سو . ددفترپه یکتیا والو غړوکې یوه (تړانګه) پېشنهاد کړه ، ما (تراډه) وړاندې کړه اوبل یوه بل څه. یوه خولاپه ټوکــــوکې (پټی)سمه ترجمه ورته وبلله اود(قطع نوار) مثال یې راووړ، چې ډېرموپر وخندل. دمقاماتوله ځپېړې څخه د خلاصون په خاطــربايد د (نوار)له پاره یوه کلمه پر (غزه) باندې زیاته سوې وای. کنه نوسمه خبره خوداوه چې یوازې مو (غزه)لیکلې وای. په پای کې داسې سوه ،چې که به له نوارغزه سره زه مخامخ سوم ،تراډه مې لیکله اونوروبه تړانګه اووزماپه خیال دترجمې داصلاح په وخت کې دواړه (دغزې په ناوه) اوښتل ! چې دابه بیاترهغو دواړو لا شوډنګ و . کله کله چې به د دفتر دمشرپه غیاب کې مایابل چا دژباړل سوي متن دسمولو چانس مونده نوبه یا تړانګه تېربدله یابه تراډه. په داسې حال کې چې(تراډه) او (تړانګه) دواړه له یوې جغرافیایي ساحې سره راوړل ، بېخونده ایسېدل. په پای کې لکه چې (تړانګې) میدان یووړ اویووخت مې له بي بي سي څخه هم واوریدله. مشکل داو ، چې له پوهاندزیارصاحب

LARAWBAR

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرته چې هر وخت به پر موږ را گرزېدی او گټوري لارښووني به یې را ته کولې ، نورنو نه یوه ټاکلې موسسه وه چې ژبه دي کره کړي او نه هم یوه واحده مرجع . د اژانس پښتو څانگې یو راز پښتو لیکله اوورځپاڼو بیا پرخپل سر ډنگوله او بل راز ژبه یې لیکله . په داسي حال کي چې د اژانس ژبه باید تر ټولو غوره ، کره ، خوندوره او د اولس ژبې ته نزدې او په اصطلاح معیاري ژبه وای داځکه چې ډېرو خلکو اورېدله . د کابل راډیو ویندویو به بیا د نویو کلمو په تلفظ کي پرابلمونه درلودل چې د څونا سمو تلفظونو په باب به څو کرښې وروسته وړغېږم . په نړۍ کي د مطبوعاتو ژبه تر بل هر ځای ډېره کره او فهم ته نزدې ژبه وي مگر زموږ د اژانس د ترجمې په څانگه کي ، چې غړي یې ټول زماډېر صمیمي دوستان او پرېښتني کلتورمین خلک وو ، د دفتر له مشراویو دوو تنو پرته چې د پښتو ژبې په لیکنه او ژباړه کي یې سابقه درلوده ، نور ټول زما په گډون غیرفني خلک وو او یوازي د ماموریت د تغیر و تبدیل په لړکي یا دیوې گولې مړی پیدا کولو په خاطر تر اژانسه رارسېدلي وو . همدا علت و ، چې د مطبوعاتو په ژبه کي بېخوندي لیدل کېدله او د خلکو له ژبې څخه ورو ورو پردی کېدله . په دې برخه کي پښتو یوازي نه ده ، بلکي پارسي ډېره پردمخه ده . اوسنۍ لیکلې پارسي . خو د اولس له ژبې سره بېخي ډېره فاصله لري

د تلفظي بدلون په برخه کي به زه یو څو کلمې د نمونې په توگه راوړم چې اولس یې یو راز او کابلي . سوو پښتنو او دهغو په تقلید یې مهاجر سوي پښتانه بل راز تلفظ کوي

دنده ــ دې کلمې دوظیفې ، مصروفیت په معنا مطبوعاتو ته له څو کلونو راهیسې لار موندلې ده . په لویدیځه لهجه کي یې د (بنده) پر وزن تلفظ کوي یعني فشار یې پر دوهمه څپه راوړي . د کراچې په ښار کي مې له پښتونخوا څخه دراغلو پښتنو له خولې هم د دغي کلمې تلفظ کټ مټ د لویدیځې لهجې د تلفظ په شکل اورېدلی دئ . په پښتو تشریحي قاموس کي یې هم فشار پرورستۍ څپه راوړی دئ . خو د کابل راډیو دویندویو په پیروۍ یې ځینې کسان فشار لومړۍ څپې ته ورکوي او د (لنډه ــ داوږدې ضد) پروزن یې تلفظ کوي چې زما په خیال سمبده غواړي . دغه راز:

اغېزه ، خواله، وړانگه ــ دا کلمې گرده پرورستۍ څپه فشار لري . پښتو تشریحي قاموس (اغېزه) نه ده راوړې خو (خواله)ته یې پرورستۍ څپه فشار ور کړی دئ . په رواج سوي تلفظ کي یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ خپې ته فشار ورکول کېږي چي ماته د کندهاریانو په اصطلاح په زامه کي خوندنه راکوي. ځکه (خواله)که دلومړۍ خپې په فشار تلفظ سي د (خوا + له) شکل اخلي ، چي (ثنګ ته)معناورکوي.((خواله مي راسه چي خواله درسره وکړم)) یعني ثنګ ته مي راسه ، چي زړه درته تش کړم. ماته خوسمدلاسه ددغو کلموپه باب په کلاسیک ادب کي د خبرني امکانات نسته خو د (هربنده خپله یې کرونده) متل مي د (هربنده خپله یې دنده) په شکل ترسترګو سوی دئ.

البته دا خبره باید وسي ، چي تلفظونه مقدسات نه دي، چي باید بدلون ونه مومي. لکه د کلموشکلونه چي بدلېږي ، دغه رازیې تلفظونه هم پرله اوړي. خو که د تلفظ اوښتني التباس پېښ ساوه ، هلته نوبیا کلکه پا ملرنه غواړي چي مثال یې ما په (خواله)کي وړاندي کړ.

دسمبر ۱۹۹۲ع ۱۴

(ټورنټو ـ کاناډا)(۱

دالنډه لیکنه مي ((ډېوې)) مجلې ته ولېږل خو لکه چي د چاپ د واري تر رسېدو وړاندي ډېوه (۱) له بده مرغه خاموشه سوه او نوره چاپ نسوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښتو کره لیکنه باندي د نیولوجیزم سیوری

د ژبي کره کول یوه اکاډمیکه اړتیا ده. د نړۍ د ټولو ژبو ویونکو دا اړتیا حس کړې او ور سره سم یې د خپلو ژبو د بېلابېلو ګړدودونو (لهجو) څخه یوه سمه، سوچه، پر اصولو برابره او ټولو ته د منلو وړ ژبه را ایستلې او عامه کړې ده. د کره کولو په بهیر کي د یوې ژبي وینګ (تلفظ) لوستنګ او لیکل درې سره په پام کي نیول کیږي. تر کومه ځایه چي ما ته معلومه ده د نړۍ په ټولو متمدنو ژبه معیاري ژبه وي او د هغې له مخي وګړي خپله ژبه سموي. د (Media) هیوادونو کي میډیا پښتو ژبي کره کېدل هم د وخت غوښتنه ده او د خوښۍ ځای دئ چي دې بهیر ته له تېرو د پرشو پنځه د پرشو کلونو راهیسي ډېر پام اړول سوئ دئ. نیولوجیزم (لغت جوړونه) د ژبي د کره کېدني یوه برخه ده. دا چي موږ ته د پښتو نیولوجیزم ځرکونه د امیر کروړه رانیولې تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، معنا یې دا نه ده چي په دغه اوږده واټن کي د ژبي د معیاري کېدلو له پاره هلې ځلې کېدلې. د امیر شېر علي خان، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان په وختونو کي چي د پښتو د رواجېدني له پاره کوم تلاښونه سوي دي د ژبي د معیاري کېدني عنصر پکښې کوټ نه لیدل کیږي او نه د هغه وخت واکدارانو او د پښتو ژبي خواخوږو د معیاري کېدني اړتیا محسوسه کړې وه. دا د ژبي د ژوندي کېدو او بابېدو له پاره لومړنۍ هڅې وې چي موږ یې د احسان بشېړ منونکي یو. که تاسي د امیر شېر علی خان د وخت پښتو نظامي لقبونه او د امیر امان الله خان د وخت د پښتو مرکې لیکنۍ ژبې ته ځیر سئ ،و به وینئ چي د عربي ژبي په پېښو یې پخپله ژبه کي یو لړ مقلوب اضافي ترکیبونه په پېخر سره کوترم کړي دي. پخپله د پښتو مرکۍ نوم د پښتو پر معیار برابر نه و (مرکه د پښتو) یې بلله. زما مطلب کوټ دا نه دئ چي خدای مه کړه د هغو خواخوږو هڅو ته په درنه سترګه نه ګورم. د هغوی هلې ځلې د اوسنیو د لارې مشال وې او چا خبره سعي یې مشکوري دي. زما مطلب دا دئ چي د پښتو د کره کېدني هڅې ډېر زوړ تاریخ نه لري. له بده مرغه په تېرو شلو د پرشو کلونو کي چي چا د پښتو نیولوجیزم په وړاندي خپل ملاحظات ښوولي دي، ټولني ته داسي معرفي کیږي چي ګویا هغوی د پښتو د کره کېدني په مقابل کي ټینګار کوي. په داسي حال کي چي موضوع دا ډول نه وه او نه ده. پر پښتو باندي د عربیت تر اغېزې لاندي د ناوړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیبونو عمومي توب تړول پښتانه خواخوږي ګورول. د ملایي پښتو دغو عبارتونو (په کتابو کي يې دفقه راوړي دي)، (نیت د لمانځه د اختر داسي دئ)، (شهادت ورکوم په وړاندي د محکمې)، (بر قراره دي وي تخت و بخت د پاچا د اسلام) او دې ورته جوړښتونو زموږ پر ژبه سیوري اچولئ دئ. د دغو جوړښتونو د سمون له پاره له طلوع افغانه رانیولې بیا د وخت تر پښتو ټولني پوري ټولو د خپل اهلیت و صلاحیت په اندازه کار کړئ دئ او دا چي کافي و یا نه و، بېله خبره ده. زما مشاهدات راښيي د کره کېدني (معیاري توب) بهیر چي هر وخت او په هر نیت پیل سوئ دئ، پای يې پر لغت جوړني (نیولوجیزم) دربدلئ دئ او نوري چاري ځني پاته سوي دي. زما د مسالې پر همدغه اړخ باندي غواړم خپلي لیدني او کتني بیان کړم او ورسره سم د دغه بهیر د ځینو نورو اړخونو په باب هم وږغېږم.

لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم څرکونه موږ ته له امیر کروړه رانیولې بیا تر حمزه شینواري پوري راښول کیږي، خو د دغه بهیر د چټکتیا او زیاتي را برسېرېدني زمانه له تېرو درو لسېزو را پیلېږي. دغه کلونه دي چي د پښتو لغت جوړوني یا نیولوجیزم د اړتیا او څرګندتیا په برخه کي شعوري هڅي پیل کېږي او ور سره سم يې پلویان او مخالفین میدان ته راوزي. د نیولوجیزم بهیر که چا پیل کړئ که يې کړلئ دئ، دواړه د پښتو ژبي خواخوږي وو او دي. دواړه له خپلي ژبي سره د مینې په مقصد لاس و پښې وهي. دا نه د جګړې ډګر دئ او نه د سیاست میدان چي څوک پکښې ماته خوري او څوک پکښې بریالی کیږي. که د پښتو نیولوجیزم یا د پښتو کره لیکني بهیر ته په دغې روحیې سره څوک وګوري اوو يې څېړي زما په خیال ګټه به يې ډېره وي. نیولوجیزم په حقیقت کي د پښتو کره لیکني د لوی بهیر یوه کړۍ ده. نوري کړۍ يې د زړو لغتونو را ژوندي کول (ارکاییزم)، له ګړدودونو څخه د لغاتو را ایستل او د دغه راز له نورو ژبو څخه را پورول دي. لکه وړاندي چي مي وویل د پښتو نیولوجیزم منظم او سیستماټیک بهیر له تیرو درو لسیزو را پیلېږي خو د ارکاییزم برخه يې یو څه مخکینی تاریخ لري او کله چي موږ د پښتو د لرغونو لغتونو د بېرته را ژوندي کولو او یا له محاورو څخه و لیکني ته د را لېږدولو پر بهیر وږغېږو، نو د انصاف په حکم باید د فاضل استاد پوهاند رشاد صاحب (۱) هلي ځلي له پامه وانه چوو. استاد د لرغونو لغتونو یوه لویه برخه نظم او نثر ته را نقل کړې ده او ډېر داسي لغتونه يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنه کي کارولي دي چي په محاوره کي وو خو قاموسونو ثبت کړي نه وو . اروابناد استاد گل پاچا الفت د (لودي پښتانه � د پوهاند رشاد تاليف) په سريزه کي ليکي:"....ښاغلی رشاد په پښتو ليکلو کښي داسي لغاتو (زاړه لغات � م. هوتک) ته زيات مايل دئ او د پخوانو په شان ځيني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوي، دا کار د ځينو مړو يا نيمژواندو لغاتو د ژوندي کولو د . پاره ښه دی او ده پکښي هودغه کټه ليدلې ده"

ددغو لغتونو ليست زما د همدې ليکني تر بحث وتلې خبره ده ځکه نو نه پر ړغېږم. داسي ښکاري چي د کره ليکني بهير اوس يو ازي نيولوجيزم ته را لنډ سوئ دئ او نوري برخي يې په دومره جديت نه پالل کيږي لکه د نيولوجيزم دا . د کره ليکني له پاره چي ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب کوم لاربنود کتابونه (پښتو ليکلار) او (ويي پوهنه) کښلي وو اوس د انځروني گل سوي دي. نوم يې سته خو موندل يې سخت دي دا ځکه چي پر هيواد باندي د نازل سوو بخولو (فاجعو) له شامته د فرهنګي زېرمو په ګډون زموږ هر څه پوپنا سول. په هغو کتابونو کي د کره ليکني عمومي اصول او ورسره سم يې يو شمېر مثالونه راوړل سوي وو . خو د هغو په دوام نور تشريحي او تفسيري کتابو ته هم اړتيا وه او سته. د مثال په توګه د پښتو فعلونو د ګردان په برخه کي چي د (ورسېدئ، ورسېدلئ، ورسېدو ، ورسېده، ورسېدلو ، او رسېدو) په وړاندي (ورسېد) د استاد په نظر معياري ګڼل سوئ دئ. (ګوربت مجله، دويمه ګڼه، لومړئ کال، ۷۴ مخ) د دې لړۍ د ښه تراپوهېدلو له پاره په کار وه او ده چي د پښتو فعلونو د ګردانونو چوکاټونه په يوه مجموعه کي وليکل سي او په پراخه بيمانه تکثير سي.زما د معلوماتو له مخي د روسي او فرانسوي ژبو په زياترو ډيکشنريو کي د افعالو د ګردانو يوه لويه برخه د ضميمي په توګه ور سره چاپ سوي دي. د افعالو غير منظم ګردانونه خو يې هرومرو راوړي وي، ان د منظمو افعالو ګردانونه يې هم ورسره مل کړي وي. په روسي ژبه کي خو د پديږونو ( ) د ګردانونو غټي غټي مجموعي په ځانګړې توګه په غټ تيراژ خپري سوي دي او د هر چا لاس ته ور رسېږي. په پښتو کي دا کار په پخوانيو کتابو کي يو څه سوئ دئ خو په اوسنيو کي يا نه دئ سوئ، يا زه نه يم پر پېښ سوئ. زما پيشنهاد دا دئ چي د پښتو افعالو د ګردانو مجموعي دي هم چاپ سي او په هغو کي دي د مثال په توګه د (ورسېدل) مصدر ټولي صيغي درج سي (زه ورسېدم، ته ورسېدې، دی ورسېد ، تاسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېداست،دوی ورسېدل، موږ ورسېدلو)دغه راز نور افعال هم درواخله.په دی ډول به نو د (ورسېدلم، ورسېدلې، ورسېدلاست، ورسېدلو) د لیکلو مخه نیوله سوې وي، ځکه د استاد په نظر غیر معیاري دي .

زه چي اوس د کره کتني اوسني بهیر ته ګورم لارویان یې له نیولوجیزم (لغت جوړوني) پرته له نورو اړخونو څخه لار چپوي زما په خیال په دې برخه کي یو څه عیني ستونزي سته. د مثال په توګه په ارکاییکو لغتو پسي د زړو متنو لټول یا له ګړدودونو څخه لغتونه را غونډول خو ستونزمن کار دئ ځکه نو د پښتو ویی پانګي (لغوی زېرمي) نور درې اصله د هېریدو په درشل کي دي او یوازي د کاغذ پر مخ سته خو په عمل کي نه پلي کیږي. ښاغلي صمیم صاحب د جملو د جوړښتت په برخه کي ډېري خواری ګالي، خورا ښه، پر اصولو برابر، خوندور رغښتونه رابښیي خو ځوک یې لږ مراعتوي. علت یې دا دئ چي د پښتو د سوچتابه شوقیانو ته دا ډېره اسانه ده چي لغتونه پښتو کړي او نور نو ورته خوشاله وي چي ګني کره لیکنه یې وکړه. دا بهیر که د خوند و شخوند خواوي لري د پاملرني او اندېښني وړ اړخونه هم لري چي یادونه یې زه یوازي او یوازي په دې نیامت کوم چي پر خپله ژبه او خپلو هم ژبو مي زړه خوږېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

: د لوستنګ او وینګ ستونزې

پښتو الفبې (ابېڅې) لا تر اسه پر دې نه ده بریالی سوې چې د ژبې ټولې ږغېزې ځانګړتیاوې دې وښولای سي، د خج له پاره خو هڅه و څه سته نه. پښتو ته نوري جوړوني د کتاب، مجلې، ورځپاڼې له لاري رسېږي، له لیک څخه د پښتو لغت سم لوستنګ که ناشوني نه دئ نو ستونزمن خو هرو مرو دئ. له دې ستونزي سره زه پخپله مخامخ سوئ یم ما د پښتو د پخوانی مقنن او د دفتر ښتن (شېخ ملي) نوم وار د واره په کتاب کي ولووست، یو وار به مي وزن ورته (لرګی) وتاکه، بیا به مي پر وزن ووایه او کله به مي له (ادې) سره په یوه قافیه کي برابر کړ په پای کي د (National) د ملي : خوشحال خان یوه بیت له جنجاله خلاص کړم

په سوات کي دي دوه خیزه که خفي دي که جلي

مخـــــــــزن د درویزه دئ او دفتر د شېخ ملي

. ګویا (ملي) د (جلي) پر وزن دئ

اوس مي د پښتنو له خولې (بیلګه، دنده، خواله، اغېزه) په څو رازه اوربدلي ده، علت یې دا دئ چې دوی هم پورتني لغتونه د لیک له لاري زده کړي دي، زما په اوربدو خو د دې څلورو سرو لغتو فشار پر وروستی څپه دئ ، او د (لنده یا ډنډه) پر وزن باید وویل سي. په اولس کي مي پر لومړی څپې فشار نه دئ اوربدلئ، د کراچي په ښار کي د اوسېدونکو پښتنو په منځ کي د (دنده) لغت ډېر باب دئ، (په څه دنده لګیا یې؟) هغوی یې هم فشار دوهمي څپې ته ورکوي، ما ته دا خبره لا سمه روښانه نه ده چې په وینګ کي بدلون ته نیمګړتیا ویلای سو که نه؟ وینګ خو به د چا خبره د قرآن توری نه وي چې که په ناسم ډول تلفظ سي، له سره ایمان ځي. خو زما په فکر که له ناسم وینګ سره التباس پېښ سي نو بیا د اند ښننې وړ خبره ده. (خواله) که د لومړی څپې په فشار وویله سي، د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خوا-له) يعني (طرف-ته) مانا ورکوي، (خواله مي راسه) ياني (څنګ ته مي راسه) خو که فشار لومړۍ څپې ته ورکوو نو بيا (د زړه راز)، (د زړه د درد خبري) مانا لري. د دغي ستونزي يو اړخ د ښاغلي استاد پوهاند زيار صاحب په سپارښتونو کي بيان سوئ دئ (ګوربت مجله ۷۸ مخ، ۸ نومره) خو هوري يې د خج له بابته سمعي ولفظي تکرته اشاره نه ده سوې. هلته د (لرښت) او (لګښت) تکر ته ګوته نيول سوې ده. زما په ګومان د خج ستونزه هم جدي ستونزه ده او تر هغو چي موږ سمعي و بصري وسايل و مومو � سمدلاسه که له فونوميک الفبې يا نورو اشارو څخه کار واخلو، ښه به وي. د ليک له مخي د لغت زده کول يوه بله ستونزه هم لري او هغه د ټايپيست له خوا نا سمه ليکنه ده. لکه (ښېلنګونه وتړنګونه) چي يو ځای د (ښېلنګ او تړنګ) په شکل راوړل سوئ دئ (ګوربت مجله � ۷۸ مخ). د ناسم لوستنګ او وينګ ستونزه د پښتو الفبې (ابېڅې) د څو واره اړولو را اړولو په خاطر څو چنده سوې ده. موږ ته له پخوا څخه د پښتو ټولني فيصلې پرتې وې او له هغه سره مو ځانونه عيار کړي وو. ما پخپله سره له دې چي د ښونځي په لومړيو ټولګيو کي مي (کښې) هم لووست او هم مي کيښ، خو کله چي مي هغه هېر کړ او پر ځای يې له (کي) سره هم په ليکلو او هم ويلو کي عادي سوم، ناڅاپه د باره ګلې فيصلې را باندي راغلې ((سپېدې)) ته چي به مي څه لېږل، مجبور وم چي د شلو دېرشو کلو عادت پر خلاف کار وکړم. د (ياګانو) يو راز لا هم د (نيولوجيزم) په (Neologism) کارولو بيا بل غم پېښ کړئ دئ. له اوږدې يا سره ميني خو ښه وار اوه! په اوږده يا سره د نيولوجيزم وينګ که يوه انګرېز ته واورول سي، نو به يا په پوه نه سي، يا به له خندا ورته شين وي. د جوړونو په برخه کي دا خبره منم چي دا کار د مسلکي پوهانو دنده ده خو اوس زه پکښې يو راز انحصاريت وينم. زما مخي ته اوس سم دلاسه د Suffix او Prefix له پاره دوه لغتونه چي دواړه د ژبې د مسلکي پوهانو له خوا کارول سوي دي، د (مختاړي او روستاړي) او (مخونديو او وشاندي) په شکلونو کي پراته دي، خو دا دوهم ته يې څوک زړه نه ښه کوي. (پروفيسر ګل جنان ظريف ورته مخنيانی او وروستيانی ټاکلي دي). د کره ليکونکو په ليکنه کي هم کله کله د (خو) ځای موندل کېدلای سي. د مثال په توګه (ښېلنګ د يوه تاړي... په زياتونه يا پيوندونه له يوه ساده ويي څخه رغېدنه مومي) له (رغېدني مومي) پر ځای ماته (رغېږي) فصيح و خوندور ښکاري. د (په) او (پر) د کارولو په برخه کي بيا هم ملاحظات لرم. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

(وانښه پر خوله رسی پر غاړه) کي خو (رسی پر غاړه) د چا خبره د خدای رضا ده، مګر (وانښه پر خوله) نو د (حسن او حسین غزا) ده. ذهن مي یې هیڅ نه سي منلای. زه د (وانښه پر خوله) څخه داسي مفهوم اخلم چي (وانښه) د خولې (د پاسه) پراته دي. نور مثالونه یې (مچ پر پزه)، (برېت پر شونډو) دي. چي (مچ) او (برېت) دواړه په ترتیب سره د (پزي) او (شونډي) د پاسه دي. (وانښه) خو باید (په خوله) کي وي نه (پر خوله). که دا لاندي مثالو ته ځیر سئ و به وینئ چي په ټولو کي (پر) د (د پاسه) په مفهوم راغلئ دئ .

پاس پر کمر ولاړه ګله

نصیب د چا یې او به زه در څېژومه

++++++++

چي مازیګر سي زړه مي ښه سي

پر ګودر جوړ سي د منګیو کتارونه

++++++++++

++

ـ پر څه ټګ سړي واوښتم، پر خوله یې غوزار کړم

ـ پر خره سپور خر ځیني ورک

ـ ولي مي پور نه راکوی؟ وروره ! نادار یم ناګاره نه یم، څه وخت مي لا د خدای پر اویجه پرېږده که خدای کول پر رشه به دي غاړه دروباسم .

ـــ ښځي په ښراوو کي وایي: د مغزي پر دړه غوزار سې، دا کار د کړو و چي تا وکړ .

ـــ جنګ پر غله دئ، غله په کندو کي ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې مثالو څخه به څرګنده سوې وي چې (پر) د یو شي د پاسه مفهوم ښندي. څکه نو (واښه پر (خوله) معنا (واښه د خولې د پاسه) او (واښه په خوله) یعنې (واښه په خوله کې نیولې .

دا چې ویل کېږي ٌله (په) سره (کې) هرومرو باید راوړل سي ٌ، زما په خیال قاطع حکم نه دئ. تاسې دا لاندې مثالونه ولولئ چې اولس یې په ورځنیو خبرو کې کاروي :

ــ پلانی پیاز په ګنډه په ډوډۍ پسې ګرزي. یعنې ډېر غریب دئ .

ــ پلانی ډېر خوا ګرځن عادت لري، نصوار په خوله ،خبرې کوي .

ــ زوی مې کور پرېښوو زه په منډه ځینې راغلم .

ــ هلکه ! په ماشه ګوتې مه وهه، نه وینې چې توپک ډک دئ .

یا دا لنډۍ هم واورئ :

ګل مې په لاس درته ولاړ یم

یا مې ګل واخله یا رخصت راکه چې ځمه

په پورتنیو مثالو کې ضمني (کې) سته خو حذف سوئ دئ .

ٌطالبان غواړي پر ټولو قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور ومني ٌ(ګوربت مجله � دویمه ګڼه � ۱۲ مخ) (کلتور) په قومونو منل کیږي، نه (پر قومونو) . که د (منلو) پر ځای (تپل) وای نو (پر قومونو) ورسره جوړېدل. (طالبان غواړي پر قومونو (لږکیو) د پښتنو کلتور و تپي)د (په) او (پر) بیځایه کارونې د متقدمینو متونو ته هم لار موندلې ده. د احمدشاه بابا دیوان په نوي چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹۹۹م کال) کي د بابا کلام کي د (په) پر ځای (پر) د سوتې په زور ځای سوئ دئ او ګویا د بابا کلام معیاري سوئ دئ. آیا دا کار به مو په څېړنه کي بې لاري نه کړي ؟آیا راتلونکي په دا سي فکر ونه کړي چي د (پر) دغه راز کارول له احمد شاهي عصر څخه را پيل سوي دي. زه دا کار د لوی . استاد علامه حبیبي خبرهٔ پر پښتو خوارکۍ باندي ظلمٌ بولم

د پښتو لغت جوړوني د څلورو اصلو فېصدۍ خو کوږت په پام کي نه نیول کیږي. مېږه هغه دئ چي ډېر یې جوړ کړل. له څوارلس سوو کالو راهیسي عربي دود سوی لغت ته دا سي په کرکه کتل کیږي لکه چي دا نن چي د چلتاروالو لښکر زموږ پر خاوره راتوی سوي دي. که چا د (هیواد) پر ځای (وطن)، که یې د (لامل) پر ځای (علت، سبب) وکېښ د (ناکره) ګوزار پر کیږي. پر دخیلو لغاتو چي پېږۍ واوړي نور نو د ژبي خپل مال وګرزي. د دري ژبي په کمالاتو کي یو دا راوړي چي دري ژبي خورا ډېري دخیلي کلمې په ځان کي دا سي هضم کړي دي چي څوک د پردي لغتونو خیال نه سي وربا ندي. پوهاند دوکتور جاوید په خپله یوه لیکنه کي لوستونکي (سبا ناري)ته وربولي او لیکي چي مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ټولي پردۍ کلمې دي یوازي وچه ډوډۍ (نان) د دري ژبي خپل مال دئ مګر دوی هیڅ کله و مېز، صندلي، چاینکه، قاشق، نعلبکی ته لغتونه نه جوړوي. موږ لګیا یو شنبه و یکشنبه پښتو کوو ! د عربي ژبي د خیلو کلمو چي زموږ ژبه په دې څوارلس سوه کاله کي و نه خوړله، نور یې هم نه سي خوړلای. زما دا خبري باید په هیڅ راز د (ملایي عربیت) په تر منځ راښکیل یو . له یوې خوا مو Extremism مانا تعبیر نه سي. خبره دا ده چي موږ د دوو (جرګې) ته (حل و عقد)، (روغتون) ته (مستشفی) رواجېږي له بلي خوا مو د سلګونو کلو دود سوو کلمو ته هر څوک په خپل سر نوي بدیلونه ایږدي. د سیاست په ډګر کي خو مو ددوو ایکستریمزمو په انډ و خر کي وطن بایلو � نه پوهېږم چي په ژبنۍ برخه کي به څه شي د لاسه ورکو؟ دري ژبه چي د دومرو دخیلو کلمو سره نه مړه سوه نه تر سیالانو کمه، پښتو به ولي سي؟ تاسي تلوېزیون د منصور له داره راکښته کړئ نوم به یې خدای خیر کړي. (مېږه یې دا رته خېژاوه � میرمني ورته وویل چي ماته له ښاره کوښي راوړه !) د دود سوو نومونو له پاره نوو ټاکنو سمه نتیجه هم نه ده ښندلې. (کوته سنګي) هیڅا هم (میرویس میدان) نه کړ او (خوشحال مېنه) هزارګان لا هم په داغه نامه بولي. د ځینو لغتونو دوبلیکېټونه بیخي د ورکېدو په حال کي دي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(تلوار) کلمه خو هډو کارېږي نه. او داسي نوري هم ډېري بېلګي سته. ځیني چي په لهجو کي پاته دي هم د زکندن سلګۍ وهي. په لهجه کي (سرانښ) د (حریص) په مانا سته مګر د محلي دیالکټ . تړاپه یې خوړلې ده او پر ځای یې د (وړسترګي) ثقیل لغت کارېږي

زما په نزد د نیولوجیزم په برخه کي په مورډ د (کډي مو بارېږي، زوی مي را ملا که) کانه سوې ده. مورېته اوس د ځان او ژبي د فنا و بقا مساله پرته ده (کره) و (ناکره) خو یې پر لویه لار پرېږده. که د کوچني ملا اذان اورئ نو کومه فیصدي چي د پښتو د لغوی زېرمي له پاره د کره لیکني د لارویانو لخوا اینبول سوې ده ، هغه مراعات کړئ. او که مراعات نه سي نو به پښتو ژبه د نیولوجیزم تر ګونډو لاندي سي او په دې ډول به د هند و اروپایي ژبو په چوکاټ کي یوه بله ژبه وزېږي او نوم به (یې نو ګوره چي څه وي ؟)(۲

د مارچ لسمه ۲۰۰۰

ټورنټو � کاناډا

. علامه رشاد مرحوم د مقالې دلیکلو پروخت ژوندی و (۱)

دا لیکنه په ګوربت مجله کي (لومړي کال � ځلورمه ګڼه � اپرېل، مي ۲۰۰۰ م) خپره سوه. په (۲) ورپسي ګڼه کي ښاغلي آصف صمیم د هغې او ښاغلي شپون د لیکني په جواب کي یوه مقاله خپره کړه (لومړی کال � پنځمه ګڼه � جون، جولای ۲۰۰۰ م). په دې مقاله کي دینولوجیزم پرا ړتیا خبري سوي وې ، چي ګټوري خوبیخي ډېري وې ، مګرزمادا ندېښنوجواب ځکه نه و ، چي زه خودنیولوجیزم له واقعي او اصولي مفهوم سره مخالف نه یم. نیولوجیزم خودنوو علمي ، ساینسي ، تخنیکي ، سیاسي نومونو له پاره روا دئ ، نه په ژبه کي دځورلسوپېړیواوږده عمرلرونکولغتوله پاره. ددې لیکني جواب ماوکیښ او ګوربت مجلې ته ورولېږئ. دخپرېدو په باب یې پوره ډاډه نه . یم. دغه جوابیه مقاله به د همدې ضمیمې په ۱۲۹ مخ کي ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتروکو او ارکاییکو

لغتونو په ژوندي کولو کي دعلامه رشاد(رح) هڅي

د پښتو ژبي او بلي هري ژبي لغوي زېرمه د ځلورو چینو له لاري شتمنه کېدلای سي. یوه یې د متروکو او ارکاییکو لغتونو بیرته ژوندي کول او بابول (دودول) دي. نوري دري یې له لهجو څخه را اخیستنه ، له نورو ژبو څخه پورونه او د نویو لغتونو جوړونه ده. متروک لغتونه یو وخت په ژبه کي مروج لغتونه وو او په ورځنیو محاوروکي کارېدل. دې پوښتني ته چي ولي د زماني په تېرېدلو سره دا لغتونه له استعماله لوېدلي دي ، ژبپوهان جواب ویلای سي. زه یې نه صلاحیت لرم او نه لاېسنس. خو دومره پوهېږم چي ځیني لغتونه د خپل ژوند په اوږدو کي له عمومي ژبي څخه لهجو ته رامحدود سي او بیا په ټاکلي جغرافیایي ساحه کي د کورنیو ترچوکاټه پوري د ګوښه کېدلو پروسه تعقیب کړي او وروسته له استعماله ولوېږي چي دا نو زما په فکر د یوه لغت (ویي) مړینه باید وبولو. دارکاییکو او متروکو لغتونو بیا ژوندي کول یوه ژبنۍ دنده ده چي ځیني پوهان یې په مینه او مسئولیت سره پالي. علامه رشاد(رح) یو له دغو پوهانو څخه و ، چي د زړو لغتونو را ژوندي کول . او بیرته رواجول یې د پښتو ژبي د غناله پاره ګټور کار باله او په ټینګه یې پاله

اروا ښاد استاد ګل پاچا الفت پخپله هغه تقریظ ډوله یادونه کي ، چي د پښتو ټولني د رئیس په توګه یې د علامه رشاد مرحوم د (لودي پښتانه) د کتاب په سرکي راغلې ده او په هغې کي یې د علامه استاد له خوا د زړو لغتونو د کارولو په برخه کي ، سربېره پر دې چي د اکارېې دافادې د ګرانولو سبب ګڼلې دئ ، بیا هم داسي کښلي دي:"... ښاغلی رشاد په پښتو لیکلو کښی دغسی لغاتو ته زیات مایل دی او د پخوانو په شان ځیني زاړه لغات په زاړه ډول استعمالوی ، دا کار د ځینو مړو یا نیم ژواندو لغاتو د ژوندی کولو د پاره ښه دی او ده پکښی همدغه ګټه لیدلې ده. زه دا کتاب (یو درونداثر ګڼم او خپل ملګری ته د دغه بریالیتوب تبریک وایم." (١

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه استاد مرحوم چي د متروکو لغتونو د ژوندي کولو تلاښ کا وه ، حق يې درلود .ځکه که دالغتونه په ورځنيو خبرو اترو او ليکنو کي کارنه سي او له استعماله ولوېږي نو ورو ستـه مري. زما د خپل ژوند تجربې رانبوولې ده يوزيات شمېر لغتونه ، چي ماځو کاله وړاندي په ليکنو کي لوستل ، اوس يې ان د خپلو ښاروالو او لهجه والو په ليکنو کي لږ وينم او ببربېږم چي که دا بهېر . همدا سي روان وي ، يو وخت به د دغو لغتو د پاتاله پاره لاسونه پورته سي

زما د مشاهدې له مخي موږ په تېرو دوو درو لسيزو کي (بډای) او (موږ) لغات په (شتمن) باندي تري تم کړل ، (يرغل) مو په (بريد) له منځه يووړ ، (ايلچي) مو په (استازي) ورک کړ ، (جنګ) مو په (جګړه) وواهه ، (وطن) مو په (هيواد)نيستي کړ، (غولی) مو په(انګړ) پايمال کړ ، (تاداو) مو په(بنسټ) له بېخه وکيښ ، (ربړه) مو په (ستونزه) پسي وا خيستله ، (ليکه) مو په (کرښه) پاکه کړه ، (کوچنيواله) په (وړکتوب) ووژله ، (جنګيالی) مو په (جګړه مار) ښخ کړ ، (اخته) (بوخت) او (مشغول) مو په (لګيا) اليش کړل ، (تلاښ) مو په (هڅه) نفی کړ، (کړنه) مو په (غندنه) محوه کړه ، (نجلۍ) مو په (جنۍ) ترپښولاندي کړه ،(کرار) مو په (ورو) وخوړ، (په) مود (پر) په فتوا مسخه کړ او لالګيا يو د مسخه کولو او محوه کولو دا بهېرپسي پالو او په ځان نه پوهېږو چي د خپلي ژبي لغوي زېرمه مو د چونګښو د هغه منګوټي په شان ګرزولې ده چي ((يوه وراچوو ، دوې بيرته ځني غورځي)) . دغه معادل لغتونه اوس نويو زلميوته دا سي ښوول کېږي لکه دا چي يوازني او معياري لغتونه وي او دا نور غيرمعياري ،بې خونده او پردي لغتونه. د دغو معادلو لغتونو . پررنګ وخوند زه هيڅ اعتراض نه لرم خواند ښنه مي د دا نورو لغتو د مړيني په باب زياته ده

دلغتونو مرګ وژوند يوه طبيعي پېښه ګڼلای سو خوکه وساتل سي او له مرګه وژغورل سي د ژبي غنا ورزياتوي ، د مطالبو دافادې وسايل غښتلي کوي او پراخوي يې او د کلام رنګيني ورډېروي. کاظم خان شيدا که (رنګين الفاظ) د (شعرد پيکر) له پاره (رخت وزېور) بللي دي ، زما په خيال د(نثر) د ناوي ښکلا هم ورزياتولای سي او د دغه راز ښکلاد جلووتماشه هغه وخت کولای سو ، چي د ژبي د کره کولو اخلاص د هغې د سوچه کولو او محدودولو په لېونتوب را څخه اليش نه سي. ما ته چي يو وخت پخپل وطن کي د ژوند کولو نېکمرغي ميسره وه نو مي د څه مودې له پاره د پښتو ترجمې په يوه څانګه کي کارکاوه. هورې مو پارسي مطالب او خبرونه په پښتو اړول. د ژباړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جريان کي که به د (اظهارنمود ، ابرازکرد ، وانمودکرد ، خاطرنشان ساخت ، افزود ، خاطرنشان نمود ، خاطرنشان کرد ، اضافه نمود ، اضافه کرد) له رنګارنګو عبارتو سره مخامخ کېدلو ، يوازي اويوازي موپه (څرګنده کړه) يا کله کله (زياته کړه) ترجمه کاوه . که به ما يابل چا دهغه پرځای (وښوول ، وښودل ، وويل ، ښکاره کړل) عبارت راوور ، دنه معياريتوب په ګناه محکومېدی اوپه اصطلاح تصحيح کېدی به .ماته به له خپلي ژبي څخه دلغتونو پردغه رازايستلوباندي هم غوسه راتله اوهم به خواشينی کېدلم . غوسه به په دې راتله چي د معياريت له علمي مفهوم سره ولي لوبي کېږي اوخپه به په دې وم چي زموږژبه خوله لويه سره دومره خواره لاهم نه وه . داخواري يې اوس ور په پېڅه کوو . د ډېروپه عصرکي موږدانګرېزي ژبي ستون د انواعوله پاره (ډبره ، تيږه ، سخره ، کرکنډه ، کاڼي ، شګه ، ګوسه ، غرګی ...) درلودل . اوس د معياريت په هڅه يوازي (تيږه يا ډبره) کاروو ، دانورتول له استعماله ورو ورولوېږي . ګويا په بدويت کي موديوه مفهوم له پاره اووه اته واريانته درلودل خونن په يوويشتمه پېړۍ کي د متنوعو رنګارنګو لغتونوپه پوجي کولونوکان باسو .

علامه استادمرحوم له دخيلولغتونو سره دومره زياته دښمني نه درلوده . متروک لغتونه يې زياتره په شعرکي کارول اوپه نثرکي يې ددخيلولغتونوپرکارولوصرفه نه کوله . کوم هدف چي استاد مرحوم په څېړنوکي پاله ،لنډه تنګه ژبه ددغه هدف درسولو ترعهدې نسوای وتلای . زه پخپله په سرسره له دغه رازستونزي سره مخامخ سوی يم . مادپښتنوقومونوداتنيکي جوړښت په باب يوه څېړنه کړې وه . دهغې په باب په يوه کتاب کي يادونه هم سوې وه . ماغوښتل چي پخپله يوه بله ليکنه کي خپل استدلال ته دپياوړتياله پاره ددغه کتاب حواله ورکړم خومشکل مي داو چي په کتاب کي دکارول سوي ژبي له اسيته نه پوهېدلم چي زماڅېړنه پکښې تاييدسوې ده که ردسوې ! علامه استادخپله څېړنه په هغه رازژبه کښله چي استفاده ورڅخه عامه کېدلای سوای . خوشعريې بيا دمتروکولغاتودژوندي کولوله پاره وسيله ګرزولې وه . دوی به زماپه فکردا حقيقت په پام کي نيولی و چي دلغتونوپه بابا و انا (نيا) پسي خراغ وپلټه راااخيستل دژبي د متخصصينو مشغولا بايدوي . يولغت چي په يوه ژبه کي کي پېړۍ پېړۍ تېري کړي وي ، بايد دخپلي ژبي مال يې وبلل سي اوداڧادي په عمليه کي يې په کارولوباندي خوک ونه شرمېږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته چي کله د حمید د (نیرنګ عشق) مطالعه میسره سي ، ډېرخوند پر اخلم او د شعري ښایست و رنګینۍ له خاطره خوېږي د پښتو ژبي او پښتنو له پاره ستړو یا ړبولم. د ښاغلي استاد صمیم دا خبره دزړه له کومي منم چي وايي نیرنګ عشق" زموږ منلي شاعر عبدالحمید مومند په ډېره خوږه او روانه پښتو مثنوي په خورالوړادبي قوت ژباړلي ده"(۲) خو پر ځنګ سمدلاسه دا خبره ذهن ته راسي چي آیا دغه ویاړ به د رنګارنګو د خیلو لغتونو له کارولو پرته زموږ پښتنو په نصیب سوی وای ؟ او په یوه محدوده و محصوره ژبه به دغه رازشهکار نړیوالو ته د وړاندي کېدو جوګه سوی وای. زه خو وایم . هیڅکله نه

استاد مرحوم به تل ترنویو جوړونو دزړو لغتونو ژوندي کولو ته ترجیح ورکوله. دی د نویو جوړونو په اړتیا پوه و اوداکاریي دنني نړۍ د علمي پرمختګونو او ورسرسم یې د نویو ساینسي او سیاسي اصطلاحاتو د منځ ته راتلو د بهېرد چټکتیا له خاطره یو ژبنی ضرورت ګاڼه او په دې لارکي یې اخیستل سوي ګامونه په کلکه ځارل. زما په یاد دي یو وخت یې په تیلفوني خبروکي راته د(چارواکي) نوي جوړه سوي کلمه خورا ډېره وستایله. خو پخپله یې دلغت جوړونو په برخه کي عملي برخه نه اخیستله. مسلمه خبره ده چي په دې برخه کي یې تربل هرچاهم علمي صلاحیت درلود او هم کفایت. نو داکاریي ولي نه کاوه؟ ځکه یې نه کاوه چي استاد مرحوم دژبنۍ زېرمي ایښي وو او په Preiorities دبډایولو له پاره پخپل علمي و ادبي فعالیت کي ځانته اولویتونه هغوکي له لهجوڅخه د لغتونو اخیستل او بابول او دمتروکو لغاتو دوهم وار رواجول د دوی د . مثمرکار په سرکي راغلي وو

زما په فکر علامه استاد(رح) دا بل حقیقت هم په پام کي نیولی و ، چي د نړۍ د ژبو د پرمختیا پړاوونه دهري ژبي پخپل ځانګړي علمي و ادبي و تاریخي دریځ پوري تړلي دي. ځیني ژبي د پرمختیا په داسي یوه پړاوکي وي چي دلیکدود یووالي او تجانس ته یې ترهرڅه وړاندي باید چاره وسنجول سي خو ځیني بیا تر دې پړاو قرنونه وړاندي تیري سوي دي. زه خو وایم که یو څوک د خپلي ژبي . دلیکدود پر توحید باندي کار ته اړتیا احساس کړي ، ځان او خپله ژبه باید ورته سپکه و نه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ زیاتره وختونه د دغه راز حقارت ښکار سوي یو او په نتیجه کي مو ادبي وژبنیو غښتا زیو ته لاس اچولی دئ. د نړۍ له ډېرو پرمختللیو او بډایو ژبو سره مو د سیالۍ او برابرۍ غیرواقعبینانه ادعاوي سرکړي دي. په داسي حال کي چي دژبو پرمختیا او سمبالتیا د هغې دویو نکوله پرمختګ او سمبالښت سره سیده اړه لري. د پښتو ژبي د بشپړتیا او کره تیا له پاره د نورو ژبو له تجربو څخه ګټه اخیستل یو معقول او پرځای عمل دئ خو هره تجربه باید د خپلي ژبي د واقعي حالت په پام کي نیولو سره تطبیق سي. داسي کالی په واغوستل سي ، چي پرتن یې برابروي. داقانون د ټولني دژوندانه په ټولو اړخونو کي جاري و طاري دئ. که یو ملت پخپله خاوره کي اورګاډی ونه لري او و اکمنان یې له نورو دولتو سره د سیالۍ په انګېزه د اټومي پروګرام د تطبیق په سوچ کي سي ، زما په فکر به یې هم ځان خطا ایستلي وي هم نور. خپله ژبه هرچاته هم خوږه وي هم اصیله. د چا خبره (کارګه وایي زما سپینککیه زویه ، جرګی وایي زما پستکیه زویه) . په دې لړکي د پښتو انکشاف و انحطاط ، خوږوالی و تریخوالی،زیږوالی و نرموالی ، پرمختګ و شاته تګ ، بډایي و نېستي پخپله په پښتنو اړه لري په بل هیچا اړه نه لري. د هغې د غنا او بډایۍ له پاره که څوک د پښتو د خپل واقعي حالت له په پام کي نیولو پرته د نړۍ د نورو ډېرو پرمختللیو ژبو د انکشاف پړاوونه د سوټي په زور پر خپله ژبه باندي تطبیقوي ، نتیجه به یې هغه راز وي لکه
زموږ سوسیالیستانو او سوټیسټانو چي د افغاني ټولني د وړاندي بېولو له پاره د پخواني شوروي اتحاد نسخې ټکي په ټکي عملي کول غوښتل او په نتیجه کي یې هیواد له او سنیو سیاسي و ټولنیزو مصیبتونو سره مخامخ کړ. دلغت جوړوني خبره باید د ژبي ماهرانو ته پرېښوول سي خو په ژبه کي په مروجو دخیلو یا غیر دخیلو اخښلو بخښلو لغاتو باندي باید په دې خندنۍ پلمه لاس ونه وهل سي چي ګویا ، داکار ایرانیان هم کوي ، المانیان یې هم ، .... ، ځکه یې موږ هم باید وکړو !
د هرچا او هري ژبي اولویتونه توپیر سره لري او دا هغه خبره وه چي علامه استاد(رح) هروخت پرې ټینګار کاوه. په (افغان ولس) نومې مجله کي د دوی له خولې څخه پرر انقل سویو خبرو باندي زه هم شهادت ورکوم چي ویلي یې دي٬٬ ... د نوو لغاتو ضرورت زه هغه وخت احساسوم چي موږ ټولي لهجې را ټولي کړي وي او ددې څخه نورمایوس یو چي په لهجو کي نور څه نه دي پاته او یا فرضاً ادب مو ټول داسي ذکرکړی وي ، بیان کړی موږي ، چاپ کړی موږي ، د خلکو په لاس مو ورکړی وي ، چي هیڅ نه وي پاته ، نو اوس موږ وضعي ته ضرورت لرو . نو ترهغه وخته چي مو داکار نه وي کړی ، د نوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وضعی له پاره قدم اخیستل تقریباً د ژبي پر دغه برخه باندي چي دا په لهجو کي ساتل سوې ده ، یو ظلم دئ."(۳) زه به دومره پرزیات کړم چي له (نوي وضعي) څخه د استاد(رح) مراد د مروجو لغتونو له پاره وضعه کول دي. نوي ساینسي وفني وعلمي اصطلاحات له دې حکمه څخه مستثنا دي .

زموږ د منلي استاد پوهاند دوکتورزیارصاحب د خولې خبره ده چي وایي "... دلري او بري پښتونخوا یوه سیمه او خېل اوزی رانه پاتې نه دی چي څه له پاسه دوه سوه کتابچې مي پرې (۴)ډکې کړې دي. د پښتو وییپانګې دویمه برخه (زړه پانګه یا ارکاییزمونه) څېړاند دوست او استاد صمیم خپاره کړي او نوې پانګه یا نیولوجیزمونه هم ما په یولس زریزسیندګې کې له چا په راکښلي ...."(۵) . خو د خواشینی خبره دا ده چي دغه ستره زړه پانګه همدا اسې لاس نه وهلې په کتاب کي بندي پاته ده او خوک یې د ژوندي کولو او رواجولو هڅه خو پرېږده ، د کارولو توصیه لا هم نه کوي. زموږ ډېر زور پر نیولوجیزمونو دئ او بس همدا مود ژبي د کره کېدني تاداوګرزولی دئ. علامه رشاد(رح) زړې پانګي ته ډېره پاملرنه کوله په تېره بیا په شعر کي. او دا پاملرنه یې یوازي د خپلي لهجې پانګي ته نه وه بلکي د پښتو ټولي لهجې یې په پام کي وې. طبیعي ده چي په دې لړکي یې د خپلي لهجې زاړه لغتونه ډېر کارولي دي. ما یو وخت په یو شعر کي (دوړدوړکه) استعمال کړې وه. علامه استاد سمدلاسه د عبدالقادر خان ختک دا بیت راته وو ایه، چي په هغه کي شاعر د (بړبوکی) ویی د کندهاری لهجې (دوړدوړکي) له پاره راوړی دئ :

که سفله ښښتن د جاه شي په دا څه شو؟

په معنی بړبوکی پـــــورته کړخسړی

او ورپسي یې د دغي کلمې په باب مشرح تفصیل ورکړ او زیاته یې کړه: د عبدالقادر خان ختک په کندهار چاپ د یوان کي دا کلمه (بړبوګی) ثبت سوې ده . په پخوانیو خطي نسخو کي ګاف هم د کاف په شکل لیکل کېدلی او د بړبوکی په ثبت وضبط کي د دغي قاعدې اغېزه کړې ده. ماته یې د بړبوکی د استعمالولو توصیه هم وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل وخت یې د (ترمې) او (کوشیر) کلمې راته تشریح کړې او ویې فرمایل: دا کلمې زموږ او ستاسې په کندهاری لهجه کې نه کارېږي ، زده یې که او په لیکنه کې یې استعمالوه .

زما یقین دئ چې د ژبود اطلس د برابرولو په باب د ساحوي ریسرچ په ترڅ کې به د سیمه ییزو لغتونو لویه برخه ،چې په ټاکلې جغرافیوي محدوده کې ایسارپاته دي ، ثبت سوي وي. په دې کې به ډېر داسې لغات هم وي ، چې نن یې معادل نیولوجیزمونه کارېږي. کاشکې د دغو لغاتو د خپرېدو له پاره هم هڅې سوي وای او یوازې په کتابچوکې یې په ثبت بسنه نه وای سوې .

په دې ترڅ کې مې یوه بله د یادوني ضمني خبره هم پرزړه باندې راغله او هغه د ژبود اطلس د برابرولو په برخه کې د یونسکو او افغانې ټیم د کار او فعالیت په باب ده. موږته دا خبره معلومه ده چې په دغه افغانې ټیم کې یو فعال او هڅاند غړی پوهاند دوکتورزیار او دده پر څنګ د ټیم نورو غړو ارواښاد الهام ، ډاکټرعبد الرازق پالوال ، استاد حبیب الله پښتون زوی جاج ، استاد پوهندوی نوراحمد شاکر او استاد بایزید اڅک هم شامل وو او په مینه وجدیت سره یې خپلې څېړنې مخ ته بېولې. ددې ټیم له غړو څخه له نیکه مرغه دوکتورزیار ، ډاکټرپالوال ، استاد بایزید اڅک ،استاد پښتون زوی ژوندي دي.استاد پوهندوی شاکرپه کاناډا کې اوسي ،په فزیکي لحاظ ژوندی دئ خوله بده مرغه داسې ناروغي په پوري ده چې د رغېدلو امید یې لږدئ (٢) . موږله دغو ښاغلو څخه ټینګه هیله لروچې د خپلو کلونو کلونوزیار او کړاو په باب راتلونکي ځوان نسل ته معلومات ورکړي. زموږهیواد د حوادثو او توپانونو مېنه ده. خدای مه کړه ددوی ارزښتمن زیار د توپانو څپې له ځانه سره یوونه سي او تري تم یې نه کړي او یا سبایې بل څوک د ځان مال و نه ګڼي .

د علامه استادرشاد(رح) دلیکني او تدریس په ژبه دده هرشاګرد او لوستونکی پوهېدی او پوهېږي . دده شعر دزړو او متروکو لغاتو نو سره هرچاته خوږ او دپوهېدلو وړو اودئ. دده په زرګونو شاګردانو کې څوک یو تن لاهم نسي موندلای چې ودي وایي: زه دا استاد په تشریح او لوست نه پوهېدلم. دده دافادې ستاینه دهرچا پرخوله وه. دا ولې ؟ دا ځکه چې دده ژبه له پښتنانه قامه څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پردی نه وه. له بده مرغه نن پښتانه دهغي ژبي په پوهېدلو کي مشکلات او ستونزي لري ، چي د (کره) په نامه ورښوول کېږي.

(علامه استاد رشاد دي پاک خدای وبخښي او ددوی کاردي تل د پښتنو زلمیو دلاري مشال وي(۷.

محمد معصوم هوتک

اوکویل ـ کاناډا

نومبر ۲۰۰۵ ع ۲

رشاد ـ عبدالشکور ـ لودي پښتانه ـ (ب) مخ ، پښتو ټولنه ـ ۱۳۳۲ ش (۱)

. دعبدالحمید مومند کلیات ـ (پینځه) مخ ـ دانش خپرندویه ټولنه ـ ۱۳۸۳ ل (۲)

افغان ولس مجله ـ شپږم کال ـ لومړی ګڼه ـ ۴۲ مخ. دلمبې مجلې د ۱۳۸۳ ل کال د ۴ ـ ۵ ګڼې په (۳) حواله.

داشمېره په (استاد زیار ـ د پښتني فرهنګ یوځلاند ستوری) نومي اثر ، ۱۴۹ مخ کي (۱۰۴) بلل (۴) سوی دئ.

افغان ولس مجله ـ شپږم کال لومړی ګڼه ـ ۹۹ مخ (۵)

پوهندوی نوراحمد شاکر ددې مقالې ترلیکلو څه دپاسه یو کال وروسته د ۲۰۰۶ع کال د جنوری په (۶) ۱۲مه د پنجشنبې په ورځ په تورنټو کي مرا او دافغانانو په هدیره کي ښخ سو.

دالیکنه په کندهار کي دعلامه رشاد(رح) دلومړي تلین په مراسمو کي ګران سعید لودین (۷) ولوستله او په کندهار مجله خلرم کال ، پنځمه او شپږمه ګڼه (لېندی ، کب ـ ۱۳۸۴ ل) کي چاپ سوې ده. ددغه تلین په مراسمو کي ما (هوتک) له بده مرغه ګډون ونسو کړلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا يوه مي لا واورئ، نور نو ستاسي خوښه

مور پښتانه اوس د ډيموکراسۍ د تمرين په حال کي يو . په ځېنو مو لا نه ده اخيستې. زه دا خپل ځان درښيم چي ځوک مي خبره را غبرګه کړي، لږ څه سره ووپېچل سم. خو خير دي وي دا تمرين به نه پرېږدو . که يې نن د سهلو وس نه لرو ، سبا ته به يې پيدا کړو . خبره مي د ښاغلي استاد صميم صاحب کوله."که اباسين راغلی نه وای" ښه عنوان، ښه استدلال او ښه وړانديز. لوستلو يې خوند راکړ. دوه پښتانه خواخوږي بايد يو له بله سره همداسي د زړه خواله وکړي. ما پخپله تېره ليکنه کي له نيولوجيزم سره په اصولو کي مخالفت نه دی کړی. ها د چا خبره ګوته مي خدای مه کړه (اسلام) ته نه ده نيولې، (مسلماني ما) ته مي نيولې ده. د خوښۍ ځای دا دئ چي استاد صميم زما له معروضاتو سره په مجموع کي موافقه ښودلې ده او په لږ کي يې تر (ډېره پر حقه)بللی يم. کومو ځايو ته چي يې (خو) اينبی دئ هغه حاشيوي خبري يا د کلي بيان ځنډي دي چي شمېر يې اته دئ.زه به اتو سرو ته يو څه توضيح ورکړم .

ښاغلی استاد وايي" د ژبي د ويپانګي په بشپړتيا کي ريشتيا هم چي څلور واره آرونه -۱ (ارکاييزم، ډيالکتيزم، نيولوجيزم او اډاپټيزم) د دې زنځير څلور پخې کړۍ دي، خو زما په اند د لاس په ګوتو کي هم د اړتيا او استفادې د ارزښت له مخي توپير جوت دی...." زه هم سل په سلو کي همدا خبره کوم. زه غواړم هغه فيصدي عملي سي چي د کره ليکني بنسټ اينبوونکو اينبې ده او په دې برخه کي دومره دوګماتيک نظر هم نه لرم چي که په سلو کي پنځه ويشت، دبرش سوه زما به چيغي پورته سي. يه، زه وايم اوس خو مور هغه نوري درې برخي بيخي هيري کړي دي. ښاغلي استاد د امير عبدالرحمان خان د درباريانو د نکل په راوړلو سره پر دوو خبرو ضمني اعتراف کړی دئ يو دا چي پر نيولوجيزم باندي تراندازې زيات زور اچول د (ګونګوټيو)خوړل دي، نه د وڅکو . او بل يې په دې نکل زما هغه خبره تاييد کړې چي مور په اولس يا پخواني ادب کي د لغاتو موندلو له بهير څخه په دې دليل (لار چپه) کړې ده چي ارکاييزمونه خو (همېشه پلټل کېدای شي)، راځئ نيولوجيزم ته پونده ورکړو. او په دې پونده کي مو د پښتو خوارکۍ نوکان وايستل. زه خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي صمیم صاحب په دغه جمله کي هیڅ راز نیمګړتیا نه وینم چي وایي ٌد انحوی ترکیب یا اسمیه جمله دوه فاعله لري ٌکلمات به یې د آر له مخي عربي وي خو دې کلمو زموږ په ژبه کي د ځوارلس سوه کلن ژوند په ترڅ کي د اقامي سند تر لاسه کړی دئ. زه یې کورټ پښتو جمله بولم. د پښتانه له خولې راوتلې ده او بل پښتون له قاموس پرته پرې پوهیږي. د ژبې دنده (وظیفه) هم دغه ده.

د استاد صمیم دوهمه څرګندونه زما د لیکني یو حاشیوي ټکی دئ او د زیاتي تبصرې وړ یې نه -۲ بولم. زه بالکل موافق یم چي اروا ښاد دوست شینواری د ارکاییزمونو په راغونډونه کي نه هېرېدونکي هڅي کړې دي. اروا دې ښاده وي. او ټول پښتانه یې کار ته په درنه سترګه ګورو. ما چي د فاضل استاد رشاد صاحب خبره کړې وه، مطلب مي دا و چي هغوی ارکاییک لغتونه په نظم و نثر کي کاروي. له دې پرته مي بله خیره په زړه کي نسته. ما ته چي څوک د پښتو د پیاوړتیا په لار کي یو کوچنوټی ګام واخلي، د سترګو تور ښکاري. اروا ښاد دوست شینواری خو د پښتو (ستورو) په کتار کي راولم.

په دې یادونه کي د ښاغلي صمیم صاحب زما په ٌنو ورته خوشحاله وي ٌجمله سر نه دئ خلاص -۳ سوی.علت یې دا دئ ،چي کنډوېې لوستې ده او پر (وي) باندي یې ختمه کړې ده. که یې تر پایه لوستې وای، سر یې په خلاصېدئ.

د باره ګلې له پریکړو څخه وارد واره زما محترم استاد پوهاند زیار صاحب سر ټکولی دئ او -۴ ماته یې هم جرأت راکړ چي څه پر ووایم. په لوی لاس چي څوک ودانه ورانوي نو نتیجه یې هرو مرو دا رازوي چي ان استاد صمیم صاحب لا د باره ګلې د غونډې د برخه وال په توګه(دقیق خبر نه یم) د هغې فیصلې نه مراعاتوي. نه(کښې) لیکي نه (پکښې) بلکي(کي) او (پکي)کارېي. د پښتو اکاډیمۍ مشر ښاغلی ډاکټر راج ولی شاه خټک خو هم د همدغو نه مراعاتېدو له لاسه ژاړي.

(ګوربت � ۴ګڼه � اپریل � می -۲۰۰۰) هغه د چا خبره، وایي (د کال خواری مي ولاړې، سپیني روپۍ مي ولاړې!) پاته سوه د لیک د بدلون خبره. روښانیانو که له ځانه لیکدود را ایست خو په هغه وخت کي د دولت لوانې خبره ٌافغاني لفظ مشکل و لوست کښښ مه شه ٌ. دغسي درویزه یې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحالخاني ليکدود هم درواخله. اوس خوٌ افغاني لفظ لوست کښښ شهٌ دا چي ځيني مشرانو او خواخوږو سليقه يې بدلونونه پکښي راوستي دي، د هغو اغېزه خو کورټ صفر ده. نه باب (دود) سوي دي، نه چا منلي. نه د وزير محمد ګل خان مرحوم ليکدود کوم پيرو وموند، نه د خادم صاحب مرحوم، نه د خان شهيد او نه هم د قلندر صاحب. داهسيٌ عبث دارو مردک دي، فتح خان يې ډزوي.
ٌ

۵- په دې يادونه کي د پريفيکس او سوفيکس خبره پاته سوې ده او پر ځای يې ويل سوي دي چي زه (هوتک) ولي په (س) باندي د (شول) د مرستيال فعل او د هغه د بېلابېلو صيغو د ليکلو پهٌ امتيازٌ کي د خپلو مشرانو استادانو (علامه حبيبي او پوهاند رشاد) په پيروی کي ونډه نه اخلم؟

ښاغلي صميم صاحب. زه خو دا ونډه اخلم او د خپلو استادانو پر پله باندي په منظم ډول روان يم خو د (سانسور) استبداد دا واک راڅخه اخيستی چي لوستونکو ته خپل د زړه بيان په هغه (ډول و شکل) وکړم، لکه غواړم چي يې. که يو وخت درته زما د ليکنو د اصلي مسودو د کتلو فرصت برابر سو، تاسي به ووينئ چي په (شول) کي مي د (س) له امتيازه ! ښه پوره ګټه اخيستې ده. خو د خپرونو چلوونکي زما ليکني هغه راز نه چاپوي لکه زه چي يې کاږم. ان زما څخه يې دا واک هم اخيستئ چي جملې دي پر خپل زړه برابري وترم، لغتونه دي پر خپله سليقه ورته وټاکم. زه (پر پښتو ليکنه باندي...) وليکم، دوی يې (پر پښتو ليکنې...) کړي. زه (د انصاف په حکم) وکاږم، دوی يې (د نياو په پريکړه) کړي. (ګوربت � لومړی کال � ځلرمه ګڼه). زه (سول) وکاږم، دوی يې (شول) کړي. زه (په) وليکم، دوی يې (پر) کړي. زه (دوې وڅکي) وليکم، دوی يې (دوه وڅکي) کړي (هيله � دريم کال � شپږمه ګڼه). زه (رانيوی) د (خريدم) په معنا وليکم، دوی يې (راونيو) د (ګرفتم، ګرفتار کردم) په معنا کړي. زه خپلي ليکني د دوی د اسانی له پاره په کمپيوټر کي چاپ ورولېږم خو چي وروسته خپله ليکنه لولم ((ړيره زما وي اختيار يې د قاضي غلام)). نو ښاغلی صميم صاحب. ما اريان خو د خپلو استادانو پيروی ته ځوک پرېږدي نه. هغه آثار چي ما . پخپله يا تر خپل نظر لاندي خپاره کړي دي، هورې تاسي پکښې دغه (پيروي) موندلای سئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې برخه کې ښاغلي صمیم وروړ زما په شپږو اوو بېلګو کې چې راوړي مې وې، له ټولو سره -۶ موافق ښکاري. یوازې یې له یوې سره خپله نه موافقه ښوولې ده او هغهٔ پر قومونو باندي... د کلتورٌ منل دي. په دې برخه کې به د خپلې ادعا د ثبوت له پاره د اولس دا دوې وراشې په ډېر صمیمیت وړاندې کړم:

.ـــ دا یې قباله، په چا یې منې

.ـــ د چا پلار یې ولاکه په ومنې

له (منل) سره د (پر) وییکې نه سي راتلای. که یې خوک د فاعلیت و مفعولیت په دلایلو (په چا منې). په هغه کې نو څه سي ویل کېدلای. د پېچومې او به دې په زور خېژي

دلته (سرانښ) تر (وړسترګي) بسیط بلل سوی او ٌ ورباندي درېدلٌ ښه ګڼل سوي دي. ګویا زما له -۷ نظر سره موافقه ښوول سوې ده. ما هورې د (تلوار) کلمه هم راوړې وې چې (هڅو کارېږي نه). په دې برخه کې لکه چې هم موافق وي. خو دا چې ما دې پر (وړسترګي)باندې د محلي ډیالکټ ټاپه وهلې وي، یوه غلط فهمې شانته ښکاري، یا به ښاغلي صمیم وروړ زما عبارت هورې سم لوستی نه وي. ما په خپل عبارت کې غوښتې دي وښیم چې (سرانښ) د محلي ډیالکټ ټاپه خوړلې ده ځکه نو له استعماله لوېدلې دئ. (وړسترګي) دا ټاپه نه ده خوړلې. د مجلې په اووم مخ کې زما عبارت سم را نقل سوي دئ خو د تبصرې په وخت کې خبره ورانه سوې ده او داسي یې انګېرلي دي چې ګویا ما (هوتک) پر (وړسترګي) باندې د (محلي ډیالکټ ټاپه) لګولې ده ؟ ما ((وړسترګي)) ثقیل بللې دئ او ثقیل خو نو دئ. د خوشحال بابا او معزالله خان مومند او ګنج پښتو مثالونه یې د ((ثقلت)) بار له اوږو ښخه اخیستلای نه سي.که یو لغت په اولنیو متونو کې راغلی و، معنا یې دا نه ده ،چې هرو مرو دې فصیح وي. که داسې وای نو پیر محمد کاکړ به ولې ویلای چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میرزا شعر به ښه و ، ولــي دربغه

په وحشي الفاظو ده کړ ویران شعر

دغه برخه د اروا ښاد پوهاند علامه حبیبي له لیکنې څخه په یوه اوږده اقتباس پای ته رسېدلې -۸ ده. دا خبرې اروا ښاد علامه لکه ښاغلي صمیم صاحب چې اشاره ورته کړې ده ۳۱ کاله وړاندې کړې دي او د لغاتو د وضعه کولو پر عمومي اړتیا او اصولو یې رڼا اچولې ده. هغه وخت د هیواد په فرهنګي کړیو کې یو راز نظم تینګ و. که به د لغاتو وضع ته اړتیا پیدا سوه، د پوهانو په سلا مشوره به لغت ورته وټاکل سو او دود به سو. دا کار به سوکه و خو اصولي و. داسې نه و چې هر چا په خپل سر، حق و ناحق جوړوني کولې. کله چې د لغت جوړوني بهیر سر واخیست نو بیا تاسې وګورئ سره له دې چې علامه حبیبي مرحوم د جووړونو اړتیا مني خو له روان بهیر څخه څه راز سر ټکوي؟ غوږ ورا ته کښېږدئ. علامه حبیبي وایي :

"د پښتو نثر چې اوس په متبوعاتو کې لیدل کیږي یا له راډیو اوریدل کیږي د نورو ژبو تر اثر لاندي یو کړ غیږن نثر دی چې باید تصحیح او د پوهېدلو وړ سي � د ژبې اصلي بڼه او د ادا ډول او قواعد وساتل سي ملفوظ او مکتوب سره لیري نسي � له ځانه جوړ کړي کلمات پکښې کوترم نسي... په هر صورت اوسنی نثر چې کومي خواته روان دی د علمي ټولنو د توجه وړ دی. زه پر دې ببرېږم چې سبا به د لیکوالو او عامه خلکو پښتو دوني سره لیري سوي وي چې یود بله به نه سره پوهیږي... ځني خلک په ښه نیت د پښتو د سوچه کېدو ته اړم سوي دي له ځانه کلمات جوړوي او په پښتو یې ور ننباسي چې نور خلک نه په پوهېږي. د ژبې دغسي سوچه کول که په ښه نیت وي هم د ګټې پر ځای تاوان لري او یوه نامفهومه د پېرانیانو ژبه ځني جوړوي. دا کار د یوه سړي نه دئ. ښایي چې د پښتو ژبې یو ګڼ د پوهانو انجمن دا کار وکي او هغه هم په داسي وخت کي چې ژبې عمومي څېړنه او پلټنه سوې وي او هغه کلمې چې په ژبه کي موندلی نسي بیا وضع سي � د ژبې د سوچه کولو فکر لې. څه افراطي هم ښکاري ځکه چې پر کرۍ مځکه داسې ژبه نسته چې د نورو ژبو له کلماتو څخه کوره سوچه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسي پرېږدئ چي د پښتونثر د ګردو دخيلو کلماتو سره د دې وړ سي چي علمي او فکري او ادبي او ګران او پېچلي مفاهيم ادا کي چي علمي او فکري پانګه يې ډېره سوه او دا خوار بشرکی يې لږ څه غتې او تکړه سو بيا هغه هر څه چي وغواړی زغم به يې ولري مګر اوس شيدو رودونکي کوچني ته د غتې سړي خواړه مه ورکوی چي سبا به يې په چاره پوري اريان يو .ٌ (وګورئ: پښتو چاپي آثار په (دوو تېرو پېړيو کي � ۲۲-۲۳ مخونه � کابل - ۱۳۵۷

د ژبي يو بل ماهر دوکتورٌ د زړو يا مړو کلماتو پښتو کونه او د نوو لغاتو جوړونه يو راز ساري او حياتي مبتلايي ٌګڼلې ده او زياتوي چي د دغي ساري ناروغۍ په مقابل کيٌ او مه ځوانان لکه متعلمين او محصلين معافيت نه لريٌ او ژر په مبتلا کېږي (وګورئ هماغه اثر � ۲۷۰-۲۷۱ مخونه) زه د دغي ساري ناروغۍ د شيوع نخښي نښاني اوس وينم ځکه مي نو غاړي خلاصي کړې . (.نور نو ستاسي خوښه (۱

سکاربورو � کاناډا

سپتمبر ۲۰۰۰ ۲۸

. دا جوابيه مقاله د ګوربت مجلې اداري ته ورولېږله او ښايي خپره کړي يې وي(۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپلمۍ وهځولم

څوورځي وړاندي مي د خپل مصروف ژوند په سرګردانيو کي دومره وخت وموند چي په انټرنيټ کي د "سپلمۍ پاڼه" وګورم. په دغه پاڼه کي مي د(داودجنبش هم په سيند لاهوشو) مضمون ولووست چي په دې لنډۍ پيل سوی و :

مينې دې داسې لېونی کړم

په لاره ځم په لوټوولم زيارتونه

او په هغه کي مي يوه ګيله ډوله يادونه دځان په باب وليدله. ګيله داسې وه "... معصوم هوتک هم دعلم په هسکو څوکوزماله شره خلاص بويه ، چي هرڅومره معياري ژبه په لغتوهم ووهي ، له علمه . يې ګټه اخلم ، غاښ پر غاښ کښېمنډم خوليکني يې لولم"

زه دمضمون ليکوال ته ددوی دهغه درناوي له امله کورودانی وايم چي زماليکني له ناخوښۍ سره سره لولي. دايې داکاډميک چلنديوه نخښه ګڼم. خدای دې تل پرهمدې چلند ټينګ ولري.
ماپخپلو ليکنوکي کوم داسي څه نه دي موندلي چي هغه دي دپښتوژبي دمعياري کولوهڅوته لغته ورکول" وي. زه دبل هرپښتانه په شان له خپلي ژبي سره مينه لرم اوغواړم چي داژبه غني سي ، مواداوکتابونه پکښې زيات سي دعلم اوپوهني په هره برخه کي دپښتنواړتياوي ورپوره سي په پښتنوکي دکتاب لوستلواوڅه ليکلوروحيه اوعادت پياوړی سي.... دې عالي هدف ته درسېدو په لاره کي ترخپله وسه اوامکاناتوپوري هڅي هم کوم. خوددې هڅوله پاره خپل اصول لرم ، خپل نظريات لرم اودنورودرنو دوستانواصولو او نظرياتوته درناوی هم لرم. موږپښتنوته په کارده چي دمهاجرت په بېخونده ژوندکي له دې نوي چاپيريال څخه که نورڅه نه وي ، نودااېکي يوه خبره خوبايدهرومروزده کړواوهغه دنورو نظرياتوته په پراخ تندي غوږنيول دي. هرڅه بايد پرخپل ځان تمام نه کړو. خدای شاهددئ چي زه په ځان کي ددغسي روحيې د غښتلي کولوپه لارکي ښه پوره . هڅه اوکوښښ کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماته دا خبره نه را معلومېږي چې ما نو د دغو قلمي هڅو په بهیر کي معیاري ژبي ته څرنګه او چیرته لغتي ورکړي دي. البته د معیاري ژبي دا صولو ، لومړیتوبونو او په تېره بیا د لغت جوړونو په باب خپل نظریات لرم او هغو ته پابندیم. په علمي نړۍ کي د ځانګړو نظریاتو درلودل باید د (لغته ورکولو) په معنا تعبیرنه سي. د پښتو ژبي د معیار د منځ ته راتګ په باب
د خپلو ځانګړو نظریاتو پر څنګ خوزه په پخپلو لیکنو کي د (سین او شین) له مسئلې او په یو ، دوو ځایو کي دا وږدې (ی) پر ځای دلنډې (ی) له کارولو پرته له نورو لرو او برو لیکوالو سره په لیکنه کي هیڅ توپیر نه وینم او زما دې شعوري عادت زما د لیکنو په پوهېدلو کي هیڅ راز ستونزه پېښه کړې نه ده. زما خپله انتباه خو دا ده چې زما د لیکنو په پوهېدلو کي لرا و برلو ستونکي هیڅ راز ستونزه نه لري . زما خو ترننه پوري په لیکلې یا نالیکلي بڼه دا سي څه په سترګه سوي نه دي ، چې د معصوم هوتک په دغه لیکنه باندي موږنه پوهېږو.

په څو محدودو افعالو کي په سین باندي د شین اړول دومره وړه او څنګزنه خبره ده چې په معیار پوري هیڅ اړه نه لري او نه په دې برخه کي داولنیو او وسنیو پوهانو له خوا کومه غوڅه فیصله صادره سوې ده. که دا د معیار یوه اساسي برخه وای نو زمونږ فاضلو مشرانو استادانو او د پښتو ژبي ستورو (علامه حبیبي، علامه رشاد او اروا ښاد بېنوا) به هم داسي نه لیکلای. ماترننه پوري د هیچاله خولې دا خبره نه ده اورېدلې چې د دغه سین او شین دا وښتلو له امله دې د علامه حبیبي ، علامه رشاد او استاد بېنوا په کومه لیکنه پوه سوي نه وي یا دې د مطلب په پوهېدنه کي د دغو کلماتو له اسیته ، چې شمېر به یې په مشکل سره لسو ته ورسېږي ، ستونزه ولري. په داسي حال کي چې د هغو سلګونو کسانو فریادونه اسمان ته رسېدلي دي چې د چاخبره په معیاري ! جوړو سوو کلماتو باندي د نه پوهېدلو له امله یې له کلونو کلونو را هیسي وهي او څوک یې پر چیغو غوږنه ږدي. د دې چیغو یوه وړه بېلګه به درنو لوستونکو ته وړاندي کړم. ما څه موده مخکي د سویس دویانا په ښار کي یوه دوست ته خپله یوه نوې چاپ سوې رساله (درنه کورنۍ) لېږلې وه. په لیک کي یې راته کښلي وه: رساله مې ځکه خوښه سوه چي ٌ ژبه یې همهغه ژبه ده چې علامه حبیبي ، پوهاند رښتین، استاد بینوا او علامه رشاد کارولهٌ. بې مبالغې وایم چې په دې او سنیو زیاترو لیکنو یا نه پوهېږم او یا مې زړه ورته په تنګ شي او هیسته یې وغورځوم.ٌ دا سړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادبياتودپوهنځی دپښتوڅانګي فارغ اوهمکارو . زما سره دلهجې يووالی نه لري اوترننه . مودمخامخ ليدني فرصت هم نه دئ موندلی

ددې له پاره چي دخپلو ليکنوداسلوب اوډول په باب مي ښاغلو لوستونکوته يولړوضاحتونه . وړاندي کړي وي ، بده نه ده چي يوڅه پرعمو مياتوباندي ووږغېږم

دپښتواونوروژبودبېلابېلولهجوپه ځينوکلماتوکي کانسونينټونه اوواولونه توپيرسره لري اوداتوپير مراعاتول هيڅکله هم دمعيار د تر پښولاندي کولوپه معنا نه دي بلل سوي. پښتوژبه خولادمعياريت درجي ته درسېدوپه لاره کي خالپوځي (خاپوړي) کوي ،زه نوري پرمختللي ژبي درښيم چي په هغوکي هم تراوسه پوري چا ددغو توپيرونومراعاتول دمعياريت پرضد کارنه دئ ګڼلی. په هندي ژبوکي د" سري متي-شري متي ، درمسال-درمشال ، سري ديوي-شري ديوي ، سرينګر-شرينګر ، سريلانکا-شريلانکا...." په شان کلمات بيخي ډېردي اوهيڅ هندی ژبپوه يا عادي ليکوال ځان ته داحق نه ورکوي چي په دې دوو کي دي يوسم اوبل ناسم وبولي يا دي ددې دواړوشکلونوموجوديت دژبي ګډوډي وګڼي. هر ليکوال چي له دې دوو څخه يوا ستعمال کړي ، لوستونکي پوهېږي چي دده مقصد څه دئ. دايې لابله ګټه ده چي په هندي ژبوپوه لوستونکي ته لاداخبره هم څرګندېږي چي ددغي ياهغي ليکني ليکوال په کومه سيمه پوري اړه لري. په انګرېزي کلمې چي د واولونو د استعمال labor اوlabour د favor اوfavour د color او colourژبه کي د له امله توپيرسره لري ، دواړه رواج لري په امريکايي انګرېزي کي يې دوهم شکل اوپه انګليسی انګرېزي کي يې لومړی شکل دوددئ. ان تردې چي په قاموسو(ډيکشنريو)کي يې ددغو لغاتوڅنګ ته په لېندېوکي دايادونه هم کړې وي ، چي داشکل يې امريکايي اودابل يې انګليسي يااستراليايي دئ. مګر يوه ته يې هم غلط نه دي ويل سوي. دانګرېزی ژبي امريکايي ، انګليسي ، استراليايي لهجې ټولي ددې ژبي لهجې دي اوهيڅ يوه انګرېزي ژبي پر بل انګرېزي ژبي باندي دخپلي لهجې دمنلو ېېځايه اوبې هدفه زيار پرځان نه دئ منلی اونه يې په دې برخه کي وخت ضايع کړی دئ. د عربي غوندي پراخي ژبي مصری ، عراقی ، يمنی ، سوريايی ، فلسطينی اونوري لهجې هره يوه په ځينو برخو کي په ويلو اوليکلو کي توپيرلري خو هيڅکله يودبل ليکلو اوتلفظ ته ناسم نه وايي.. په پارسي کي د(صدا ، آواز ، نداء)کلمات ټول کارول کېږي. هرڅوک يې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخاب کي اختیارلري. داسي نه کوي چي یو واریانت یې د معیارپه نامه خوښ کړي اونوریې هیسته وغورځوي. دا ټول لغتونه د پارسي ژبي دبډایي اودلغوي زېرمي دغنانخښنه ګڼي. خو موږدهغوی پرخلاف په (ږغ او غږ) کي یوه ته مخ ورکوو اوبل ته نه.که چاږغ وکیښ ګویا کفریې وکړ اومعیاریې په لغته وواهه. په داسي حال کي چي دا خبره له معیارسره هیڅ اړه نه لري اونه ژبه پارلماني انتخابات دي چي فیصله یې په اکثریت او اقلیت باندي کېږي. زماپه نظر (نجلۍ ، جنۍ ، جلۍ ، جن) ، (سوچه ، نګه ، خالص) ، (لیکل ، کښل) ، (ولیکم ، وکاږم) ، (ښکلی ، کښلی ، ښایسته) ، (بډای ، شتمن ، هستمن ، غني) اونورپه سوو داسي مترادفات دخوږې پښتو مروج لغتونه دي اوپالل اولیکل یې دهر پښتانه پخپل انتخاب پوري اړه لري. په دې کي د معیارپه نامه سکه وناسکه راایستل ، دیوه غوره کول اودنورو له رواجه ایستل اوورپسې وژل د پښتوپه ګټه کارنه دئ.

د پښتوژبي په ځینو افعالو کي په سین باندي دشین اوښتنه ځان ته تاریخي عوامل لري اوداکارد پېړیو په اوږدو کي عملي سوی دئ. ډاکټرپالوال یې دکوشانیانودواکمنۍ ژبنۍ اغېزې بولي. داوښتون عامل چي هرڅه وي ، زماورسره په دې لیکنه کي کارنسته خودا اوښتون دپښتنوپه یوه ټاکلي جغرافیایي محدوده کي راغلی دئ. د پښتوژبي پیاوړي ماهران ټول په دې عقیده دي چي ددغوافعالودسین شکل لرغونی (آر) دئ.خوزما په عقیده دا چي ځینولهجودغه ځانګړتیا ساتلې یا یې له لاسه ورکړې ده ، یوه بشپړه طبیعي عملیه ده. نه یې پرښوول کوم عیب دئ اونه یې ساتل کوم ویاړ. دغه طبیعي عملیه زمایادبل پښتانه خپل انتخاب هم نه دئ بلکي دا په یوه مشخصه جغرافیایي سیمه کي دیوه یابل پښتانه درالویږدلوله بابته راپیدا سوی ژبنی واقعیت یاپه بل عبارت تاریخي انتخاب دئ چي په پاللو کي یې هر پښتون بشپړاختیارلري. عوام الناس که داخبره هرراز ګڼي ، دومره مهمه نه ده ،خودژبي ماهران اوپه ژبه پوه کسان چي دیوه ځانګړي تمایل له مخي دغي طبیعي عملیې ته دمعیاریت ترپردې اوپوښ لاندي د کابلیوخبره (باد) ورکوي ، ښه کارنه کوي اودغه زیاریې د پښتوژبي اوپښتنوپه تاوان تمامېږي اوتمام سوی هم دئ .

د پښتوژبي ببلابېلي لهجې عیني واقعیتونه دي اوله هغوسره بې پروایي دهغوله ویونکوسره بې پروایي ده. موږدټولنیزانکشاف په یوه داسي پړاوکي واقع نه یوچي په ټولوپښتنودي یوه ژبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وواېو او په ودې لیکو. دا ارزښته یو شاعرانه ارمان دئ او څرنګه چې تروخت د مخه اذان دئ ، ځکه يې نو په عمل کي د تطبیق زمینه لړده. د ټولنیز او سیاسي ژوند په دا سي یوه حساس پړاو کي چې پښتانه د خپلي بقا او فناله تاریخي ازموېښت سره مخامخ دي د نورو بې شمېرو بې اتفاقیو پر څنګ يې او س بیا په ژبه کي د معیار او نامعیارپه نامه دلیکوالو ترمنځ نوري بې اتفاقۍ اچول له پښتو او پښتنو سره ظلم دئ. زه خپل پښتانه وروڼه په ټینګه رابولم چې له دغه راز درزونو اچولو څخه دي تېرسي. دا کارونه که څه هم له ژبي سره د خوا خوږۍ په انګېزه وي خو زما په خیال .نتیجه يې په زړه پوري نه ده

ماته د پښتو ژبي ډېري کوچنۍ لهجې لاهم دا همیت وړ دي. نه هغو ته نا سمي وایم او نه د هغو لهجو د لغاتو نو او وراشو په استعمال باندي خوابدی کېږم. په هماغه لیکنه کي مي، چې پکښې زما په باب ګیله ډوله یادونه سوې وه (سپلمۍ پانه)، د "غابښ پر غابښ کښېمنډم" جمله ترسترګو سوه. زه پوهېږم چې (کښېمنډم) یا (کېمنډم) زما په لهجه کي د (کښېکښېنم) یا (کښېکارږم) په شکل ویل کېږي. زما په لهجه کي د(منډل) مصدر په یوه شي کي د بل شي د ننه ایستلو یا چخلو په معنا کارېږي او د چخل عملیه له غابښ سره برابره نه راځي. زه به هیڅکله د(غابښ پر غابښ کښېمنډم) عبارت ونه لیکم. زه (غابښ پر غابښ کښېکارږم) عبارت د ځان له پاره غوره ګڼم خو ځان ته به بیا هیڅکله دا حق هم ورنه کړم چې د(کښېمنډم) کلمه ناسمه وبولم. دا اصطلاح په یوه پراخ اولس کي کارېږي او دا پراخ اولس زما پښتانه وروڼه دي. پرېږدئ چې د دغه یوه مفهوم له پاره مو رپه ژبه کي درې لغته ولرو. زما نظر د لغتونو په برخه کي بالکل روښانه دئ. زه د نوو لغتونو له تحمیلولو سره مخالف یم. له دې خبري سره مخالف یم چې یو څوک خپل له ځانه جوړ سوی لغت د معیار په نامه په زور راباندي مني. د سپلمۍ پاڼي په نوموړي مضمون کي د ښاغلي جهاني څخه هم ګیله سوې ده چې"... هغه قسم کړی چې (سو) به پرې څوک (شو) نه کړي او زه يې دا د شاعر په بغاوت کې ورحسابوم... د زهرو غړپ دی تېروم يې."

ګرانه سپلمۍ واله! دې خبري دي سخت ولړزولم. ما په اصطلاح د معیاري ژبي له پلویانو څخه تل دا غوښتنه کړې ده چې د لغاتو جوړولو پرځای دي یو وار لهجې وپلټي، که يې کوم لغت ورته وموند، هغه دي واخلي او که نه، نو بیا دې ورته نوی لغت جوړ کړي. زما سره هر کله دا اند ښېښنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملګرې وي چي زما پردې روا غوښتنه ولي چاترننه پوري ښه په پراخ نیت غور نه دئ نیولئ؟. اوس چي مي ستاسي په لیکنه کي ولوستل چي د معیار عاشقانو ته د پښتو دیوې لویې لهجې ایکي یو لغت (سو) منلٌ دزهروغړپ دئ ٌ، نو باور وکړئ چي سخت وډار بدم. له ځان سره مي وویل: یا خدا یه پردې بدبختو پښتنو دي څه بلانازله کړې ده. دوی ته چي د خپلي پښتو دیوې لهجې دلغت کارېدل ٌ دزهروغړپ ٌ ښکاري نو بیا مو ږ ولي له نورو څخه ګیله کوو چي د پوهنتون ، پوهنځي لغات له خپلو لیکنو څخه باسي ؟ خدای دي وکړي چي د سپلمۍ والو د غه جمله زما د مخکینۍ غوښتني . دردولوله پاره جواب نه وي

ماته د حیرانتیا ځای دادئ چي د جهاني پر شعرباندي خود پښتنو د ټولو لهجوویونکي خوندا خلي او دده شعر د ټولو پښتنو خوښ دئ. زما په نظر خوله معیاریت څخه مراد هم باید داوي چي په لیکنه یا شعر باندي لوستونکي پوه سي ، د هغه مطلب ژرد رک کړای سي او لیکنه یا شعر یې پر زړو باندي کښېني. آیا د جهاني شعرلهٌ سوٌ سره د ټولو پښتنو په نزد محبوب القلوب نه دئ ؟ که جواب (هو) وي. نو زه وایم د جهاني د شعرژبه معیاري ده. او که څوک وایي چي نه ، معیاري ژبه همدا ده چي دا زه یې لیکم. ما کهٌ په سیندلاهوٌ وکیښ ، که میٌ په لاره ځمٌ وکیښ ، که میٌ پښې تو یېږيٌ وکیښ ، ټول خکه معیاري دي چي سین مي په شین اړولی دئ ! دې ته نو سرزوري وایي او سرزورۍ ته . نو بیا زه هم جواب نه لرم

د ژبي معیاریت نه دزاړه او نوي ترمنځ د مبارزې په مارکسیستي فورمول ترلاسه کېدلای سي او نه دئ چي که په طبیعي ډول تعقیب نه (process) د فرمان په ورکولو سره. دا یو اوږد ژبنی پراسس سي ،ژبي ته خوراډېر تاوانونه رسوي لکه اوس چي یې رسولي هم دي. دا طبیعي بهیر که پرچا اوږد ېږي یا اوږد سوي وي ، وي به. خو تعقیب یې ضروري دئ. له دې بهیر سره دٌ کډې مي بار ېږي ، زوی مي راملاکهٌ چلند په کار نه دئ. او که څوک د سوټې د زور چلند ورسره کوي نو کوي به یې. خو تاسي به یې ووینئ چي دامنډه تر کومه ځایه رسېدلای سي. له معیاریت څخه باید د ملنډو داسي . شی جوړنه کړو چي بس سین په شین واړوه ، نور نو هر څه برغزوي چي وایې وایه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه وړاندي چي مي وویل د ژبي د معیار خبره یوه اوږده تدریجي عملیه ده. په انقلابي خېزونو باندي د هغې عملي کول به هغه راز نتیجه ورکړي لکه زموږ منورینو چي غوښتل په انقلابي شعارونو باندي په افغاني ټولنه کي ټولنیزاو سیاسي بدلونونه راولي خو په پای کي یې د غه بدبخت اولس په یوویشتمه پېړۍ کي د مذهبي فناټیزم ترڅپېړي لاندي کښېناوه او د ښوونځي له تګه یې . ورته د کفر په اندازه ګنا ه جوړه کړه

ماله ځان سره پتېیلې وه چي پر دغه راز موضوعګانو به خپل وخت او انرژي نه لګوم. خو څرنګه چي په نوموړې لیکنه کي په نامه یاد سوی وم اوله بلي خوا د دې لیکني له امله داند ښښنو مارانو وا خیستلم نو درنو لوستونکو ته د خپلو عقاید و د څرګندتیا له خاطره مي دا خو پاڼي . توري کړې. خدای دي وکړي چي د زړه په مطلب مي لوستونکي پوه کړي وي

که زیارت کړم نه رارسېږي

(یا ټګه زه یم یا ټګان دي زیارتونه(۱

محمد معصوم هوتک

داګست دیارلسمه ۲۰۰۷ ع

اوکویل ـ کاناډا

. دامقاله د ښکلا مجلې خلرم کال ، پنځمه ګڼه کي خپره سوه (۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

ددې كتاب په كښلو كي له دالاندي ماخذو څخه استفاده سوې ده :

ـ پالوال ، عبدالرازق (ډاکټر) ، معياري پښتو ، ۱۳۸۴ نمريزكال ۱

ـ خيرالبيان ، دكابل چاپ ، ۱۳۵۳ش ۲

(ـ رفيع ، حبيب الله ، ژبپالنه ،پښتوټولنه ، كابل ، ۱۳۶۱ (ميزان ۳

ـ بريالى ، عبدالكريم، دپښتوليكدود ،پښتواكيډمي ، كوئټه ، ۲۰۰۰ع ۴

ـ يون ، محمداسمعيل، استادزيار، دپښتني فرهنګ يو ځلاند ستورى ،۱۳۷۲ ۵

ـ ختېک دوست محمد ، بحرالعلوم (لومړى ټوک) ،دمحمدمعصوم هوتک په زيار، صحاف ۶ نشراتي موسسه ،۱۳۸۳ل

ـ زيار،دوکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښتانه دژبپوهنې په رڼاکې ، ۱۳۷۹ ش ۷

ـ زيار،دکتورمجاوراحمد(پوهنوال) ويې پوهنه ،کابل پوهنتون ، ۱۳۶۰ ش ۸

ـ زيار، دکتورمجاوراحمد(پوهاند) پښتوپښويه ، دربيم چاپ ، ۱۳۸۴ش ۹

ـ روهي ،سرمحقق محمدصديق (کانديداکادميسن) دپښتو ادبياتو تاريخ ، معاصره دوره ۱۰ ،۱۳۷۸ش

ـ رشاد ، عبدالشکور، لودي پښتانه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۶ش ۱۱

ـ نوميالى ، محمدانور، دپښتنودټولنيزتاريخ مبادي ،۱۹۹۰ع ۱۲

ـ وينې ، رازمحمد ، پښتوکتابونه، پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۳۷ش ۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بینوا ، عبدالروف ، پښتوروزنه ، دپښتوڅېړنوبین المللي مرکز، کابل. ۱۳۵۲ش ۱۴

ـ هوتک ، محمدمعصوم ، میرزاعبدالودودهوتک، ۱۳۷۷ش ۱۵

ـ دخان شهیدیاد ، دمقالومجموعه، دسرحدونوچاروو زارت ، کابل ، ۱۳۷۰ش ۱۲

ـ افغان یاد ، دمقالومجموعه، کابل پوهنتون ، دژبواوادبیاتو پوهنځی ، ۱۳۶۰ش ۱۷

ـ رویدادلویه جرګهٔ دارالسلطنهٔ کابل ، ۱۳۰۳ ش ۱۸

ـ ډیوه (مجله) ، ۴ کال ، ۲ ګڼه ۱۹

ـ ډیوه (مجله) ، ۴ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۰

ـ افغان ولس (مجله) ، ۲ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۱

ـ افغان ولس (مجله) ، ۵ کال ، لومړۍ ګڼه ۲۲

، (ـ لېمه (مجله ۲۳

ـ ګوربت (مجله) ، لومړی کال ، ۲ ګڼه ۲۴

ـ کابل (مجله) ، ۱۳۲۵ کال ، ۱۱ـ۱۲ ګڼه ۲۵

ـ ښکلا (مجله) ، ۴ کال ، ۳ ګڼه ۲۲

ـ ښکلا (مجله) ، ۳ کال ، ۲ ګڼه ۲۷

ـ ورځ (مجله) ، ۲ کال ، ۳ ـ ۴ ګڼه ۲۸

ـ آئینهٔ افغانستان (مجله) ، ۱۰۴ ګڼه ، اکتوبر ۲۰۰۲ع ۲۹

ـ امید جریده ۳۰

ـ دعبدالحمید مومند کلیات، دمحمدآصف صمیم په زیار، ۱۳۸۳ل ۳۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د میرزا حنان بارکزي دېوان ، د محمد معصوم هوتک په زیار، ۱۳۷۰ش ۳۲

ـ دعبدالحمید مومند دېوان، دزلمي هیوادمل په زیار، کابل ، ۱۳۶۳ش ۳۳

ـ ددعبدالحمید مومند دېوان ،دصدیق الله رښتین په زیار، پښتو ټولنه ،کابل ، ۱۳۳۰ش ۳۴

ـ دحمید درومرجان ، د سید انوارالحق جیلاني په زیار، ۱۹۷۸ع ۳۵

ـ دلوی احمدشاه باباد یوان ، دمومن موحد په زیار، ۱۳۷۸ش ۳۶

ـ دلوی احدشاه بابادېوان(دېوان هرا) ، دمحمد معصوم هوتک په زیار، ناچاپ ۳۷

ـ دحاجي جمعه بارکزي دېوان ، دزلمي هیوادمل په زیار، پښتو ټولنه ، کابل ، ۱۳۶۰ش ۳۸

ـ دیوان هجري ،دهمیش خلیل په زیار، پېښور، ۱۹۵۸ع ۳۹

ـ د پښتوژبې دودې اړتیا اولارې چارې (دمقالو مجموعه)، ۱۳۷۸ش ۴۰

ـ پښتو چاپي آثار (دمقالو مجموعه)، کابل ، ۱۳۵۷ ش ۴۱

ـ د پښتوټولنې تاریخچه ،پښتوټولنه ، کابل ، ۱۳۵۶ش ۴۲

ـ بینواویب پاڼه ، ۲ نومبر ۲۰۰۶ع ۴۳

ـ ټول افغان ویب پاڼه ، ۱۱زمری ۱۳۸۵ش ۴۴

ـ سپلمۍ ویب پاڼه ۴۵

ـ د سراج الاخبارکلکسیون ۴۶

ـ دطلوع افغان کلکسیون ۴۷

ـ زما متفرق یادانښتونه ۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

49 � Tony, Crowley, Standard English & the Politics of Language , N.Y

50 � Encyclopaedia Britannica

51 � Illustrated World Encyclopaedia, N.Y.

52 � Oxford, Current English Dictionary, 1998

53 � Wikipedia Encyclopaedia, (Inter-net)

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library